(حسب ضابطہ رجسٹری کرائی گئی ہے)

منهم طائفة ليتفقهوا في الدين ولينذروا قومهم

الحمد للہ کہ درین زمان قصیدهٔ نونیہ فارسی مصنفہ مولانا مولوی عبد النبی حاجی حنفی یعنی مصباح المتعلمین

المعروف بہ

نجاة المسلمین

سنہ ۱۳۲۳ھ

حسب الارشاد فیض بنیاد حضرت صاحب جناب مولوی محمد باقر صاحب نقشبندی مجددی عفا اللہ عنہ

در مطبع منشی نولکشور پرنٹنگ ورکس لاہور مطبوع گردید

(قیمت

فہرست کتب جدید قابل دید موجودہ در کتب خانہ محمدی بھاٹی دروازہ لاہور

(جو صاحب محصول کی کفایت چاہیں وہ اپنے اپنے مقام کے تاجران کتب کی معرفت خرید فرماویں)

تحفۃ القادریہ اُردو والموسوم بہ سیر الغوث } یہ کتاب نایاب جناب شاہ ابو المعالی قادری رح نے حضرت محبوب سبحانی شیخ عبد القادر جیلانی رح

کے حالات میں ولادت سے وفات تک تحریر فرمائی ہے جو کہ آپ کی پوری سوانح عمری ہے اور

اس میں قصیدہ مفرح الارواح بھی درج ہے جس کو مصیبت کے وقت پڑھنے سے خداوند تعالےٰ

ہر ایک آفت سے محفوظ رکھتا ہے بڑی خوشخط چھپکر تیار ہے قیمت صرف ...... (۱۲؍)

مصباح الحقیقۃ } یہ رسالہ نایاب طریقہ علیہ نقشبندیہ کا پورا رہنما ہے اس میں طریق اذکار لطائف تا معیت مفصل بیان کیا گیا ہے جس کے دیکھنے ہی

سالک کو خداوند تعالیٰ کی معرفت کا اشتیاق بڑھتا ہے اور ذکر کی کیفیت معلوم ہوتی ہے قیمت (۲؍)

لوائح } یہ کتاب علم تصوف میں حضرت شیخ یعقوب صرفی کشمیری رح کی تصنیف ہے اس کا طریق بعینہ طریق لوائح حضرت مولانا جامی رح کا ہے اور اس کی رباعیات بہت ہی پُر مذاق اور مرغوب القلوب

ہیں جس کو سالک بار بار پڑھکر حظ اٹھاتا ہے اور فیض و تجلیات حاصل کرتا ہے قیمت ... (۳؍)

مصباح الادب } یہ کتاب علم صرف میں قابل دید ہے اس کتاب کو علمائے عصر نے پسند کیا ہے اور اسپر اپنی اپنی رائے لکھی ہے یہ کتاب مبتدی او منتہی دونوں کو مفید ہے قیمت (۸؍)

مقدمۃ النحو } یہ رسالہ علم نحو کے ضروری مسائل کو یاد کرنے کیلئے بہت ہی کار آمد ہے جو مبتدی کے اشتیاق کو بڑھاتا ہے قیمت ...... (۱؍)

مراۃ العروض } یہ ایک نقشہ ہے جو علم عروض کا رہنما ہے اس میں تقطیع اور زحافات اور بحور کا عجیب طرز بیان کیا گیا ہے قیمت .... (۲؍)

المشتہر

احقر محمد باقر عفا اللہ عنہ از لاہور بھاٹی دروازہ

بسم الله الرحمن الرحیم

حمد صانعی که اوهام مخلوقات در ادراک مصنوعات او قاصر ست

حمد حق گو بهر آغاز کتاب اے نکته دان ‏ ‏ ‏ تا شود آن نامهٔ نامی گرامی در جهان
مالک الملک آن خداوندیکه دست قدرتش ‏ ‏ ‏ هر چه خواهد آن کند در عرصهٔ کون و مکان
گه نسیم لطف او جان بخشد از ابر بهار ‏ ‏ ‏ گه سموم قهر او جان سوزد از باد خزان
سفرهٔ انعام عام اوست اندر هر نفس ‏ ‏ ‏ میرسد صد نعمت الوان بکام انس و جان
در فضائے قدس او مرغ خرد را راه نیست ‏ ‏ ‏ زانکه آنجا سوزد از جنبش پر و بال بیان
باز مے گوئیم درود بر رسول پاک او ‏ ‏ ‏ زانکه بی او عرش را هرگز نبودی این مکان
شاه ایوان رسالت آنکه خواندند از ازل ‏ ‏ ‏ خطبهٔ لولاک او بر منبر هفت آسمان
احمد مرسل محمد مصطفےٰ خیر البشر ‏ ‏ ‏ کز شرف شد نه فلک بر رفتنش را نردبان
من ندانم خود چه بود است آن براق برق سیر ‏ ‏ ‏ آنکه بگذشت از مکان لامکان در یک زمان
فرخ آن شب فرخ آن مهمان و فرخ مائده ‏ ‏ ‏ کو بخورد و زله آورد از برای دوستان
کی شود جبرئیل آگاه از وصال قرب او ‏ ‏ ‏ زانکه زد از تیر او ادنےٰ کمان او نشان
چون به نعتش سورهٔ یٰس و طٰه ناطق است ‏ ‏ ‏ کی بگنجد نعت او در وهم و فهم این و آن

به کزین دریا برآیم صد هزاران العطش
اولا ابوبکر صدیقؓ آنکه یار غار اوست
دومی عمرؓ آنکه افتاد از سنان قهر او
سومی عثمانؓ که بود او را عزیت از دو نور
شهسوار لشکر دین علم دار رسول
هم بر اصحابش هم احبابش بر اہل پاک او

در مدیح چار یارش باز جویم کام جان
در شرف از جملہ یاران برتر است او در امکان
صد خراشش اندر گلوئی قیصر و فغفور خان
در زمان او کسی او را نبود از ہمسران
باب علم مصطفیٰ چارم علی کرار دان
رحمت حق از برائی ہر کریمی باز خوان

در تنظیم نامہ نامی و تضمین بیتی چند از تصنیف والد گرامی و نہادن نام این رسالہ دلپذیر و اتمام او در عہد خلافت سلطان السلاطین حضرت اورنگ زیب بہادر بادشاہ عالمگیر

بعد ازین گوید غریبی نامرادی بی کسی
بندۂ عبدالنبی جامی که از بیگانگی
آنکہ چون واجب بدیدم حکم شرع آموختن
خواستم تا مسئلہ چند آرم اندر پارسی
لیک چون دیدم بسوی نظم میل ہر کسی
فکر کردم بہ بحر و وزن طرز قافیہ
چند بیتی یافتم در فقہ تصنیف پدر
با صفا برچیدم از وی بہر تزئین کتاب
چون چمن بشگفت از فیض نسیم اندر بہار
در حق مسلم چو از ہر بیت او دیدم نجات
سایۂ این نخل و الا باد بر روئے زمین
چون بدور شاہ عالمگیر بشگفت این چمن

دوستدار چار یار و کمترین امتان
لقمہ جو آمد ز خوان نعمت صاحبدلان
بر تمامی مردمان از ناقصان و کاملان
تا شود آسان برائے مومنان این زمان
لاجرم بستم کمر در انقیاد مردمان
ہمدرین اثنا بتوفیق خداوند جہان
کز رہ شفقت نمود از بہر حفظ کودکان
تا شود از برکتش این تحفہ ورد ہر زبان
باد یارب زو معطر جیب و دامان کسان
زان نجات المسلمین نامش نہادم در جہان
تا بدامان قیامت بہر نفع مومنان
باد یارب ہر سحر نزہتگہ شاہ جہان

چون بتوفیق خدا و یاری بخت بلند — فقه را زیور بر آمودم بنظم درفشان

گفت تاریخش خرد چون خوانده را بروی دو بار — راقمش عبدالنبی جامی جلال الدین بدان

باب اوّل

در شناختن احکام و ارکان که بنعیم ابدی و دولت سرمدی متعلق است بدان

در بلاغت آنچه فرض است ای پسر بر مومنان — اوّلا دانستن احکام و ارکان است آن

چیست ارکان آنچه پردازی بتوحید خدا — هم بتصدیق جنان و هم باقرار لسان

باز حق دانستن پیغمبری مصطفیٰ — وآنچه او فرموده از فرموده حق باز دان

چیست احکام آنکه چون کافر مسلمان میشود — مال و جانش آید از تاراج ایمنے اندر امان

جز بامر شرع رنجانیدنش باشد حرام — نے فروشد نے خرد او را کسی چون این دکان

هم گمان بد بر و بردن نشاید بهر آنکه — هر کجا آید یقین دیگر نمے ماند گمان

دائم اندر آتش دوزخ نباشد جائے او — آخر آمد در بهشت جاودان دامن کشان

بنای مسلمانی

از بنائے دین شهادت گفتن آمد اوّلا — بعد از ان میدان نماز پنجوقت ای خسته جان

روزهٔ رمضان بدار و هم زکوٰة مال ده — پنجمی حج ار بدار استطاعت باز خوان

اظهار در شرائط ایمان که شناختن آن موجب نجات است از عذاب آن جهان

از شروط هفت ایمان است گرویدن بغیب — همچنین با اختیار آوردن ایمان بدان

غیب را خود خاصهٔ حق دان و اینجا وهم غران — زانکه نبود غیب دان کس جز خداوند جهان

هم حلال حق حلال هم حرام او حرام — خوف از قهرش رجا از رحمتش آمد بجان

در اظهار آنکه فرائض ایمان چهار است و مومن را بران بودن لا چار است

هست ایمان را فرائض چار چیز ای هوشمند اوّلاً دانستن حق باز گرویدن بدان
داشتن ایمان نگاه با خود بدان فرضِ سوم بردنِ ایمانِ بگور فرضِ چهارم باز دان

اظهار در شرائط ایمان و موجب زوال آن

شرط باقی ماندنِ ایمانِ سه چیز آمد بخوان ترک ظلم و خوف سلب و شکر بر ایمان
ظلم ناترسیدن و ناشاکری این هر سه چیز هست اسباب زوالِ نعمت ایمان بدان

در اظهار آنکه ایمان را واجبات است که دانستن آن متمم نجات و درجات است

واجب ایمان دو شش آمد بگویم یک به یک صحبتِ علما بدان و دوم قطع فاسقان
آب دادن تشنه را و پرسش بیمار نیز مرده را شستن ترحم بر یتیمان همچنان
صلح بین المسلمین شفقت بدرویش معیل بردنِ سنگ و نجاست از طریقِ مومنان
طوف کعبه کردن و ایمان بر اہل آموختن شد تمام این جمله واجب خوش بیا و باز خوان

اظهار در واجبات اسلام که دانستن آن نیز واجب است بر خاص و عام

واجبِ اسلام هفت آمد نخستین فطر دان باز قربانی و نفقه ذی رحم آمد همان
خدمت شوهر بدان واجب زنان هم همچنین خدمتِ مادر پدر در عهدهٔ فرزندان
باز عمره واجب و هم وتر واجب دان یقین یاد دار اکنون چو این هر هفت واجب شد عیان

اظهار در سنن سنیه مهتر خلیل علیه السلام که دانستن آن سنت است در اسلام

سنت اسلام هفت آمد نخستین حلق سر باز قصر موئے لب سنت بدانی همچنان

موی زیر ناف گیر و ختنہ کن ناخن ببر ۔۔۔ دور کردن موی بینی و بغل وانی ہمان
رو قیام آور بدین ہفت سنتہائے خلیل ۔۔۔ تا شوی مقبول درگاہِ خدای مہربان

ماہیت سنت و جماعت شناختن و خود را از کیشہای مختلف دور ساختن

شانزدہ چیز از برائی تو ہمے سازم عیان ۔۔۔ آنکہ آمد مذہب سنت جماعت را نشان
اولاً حق را یکے دان و یکے کن اعتبار ۔۔۔ دوم برحق دان محمد مصطفےٰ را بےگمان
سوئے مومن کسے باشد کہ او بر نفس خویش ۔۔۔ آنچہ بہ پسندد روا دارد بحقِ دیگران
چارمی سنت جماعت را بماند دوستدار ۔۔۔ پنجمی داند جوازِ مسح بر موزہ ہمان
ہم نماز مردہ را دارد روا بر خویشتن ۔۔۔ گرچہ میت مے بود از فاسقان یا صالحان
باز این داند کہ ہست افضل ابوبکر(رض) از ہمہ [۱] ۔۔۔ بعد فوت احمد مرسل شہ پیغمبران
بعد زان داند عمر را افضل اندر عہدِ خویش ۔۔۔ وز پسش عثمان عفان را بداند ہمچنان
وز پس عثمان فضیلت داند او بہر علے ۔۔۔ وز ہمہ زوجات پیغمبر خدیجہ را ہمان
عائشہ را از ہمہ زوجات اندر محترم ۔۔۔ فاطمہ را داند افضل از تمامی دختران
بعدہٗ باشد طلبگار حسن(رض) یار حسین(رض) ۔۔۔ حبِ ایشان بر دل و جان و زبان دارد عیان
بعدہٗ افضل بداند معاویہ را از ہمہ ۔۔۔ درحقِ او بد نگوید ہم نباشد بدگمان
بعد زان داند کہ جائز نیست لعنت بر یزید ۔۔۔ زانکہ لعنِ اہلِ قبلہ نیست جائز در جہان
مذہب سنت جماعت را چو دانستے کنون ۔۔۔ باش دائم ہم برین[۲] تا باشی از اہلِ جنان
گفت پیغمبر بود دہ نیکی اورا ہر قدم ۔۔۔ زانکہ داند مذہب سنت جماعت را عیان

[۱] ابوبکر(رض) پسر قحافہ عمر(رض) بن خطاب عثمان(رض) پسر عفان علی(رض) پسر ابوطالب رسول صلی اللہ علیہ وسلم فرمود ہر کہ برین اعتقاد نکند او رافضی است نعوذ باللہ منہا ۱۲ م ب

[۲] پیغمبر فرمود صلی اللہ علیہ وسلم ہر کہ عزت کند برادر مسلم را بغیر طمع و بغیر خوف او خدا تعالی آزاد گرداند اورا از آتش دوزخ نقل است۔ واعظین ۱۲ م ب

در اظہار احکام بعثت حضرت سید الانام علیہ الصلوٰۃ والسلام

ہست احکام شریعت ہشت چیز اندر کتاب ۔۔۔ تانیاموزی نباشی از گروہ مومنان

فرض و واجب سنت و مندوب دانی هم مباح	هم حلال و هم حرام آمد دگر مکروه دان
چون عیان کردم تو بر هشت حکمِ شرع را	باز خوان تا مانی اندر هشت جنت جاودان

اظهار آنکه فرض حق چار منوال است شناختن آن باعث عز و اقبال است

فرض حق را باز دانی چار نوع اندر کتاب	فرض دائم مثل ایمانست بهر مومنان
فرض وقتی چون نماز و روزه و حج زکوٰة	هم شهادت گفتن یکبار دانی بیگمان
سوئے فرض کفایه چون نمازِ میت است	هم جواب عطسه و ردِ سلام آمد همان
فرض چارم فرض ظنی باز دان ای پر خرد	همچو غسل جنابت آب کردن در دهان
باز مسح ربعِ سر کامد مقرر در وضو	آب در بینی نمودن در جنابت همچنان
فرض ظنی باز دان ثابت بقول مجتهد	یا که شد ثابت بخبرِ واحد از نافع بخوان

در فرائض کلمه توحید که دانستن آن موجب قربت است بدرگاه ایزد مجید

فرض اندر کلمه توحید دانی پنج چیز	اولاً یکبار گفتن در همه عمرش بدان
دوم آن باشد که خوانی حرف اعرابش صحیح	سوئم وقت خواندن معنیش را باز دان
چارمی بر معنی این کلمه بودن دوام	فرض پنجم استحادِ دل بیاید با زبان
داشتن حاضر دل و خواندن هم از بهر خدا	دائما بودن بران از واجبات آمد عیان
اذن تکرار و دو چشم خویش یا خود داشتن	ابتدا از راست اتمامش بچپ سنت بدان
اصلش از تاتار خوانی چون بدیدم در کتاب	نظم کردم از برای یادگار مومنان

چون وضو را بر نماز مقدم فرمود لاجرم احکام مقدمه را مقدم باید نمود

ای برادر چون وضو آمد مقدم بر نماز	پس تو احکام مقدم را مقدم باز دان

چون وضو کردی کماندی دیو را از خود ازانکه … گفت پیغمبر وضو آمد سلاح مومنان
فضل حق چون رهبر دین تو آمد گوشدار … تا بسازم بر تو احکام وضو یک یک عیان

باب دوم

در اظهار فرائض طهارت است که دانستن آن روشنائی دیدهٔ اهل بصارت است

چار چیز آمد فریضه در وضو لے هوشمند … آیتِ قرآن بران هر چار ناطق باز دان
شستن روئی و دو دست و پائی چارم مسح سر … فرض پنجم مسح ریش آمد بفقه اندر عیان
گر تری ماند بدست از شستن عضو وضو … یا بگیرد آب نو مسح آمدست از هر دوان
ور تری گیرد ز اعضا یا بماند بعد مسح … مسح سر زان نیست جائز مسح موزه همچنان
غسل ما بین عذار و گوش نزدیکِ امام … فرض میدان رفته اند اکثر مشایخ همبران
نزد شمس الدین حلوائی چو تر شد کافی است … گر چکد در وقت شستن قطرهٔ او قطرتان

در اظهار سنن طهارت که دانستن آن خانهٔ دین را است عمارت

در وضوده سنت آمد باز گویم یک بیک … اول استنجا بآب و تسمیه مسواک دان
دست شستن تا بند دستها پیش از وضو … هم خلال ریش و انگشتان دست و پا بدان
چون شود بیدار متوضی ز خوابِ خویشتن … دست شستن بهر وی سنت بدانی بیگمان
شستن اعضا سه باره مسح گوش از آب سر … آب در بینی و آب اندر دهان کردن همان
در وضو کن بهر پاکی مناخر احتیاط … زانکه شب باشد مناخر راحت شیطانیان

مستحبات وضو

مستحب اندر وضو دان نیت و ترتیب هم … ترتیب شستن دگر مسح تمامی سر بدان

قوله علیه السلام اذا استیقظ احدکم من منامه فلا یغمس یده فی الاناء حتی یغسلها ثلاثا فانه لا یدری این باتت یده
[illegible] ١٢ مرب

مسح گردن را بخوانی در نوافل کرد ذکر
باز در بعضی کتب از مستحبات آمد بدان

وقت شستن ابتدائے عضو از طرف یکین
مستحب ختم آمد اکنون روز خانی بازخوان

در اظهار آنکه در وضو آداب است که دانستن آن باعث مزید مژده و ثواب است

ای برادر هست چیز آمد ز آداب وضو
استعانت نا طلب کردن ز غیر اوّل بدان

از محلِ بول و غایط دور بودن دان ادب
هم وضو اندر محلِ پاک کردن بیگمان

کوزه را پر آب کردن دان ادب اندر وضو
نیز پیش از وقت کردن رو بقبله اندر بخوان

کوزه بگرفتن بدست چپ وضو یا دست راست
ای برادر وقت استنجا بباید عکس دان

آب بر خشتک زدن از بهر دفعِ وسوسه
هم بوقت شستن دعا خواندن همان

اظهار آنکه در وضو مکروهاتست دانستن آن سبب صحت صلوٰة است

در وضو آمد کراهیت دو شش چیز ای پسر (دوازده چیز)
روی کردن سوی قبله وقت استنجا بدان

هم دران حالت سخن گفتن بدانی همچنین
بعد استنجا برهنه ماندن عورت همان

نیز استنجا بدست راست مکروه آمده
هم نظر کردن بسوی عورت خود ای جوان

بینی افشردن بدست راست چون مکروه شد
آب کردن در دهان با دست چپ دان همچنان

خوی وه آب انداختن مکروه دانی در وضو
آب سخت اندر وضو بر رو زدن آمد همان

آب را بردن سوی انگشتان ز طرف مرفقین
هم وضو کردن برهنه از کراهیت بدان

دست و پا از غیر شویانیدن آمد همچنین
هم زیادت شستن از سه بار دانی بیگمان

اظهار آنکه در وضو حضور دل باید تا در نماز قرب حق بیفزاید

انفصال اندر وضو دان اتصال اندر نماز
در جلالی میکند قول مشایخ را بیان

لـ لقوله علیه السلام انا لا نستعین علی طاعة الله تعالی بغیر ضرورة ۱۲ نقیه من عینه م ب

تا نگردی منفصل از هر دو عالم در وضو — کی شوی تو متصل با خالق هر دو جهان

در اظهار آنکه در وضو ناقضات است و دانستن آن باعث تکمیل صلوٰة است

دان نواقض در وضو آنچه از دو راه آید برون — قی کنی گر پر دهان بر تکیه خواب آید همان

خون و ریم و آب زرداب از محل بختگی — مستی و دیوانگی بیهوشی آمد همچنان

باد صرع و قهقه و کرم از سبیلین ای پسر — ناقضات اندر سه بیت آمد بیا و باز خوان

گر بدر آید برون آب از درون چشم و گوش — هست ناقض مردمان را غافل از وی باز دان

دوده و بادی که از فرج زنان آید برون — جمله حشو آمد بفتوی رو بفقه اندر بخوان

قال النبی صلی الله علیه وسلم الوضوء علی الوضوء نور علی نور ۱۲

در اظهار انواع طهارت

ای برادر چون وضو فرض آمد از بهر نماز — هم پی سجده تلاوت باز دانی بیگمان

نیز وقتی دان که مصحف دست گیری بغلاف — واجب آمد در طواف کعبه کعبه حاجیان

از پی خواب و زیارت بهر مسجد آمدن — دان وضو سنت کتاب فقه گر گیری همان

مستحب از بهر غسل مرده میدانی وضو — نیز بهر خوردن و رفتن به پیش صالحان

همچنین بعد از دروغ و غیبت آمد مستحب — هم ز خنده قهقهه خارج نماز ارشد عیان

ور بخوانی شعر خط و خال و باشی باوضو — مستحب میدان تو تکرار وضو را آن زمان

در فرائض تیمم و معرفت احکام آن

چار چیز آمد فریضه در تیمم بیگمان — خاک پاک و نیت و دیگر دو ضرب باز دان

ضربتی از بهر روی و ضربتی بهر دو دست — حائض و جنبی و محدث هست یکسان اندر آن

نزد بعضی در تیمم نیست استیعاب شرط — نزد بعضی شرط شد چون احتیاط آمد در آن

تمام الفقه

در اظهار سنن تیمم

سنت آمد در تیمم گر بدانی چار چیز	بعد ضرب پیش بردن هر دو دست اول بدان
پس کشیدن هر دو دست اندر بسوی خویشتن	هم کشاده ماندن انگشتان بدانی همچنان
پس بیفشان دستها چون از زمین برداشتی	تا رخ خوبت بیالاید بخاک ای شه جوان

در اظهار آنکه تیمم از چه باید و از چه نشاید

ای پسر میدان تیمم جائز از جنس زمین	وانچه از جنس زمین باشد بگویم باز خوان
خاک خشکست و غبار و ریگ و سنگ و سرمه خوان	همچنین زرنیخ و خشت خام و پخته همچنان
در نمکسنگ اختلاف آمده ولے جائز مگیر (گل)	بر سفالینه درست تیمم باز دان (ہرتال)
بر غبار حنطه (گندم) دان جائز تیمم بیشکی	بر عقیق و برزبرجد آهک آمد بیگمان (قسم سنگ کہ سرخ باشد)
وانچه در آتش گدازد یا که خاکستر شود	نیست از جنس زمین بشنو که میسازم عیان
نقره (چاندی) و ارزیز (قلعی) و زر (سونا) خود نیست از جنس زمین	همچنین کافور و عنبر نیز مشک (کستوری) و زعفران (کیسر)
نیست وآرد همچنین سیماب (پارہ) و روئین حنا	باز خاکستر همیدان و نمکشور آن چنان
هم با آهن همچنین جائز بمروارید نیست	کاصل مروارید از آب آمده است اندر جهان

در اظهار آنکه تیمم بر کیست و از سبب چیست

گر تو باشی زحمتی یا آنکه میلے ز آب دور	آن زمان آمد تیمم بهر تو جائز بدان
لیک وقتی دان اگر خود نفس آب آید مضر	آب گرم و سرد را نبود تفاوت درمیان
آب گر باشد ولے اسباب آن موجود نیست	یا بود خوف درنده هم تیمم باز دان
بر مسافر نیست واجب آب جستن هر طرف	تا بر آب او را نباشد در سفر غالب گمان

ورگمان دارد که در نزدیک او آب است آب ‌‌ جستنِ یک تیر پرتابش بدانی همچنان
آنچنان جوید کز و غائب نگردد قافله ‌‌ تا طهارت ساختن از شاهی آمد بازخوان
آب گر دارد ولی ترسد ز خوفِ تشنگی ‌‌ هم تیمم دان روا از غلبنِ فاحشش همچنان
از پئی خوفِ جنازه چون تیمم شد روا ‌‌ از پئی خوفِ نمازِ عید هم جائز بدان
در تیمم هر چه بگذاری روا شد نزدِ ما ‌‌ یک تیمم گر کنی بهرِ دو وقت آمد همان
در تیمم دان همان ناقض که خواندی در وضو ‌‌ همچنین آب ار شوی قادر بر استعمال آن
آب اگر اندک بود چندانکه سازد زان وضو ‌‌ جنبے از محدث نباشد دان تیمم بهر آن
ور بود محدث وضو آرد بدان آبِ قلیل ‌‌ بهر باقی جنب سازد او تیمم بیگمان
با وضو را گر شد انزال من بعد الدخول ‌‌ نیست محدث لیک غسل آمد برائی هر دو این

در شناختن انواع غسل

هفده غسل آمد تمامی پنج زایشان فرض دان ‌‌ اوّل انزالِ منی با دفقِ شهوت بعد زان
احتلام و حشفه غائب گشتن اندر پیش و پس ‌‌ همچنین غسلِ نفاس و حیض دان بهرِ زنان

غسل واجب چند است

ای پسر واجب دو غسل آمد بگوئیم گوشدار ‌‌ تا بیابی از عطائی حق ثوابِ بیکران
غسلِ جنبی کافرست اول چو اسلام آورد ‌‌ دوم غسلِ میت آمد روز خانی بازخوان

غسل سنت چند است

غسل سنت جمله چار است ای برادر یاد کن ‌‌ غسل ادینه هم از بهرِ نمازِ جمعه خوان
غسل بهرِ دو عید سنت دان هم از بهرِ نماز ‌‌ باز غسلِ عرفه احرام بهرِ حاجیان

ل قلت ان افضل بعد صلوٰة الجمعة لیکون ملک السنة اولا ای لایکون مدرک السنة لان الغسل فی ذالک الیوم کان للصلوٰة فکیف یدرک بعدہ ۱۲ مہ ب

ل۲ ای الاغتسال فی یوم العرفة والاحرام کان فی حق اہل الحج ۱۲ م ب

غسل مستحب چند است

هست شش غسل ای برادر مستحب از من شنو
غسل شب قدر و شب عرفه بدانی مستحب
چون شود کافر مسلمان جنابت دار نیست

غسلِ کودک چون شود بالغ بسال ای دل بدان
باز غسلِ شب براة است از حجامت همچنان
غسل دادن بهر وی هم مستحب آمد بخوان

در اظهار آنکه فریضه غسل چند چیز است

باز در غسلِ جنابت فرض میدانی سه چیز
باز کردن آب در بینی بباید فرض دوم
مرد و زن گر بهر دو باشند گیسوی سر بافته

آب کردن در دهان اوّل بباید بیگمان
سیوم فرض ست آب را بر جمله تن کردن روان
مرد بکشائد ولی زن باز ماند همچنان

در اظهار آنکه چند چیز در غسل جنابت سنت است دانستن آن سبب وصول بدرجات بهشت است

سنت آمد دست شستن حالتِ غسل اولاً
هم وضو کردن بدان و هم سه باره ریختن
آب مستعمل بزیر پائش ار گیرد قرار

باز استنجا پلیدی شستن از تن باز دان
آب را بر جمله تن چندانکه بر گردد روان
پا نشوئد چون شود فارغ بشوئد بعد ازان

انواع استنجا

چار استنجا است کان فرض آمده بر همگنان
همچنین بهر زنان دانی پس از حیض و نفاس
هست واجب مقعد آلائد چو مقدار درم
مستحب آمد بر آید باد تر گر از شکم

اولاً بعد از وطی بر مرد و بر زن باز دان
بعد غائط گر نجاست از درم بینی گران
ور کم از حدِ درم باشد ز سنت باز خوان
بعد فصد و بعد قی بدعت بدانی بیگمان

شب چو خسپید غیر استنجا بفرش خوابگاه / گوئی اندر مستراح افتاده باشد خوار مان
سنت آمد بعد استنجا برائی دفع ریح / برزمین مالیدن دست از جواهر شد عیان

اظهار در فائدهٔ طهارت

ای برادر گر بداری وقت استبرا نگاه / باشی از بهر طهارت مستعد اندر زمان
ور طهارت را نگهداری شوی بهر نماز / مستعد هم از نماز از بهر جنت بیگمان
گفت پیغمبر هر آنکو بر وضو باشد مدام / در امان حق وگر میرد شهیدش باز خوان

در بیان آنکه قبول سنت سنیه رسول علیه الصلوٰة والسلام از جمله فرائض مذهب اسلام است

فرض شد بر ما قبول قول و فعل مصطفیٰ / کاصل هر سنت بقرآن راجع آمد بیگمان
شانه کردن سنت پیغمبر آمد در وضو / تا وضوئی دیگرش از هر بلا باشد امان
باز در نافع بهر بین تا در صواب او چه گفت / مزد یکساله عبادت بهر وی هر بار دان
همچنین مسواک را سنت بدانی در کتاب / سیزده حرکت ده آنرا در وضو اندر دهان
نزد بعضی سنت خاص است از بهر وضو / لیک در ظاهر روایت سنت مطلق بدان
در سه جا مکروه میدانی تو استعمال او / همچو حمام و قیام و ازدحام مردمان
در قیام از شانه و مسواک پرهیز ای پسر / زان شوی مدیون وزین بینی تو در روز الفغان
شانه برابروئی دفع وبا آمد مفید / گفتم از فیروز شاهی بر حدیث راویان
چون کنی شانه بگو پاک آن خداوندیکه کرد / زینت مردان محاسن هم سر زینت زنان
گفت در شرع تحمل کرده باید گاه گاه / روز روزی تو استعمال کن روزی دگر تا خیر آن
گفت پیغمبر که از ترک عصا عاصی شوی / چون سنین عمرت از چهل بگذرد ای نوجوان

در عصا شش سنت آمد ای برادر یک بیک
گویم از قول حسن بصری کلام او بدان

زیب صلحا سنت پیغمبران ذو القدر
رغم فجار و سلاح جنگ بهر دشمنان

قوت ظهر ضعیف است مزید اندر عمل
تا بود در دست شیطان زو گریزد در جهان
(یعنی برید شیطان)

رعب کفار و بصحرا ستره از بهر نماز
ولی فیها مآرب اخری بقرآن بازخوان

مسئلهٔ بستان در اوراق نجات دلپذیر
از کتاب شرعة الاسلام میسازم عیان

اظهار در پاکی و ناپاکی آب و شناختن احکام درین باب

حکم آب چاه را چون حکم آب حوض خورد
بازدان نزدیک ما افتد نجاست گر دران

آب در چاه ار بود متساوی حوض کبیر
پاک باشد گرچه مے افتد نجاست اندران

حائض و جنبی و محدث گر فتادند اندرو
جمله آب از چه برون آور بقول مفتیان

گر سگ و خنزیر و کافر افتد اندر چاه آب
جمله آب چاه مے باید کشیدن بعد ازان

هست چهل دلو از برای محدث اندر نادرات
احتیاطاً هست دلو از با طهارت بازخوان

بیست دلو از آب مستعمل که باشد از وضو
و ز غساله هست چهل دلو از محمد بازخوان

آب مکروه ار فتد ده دلو بیرون کش ز چاه
بیست دلو از آب مشکوک آمده ست از راویان

نزد بعضے پاک گردد چون برآری چند دلو
و ز محمد جمله آب آید لقطه اندر عیان

او نمے گوید که آب چاه ناپاک است لیک
تا شود طاهر بطهر رود مسعودی بخوان

گر فتد نعلین در چه کل آب از وی برار
زانکه خالی نبود از اندک نجاست بیگمان

موش گر گم شد درو متعذر آمد نزع او
پاک دان آب ار برون آرند سیصد دلو زان

پاک گردد تیغ آب چاه گر گم شد درو
مدر و عظم و خشب و ثوب پلید ای نکته دان

میشود اندک نجاست چاه آبادی پلید
ور بود چاه بیابان نجس نشود بدان

هر کجا تقدیر کل است از چاه اندک شد بچون
آب چون در چاه نماند پاک گردد آن زمان

هر کجا تعدید لو آمد چون نشماری تمام
پاک نشود گرچه آب چاه نماند اندران

حکم کل آمد بر آری گر ز چاهِ چشمه دار
از دو صد تا سیصدان دلو که باشد همدران

آب بعد از قربته العذرات گر یکجا شود
طاهر است آن چون نجاست در نظر ناید دران

روزِ باران گر فتد آب از رهِ میزاب سطح
پاک باشد گرچه عذرات است بر بالای آن

تا نه بینی اندرو مطلق نجاست را اثر
ور به بینی حکم بر غالب نمائی آن زمان

آب بر عذرات گر گردد روان در بطنِ جو
پاک باشد گر نجاست دیده نشود زیرِ آن

تا نه جنبانی تو آبِ آن محل از پیشِ خود
گر کنی در حوض استنجا وضو جائز بدان

آب متغیر چو بینی بر کنارِ شهر و دیه
ناید استفسار او لیکن طهارت اندران

گر بود ساکن محل آب بیرون آمدن
وانچه شد خارج بکار نیز اندرون باشد روان

لا یجوز است اندران آبِ روان غسل و وضو
زانکه حکمِ فرع حکمِ اصل دارد بیگمان

لیک در شرحِ وقایه مے کند جائز وضو
غرف نو هر بار گر گیرد ازان نهرِ روان

غیر قربت گر در آب اندک آرد دستِ خویش
پاک دان آب از جنب وانِ حائض و محدث همان

رسول فرموده علیه الصلوٰة والتحیت الوضوء مفتاح الصلوٰة الصلوٰة مفتاح الجنة

سنتِ حق دان کز احکامِ وضو فارغ شوی
پاک شو اکنون که آئی در مقامِ خاشعان

در حدیث آمد وضو کردن چو مفتاحِ نماز
در نماز آئی کلید آور بکف بهر جنان

بشنو اکنون آنچه در کار آید از بهرِ نماز
تا بیابی در قیامت خردهائے بیگران

مقدمه الصلوٰة

هفت چیز آمد بنا اندر نماز اے هوشمند
عقل و علم است و بلاغت چارمی اسلام دان

پنجمی نیت همیدان و طهارت دان ششم
هفتمی دانستنِ وقت آمد از نافع بخوان

باب سیوم

در اظهار آنکه در نماز احکام و ارکان است دانستن آن بام قبول از نردبان است

جامه و تن جائے پاک و ستر عورت بعد زان — وقت و نیت و قبله و تکبیر اولی فرض دان
هم قیام و هم قرایته هم رکوع و هم سجود — هم قعود آخرین فرض آمد بر همگنان
باز ترتیب و خروج از وے بفعل خویشتن — پانزده فرض نمازت را بتو کردم بیان

اظهار آنکه در نماز واجبها است که دانستن آن سبب روشنائی دل با صفا است

هست واجب لفظ تکبیری پس وقت شروع — بهر بیرون آمدن لفظ سلام آمد همان
فرض را آوردن اندر جای فرض آمد چنین — هم ادائے واجب اندر جاے واجب بیگمان
بر مصلے واجب است الحمد خواندن در نماز — باز تقدیم و تعین ضم سورة همچنان
هم دو رکعت اولین بهر قرایت واجب است — سر خواندن جهر خواندن همچنین واجب بدان
قعدهٔ اولی تشهد در میان قعدتین — در رکوع و در سجود آرام کردن باز دان
مقتدی را واجب آمد خامشی خلف الامام — هر کجا دریافت او را پیروی دانی همان
هم قنوت وتر و تکبیرات عیدای هوشمند — نیز تکبیر رکوع اندر نماز عید خوان
سجدهٔ سهو است واجب بر امام و منفرد — در تلاوت سجده هم واجب بدانی بیگمان
آیت سجده اگر خارج شنید است از امام — بعد سجده اقتدا آرد بفقه اندر بخوان
سجدهٔ سهوی که آمد واجب از بعد سلام — شد بترک چارده واجب ز کیدانی بخوان
سجدهٔ سهو از برائے جبر نقصان نماز — واجب آمد از وقوع پنج چیز اندر زمان
هست در تقدیم و در تاخیر و در تکرار رکن — هم بترک واجب و تغییر واجب بیگمان

اظہار آنکہ در نماز سنتہاست و شناختن آن سبب فوز بدرجہ جنتہا است

سنت آمد وقتِ نیت دستہا برداشتن
ہم نہادن دست راست آمد بہ پشتِ دستِ چپ
باز تسمیع است تسبیح رکوع و سجدہ است
مقتدی را حمد دان و تسمیع از بہرِ امام
سر خواندن آمین آمد بر امام و منفرد
تکیہ کردن بر زمین مکروہ دان ہم در قیام
برگرفتن ہر دو زانو سنت آمد در رکوع
مقتدی را سنت آمد تا بتکبیرے امام
قومہ و جلسہ بدان سنت صلوٰۃِ مصطفےٰ
بعد سجدہ چون بخواہی تا روی سوی قیام
سنت آمد ہم سلام و دست راست و دستِ چپ
پا یکے استادہ دان افتادہ دان بہرِ رجال
وقت سجدہ سوے بینی سنت آمد دیدنت
سوے سینہ بین چو بنشینی بقعدہ در نماز
خاموشی سنت بود در سنتِ فرضِ نماز
خوردن و نوشیدن و بسیار ہم عملِ کثیر

ہمچنین نشر الاصابع را بعادت باز مان
پس ثناؤ استعاذہ تسمیہ آمین بخوان
نیز تکبیرِ رکوع و سجدہا سنت بدان
منفرد را جمع دان سنت میانِ ہر دو آن
جہرِ تکبیرات گفتن بر امام آمد ہمسان
دست بر زانو نہادن سنت آمد باز خوان
باز تفریج الاصابع در رکوع اے نکتہ دان
مقترن گردد بہ نزدِ اعظم این را باز خوان
ہم دعاء مغفرت بعد از تشہد باز خوان
دست تنہی بر زمین بنہی بروئے زانوان
مقتدی را پس روئے در ہمہ افعال دان
ہر دو پا بیرون کشیدن سنت آمد بر زنان
ہمچنین در سجدہ نگاہ اندر قیام اے نکتہ دان
سجدہ کردن بر سرِ ہر سنت اعضا ہمچنان
ناقضِ این سنت آمد چند چیز اندر عیان
آمدن بیرون ز مسجد ہم کلام مردمان

۱ مسئلہ مردان را ہمہ اعضا جدا کردن و زنان را چسپیدن در نماز سنت است ۱۲ م ب

۲ و صلی سنۃ الفجر فدرس او تسبیح او حرکۃ اللسان او تسبیح او غیر ذلک مالم یتکلم بکلام الدنیا لم ینقض ثوابہا ۱۲ م ب

اظہار آنکہ در نماز مستحبات و دانستن آن سبب قرب در حضور رب الارباب ست

مستحب دان بہرِ مردان رفع یدین تا شحمہ
تا سرِ بازو بدان برداشتن بہرِ زنان

بهر مردان مستحب دان دست بستن زیر ناف
دست بر سینه نهادن مر زنان را بازخوان

بهر مردان هر دو دست آمد برهنه داشتن
وقت نیت خواندن قرآن بترتیل ای جوان

بر سه آیت خواندن قرآن زیاده مستحب
دفع سرفه فاژه پوشیدن بدانی همچنان

خواندن قرآن بقدر مردمی از بهر امام
فاتحه بعد از دو رکعت اولین در فرض دان

تسمیه خواندن بهر رکعت بدان بر فاتحه
فرق ماندن در قدم قدر چهار انگشت دان

پشت و سر باید برابر داشتن اندر رکوع
هم نباید دید هر سو همچو طفلان این و آن

نیز تسبیح از سه باره بیشتر دان مستحب
دور کردن بازو از پهلو و پهلو از ران

نیز ران از ساق دور و ساق از روی زمین
مستحب آمد بمردان عکس آن شد بر زنان

سجده کردن در دو دست و دست بودن تا بگوش
روی انگشتان بسوی قبله کردن باز دان

وقت سجده چون برآید دست بنهد بر زمین
باز بینی باز پیشانی برآید عکس آن

دست در قعده بهر دو ران نهادن مستحب
رخ نمودن هر طرف وقت سلام آمد همان

تا سلام مقتدای خویشتن اندر نماز
مستحب دان انتظاری مقتدی گردم عیان

ترک مسح جبهه دان از خاک و خو قبل السلام
ختم گردم مستحب وقتی که خواهی بازخوان

اظهار آنکه در نماز چند چیز مباح است و داشتن آن سبب رستگاری و فلاح است

بار و گر دم کشتن آمد هم مباح اندر نماز
جامه چسپیده زتن برداشتن هم همچنان

هم بکنج چشم دیدن در نماز آمد مباح
خواندن قرآن مباح آمد بتالیف جوان

در ضرورت پاک کردن جای سجده یکدو بار
خواندن آخر از دو سوره در دو رکعت باز دان

تکیه و تکرار سوره در تطوع دان مباح
در دهان کردن مباح آمد اگر خواند توان

اظهار آنکه چند چیز در نماز مکروهات است و شناختن آن موجب فلاح و نجات است

هست مکروه ای پسر بشمردن آیت بدست
در شماری آیت و تسبیح بیرون از نماز
دست کردن بر تهی گاه و نشستن مثل سگ
نزد بعضی عد کلمات است بر پروردگار
عد ما یقرأ من التسبیح و آیات مجید
نزد بعضی در نماز فرض دان این اختلاف
باز بوجعفر روایت کرد من اصحابنا
لیک در تسبیح چون متبرک آمد در نماز
نزد بعضی بدعت آمد سغن کافی دان گواه
لیک اندر شرح منظومه بخارج از نماز
همچنین دان بر نگون کردن چو گاو اندر نماز
دور کردن سنگریزه غیر عذر از سجده گاه
خوی بدست افشادن از تن و از جبین اندر نماز
هست مکروه از دو سوره خوانی اندر رکعتی
ای پسر مکروه دانی ترک سنت در نماز
چشم پوشیدن تنفخ غیر مسموع ای پسر
یاد کردن مطلقا مکروه دانی در نماز
هست مکروه انتظار مقتدی اندر نماز
هست مکروه ای پسر بیگاه سر بر داشتن

همچنین تکرار تکبیر از کراهت باز خوان
اختلاف سلف در وی باز دانی بیگمان
سر بر آوردن چو اشتر در رکوع آمد همان
در رموز از زاهدی این را بجو بهر نشان
جائز آمد نزد نعمان بر خلاف هر دوان
نزد بعضی در تطوع اختلاف آمد عیان
یکره به بین اندر محیط ای نکته دان
عد تسبیحات او را بی کراهت باز خوان
نزد بعضی دان کراهت از نهایه باز خوان
نیست تعدید از کراهیت الصحیح آمد بخوان
استراحت در نماز از پائها مکروه دان
اعتماد کردن ای استراحت من رجل
میل کردن راست و چپ پوشیدن گل همچنان
وانچه در دندان بماند خوردنش دانی همان
گر گذاری ای پسر یک سورتی را در میان
هم بوقت سجده بردن دست پیش از زانوان
همچنین قتل کیش دون الثلاث آمد همان
نیز اتمام قراءت در رکوع ای نکته دان
گرچه بشنود امام آواز پاسی او عیان
گر تو پیش از دست بر داری به سجده زانوان

بازکردن بندہاے جامہ باعملِ قلیل
ہم معیّن[1] کردنِ یک سورۃ آمد در نماز
ہست الصاق شکم با رانہا بہرِ رجال
(ای چسپیدن ۱۲)
دور کردن موزہ باعملِ قلیل اندر نماز

رکعتِ ثانی دراز از رکعتِ اوّل بدان
سجدہ بر دستار کردن ہمچنین مکروہ دان
ہم گرفتن تکیہ بر چیزی بجز عذر ای جوان
ہمچنینِ دان پیرہن پوشیدن آمد ہمچنان

بقیہ مکروہات نماز

تسمیہ[2] خواندن بہر رکعت بسر ہر سورتے
نیز بے عذرِ تنحنح کردن آمد در نماز
کردنِ تحصیل ذکرِ رکن در رکنِ دگر
ہمچنین تقدیم وتاخیر آمدہ در سورتین
ہمچنین دان انتقال از آیتے در آیتے
پاک کردن ناصیہ از خاک و خوی قبل السلام[3]
ہست تعجیل از برائے مقتدی تعجیل خواہ
آستین برداشتن بہرِ رجال اندر نماز
تن شکستن ہست مکروہ ای پسر اندر نماز
سورتے یا آیتے تکرار کردن در نماز

ہمچنین برداشتن کودک بجز عذر ایجوان
آب بینی و دہان انداختن مکروہ دان
بے ضرورت ہمچنین پوشیدن چشم و دہان
گرچہ خوانی در دو رکعت ای پسر مکروہ دان
گرچہ باشد سورتے اندر میانِ ہر دوان
نیز تفریج[4] الاصابع جز رکوع آمد ہمان
ہمچنین تطویل گر نفل آورد بہر کسان
جہر خواندن ہمچنین در نفلہائے روزدان
ہم تخطّی[5] غیر عذر آمد دوبار ای نکتہ دان
محض بہر شادی و غم فرض را مکروہ دان

اظہار آنکہ در نماز محرمات است و شناختن آن از مہمات است

تسمیہ خواندن بلند اندر نماز آمد حرام
التفاتِ راست وچپ ہم ہمچنین دان در نماز
بے ضرورت تکیہ کردن ہم بدیوار و ستون

نیز آمین و نظر کردن بسوئے آسمان
چون بگردانی ز طرفِ کعبہ رخ ای شہ جوان
دستہا برداشتن غیرِ محل ای شہ جوان

[1] ای تعیین السورۃ فی الصلوٰۃ علی الکل رجال ۱۲ [2] ای متن الفاتحۃ والسورۃ ۱۲ ب [3] ای تعجیل از سلام لفظی [4] ای کشادہ داشتن انگشتان [5] ای رفتن بعض از صف بعض یا دو ۱۲ ب

ہمچنین رفع الاصابع در رکوع و در سجود
کردن بازی بجامہ یا بتن دون الثلث
در تشہد نزد طرفین و بقول شافعی
بر ندارد نزد یوسف کہ در ظاہر اصول
ہمچنین بر یک طرف قصر السلام آمد حرام
ہم زیادہ کردن تسبیح و تکبیر و ثناء
ترک واجب گر کنی عمداً ہمی دان ہمچنین

ہم نشستن در تشہد بر سر عقبیہ دان
ہم اشارت با سر انگشت شہادت باز خوان
رفع انگشت شہادت سنت آمد بیگمان
ہم برین قول است فتوی کز محیط آمد عیان
ہم سوائی وتر گر خوانی قنوت ای نکتہ دان
ہم تشہد از حد سنت حرام آمد ہمان
شد محرم ہا تمام اندر خلاصہ باز خوان

اظہار آنکہ در نماز مفسد است و ندانستن آن موجب فساد صلوٰۃ است

ای برادر مفسد آمد پنج چیز اندر نماز
ترک فرض آمد اگر سہواً بود یا عامداً
گر تنحنح مے نماید از پے تحصیل صوت
گر بجا آرد کسے احکام ظاہر در نماز
این حضور دل کہ مے گوئند بعضے زاہدان
منت ایزد را کہ در نظم آمد احکام نماز
گفت پیغمبر اگر یک مسئلہ آموزد کسی
در قیامت وزن چون سازند مقدار عمل
بیشتر خواہم کہ گوئیم آنچہ باشد ناگزیر

خندہ کان نشنوی مطلق کلام مردمان
حدث عمداً چارم و عمل کثیر آمد ہمان
نیست ناقص و از پی تحسین آن ناقص بدان
قیمتش دان و حضور دل مجو شرط اندران
ہست لاشی در املیہ روایتہ باز خوان
یاد مے کن تا نمانی وقت حاجت در زیان
شہرہا یابد ہزار اندر بہشت جاودان
راجح از خون شہید آید مداد عالمان
گوش کن جان پدر تا گوئیمت از صدق جان

سوے من گوش قبول آور کہ در باغ سخن
فقہ را دادم نظم اندر جلالی ارغوان

اظهار آنکه هر حکمی در نمازست انگار و شناختن آن نیز همان حکم دارد

فرض دان دانستن فرض نماز اندر نماز
همچنین سنت شمر دانستن سنن الصلوة
در نماز آداب و سنت را نگهداری بجای
بعض سنت دان ادب سنت بود بعض وجوب
گفت بوالقاسم حکیم این جمله را امیدار پاسا

واجب آمد تا بدانی واجباتش را عیان
مستحب است آنکه بشناسی ز مندوبات آن
تا نماز تو شود مقبول حضرت بیگمان
واجب آمد بعض فرض و بعض ایمان فرضدان
تا نسازد قصد نقصان او شیطان ناگهان

در اظهار آنکه شمار تسبیحات و آیات مختلف فیه است در نماز و بیرون نماز و فتوی داده اند علی الجواز

عد ما یقرأ من التسبیح و آیات مجید
نزد بعضے در نماز فرض دان این اختلاف
باز بوجعفر روایت کرد من اصحابنا
لیک در تسبیح چون متبرک آمد آن نماز
در شمار آیت و تسبیح بیرون نماز
نزد بعضے بدعت آمد عدش کافی دان گواه
نزد بعضے عادة کالمان است بر پروردگار
لیک اندر شرح منظومه بخارج از نماز

جائز آمد نزد نعمان برخلاف هردوان
نزد بعضے در تطوع اختلاف آمد عیان
انه یکره به بیین اندر محیط ای نکته دان
عد تسبیحات او را بے کراهت بازدان
اختلاف سلف در وے باز دانی بیگمان
نزد بعضے دان کراهت و از نهایه بازخوان
در رموز از زاهدی این را بخوان بهر نشان
لیست تعدیدا از کراهت الصحیح آمد بران

در فضیلت جماعت که چون از ده کس بیفزاید کاتب کتابت از تحریر آن عاجز آید

مر جماعت را ثواب است ای پسر بیست و پنج نوع
مر مؤذن راست پنجاه و برائے مقتدی

زان همه هفتاد از بهر امام آمد عیان
هست از بهر مقاران یکه بدانی بیگمان

وانکه او پیش از امام افتد در ارکانِ نماز
مسخ او در گور باشد رو بمسعودی بخوان

ورنه از بهرِ امامت صالح است و میرود
پیش قوم آید هزاران لعنتش از آسمان

حقِ مسجد شناختن و آدابِ آن نگاهداشتن

حقِ مسجد چند چیز آمد بیا بشنو عیان
اولاً دادن سلام است از برائے مومنان

دوئم دانی تحیت سیوم ترکِ کلام
چارمی شمشیر را بیرون نیارد از میان

نیز در مسجد طلب نکند نشانِ گم شده
پاک دارد از پلیدی کودک و دیوانگان

چون در آمد گام ننهد بر سر و دوشِ کسے
نے فروشد نے خرد تا آنکه باشد در میان

هم حدودِ شرع را نکند اقامت اندرو
هم نیندازد بمسجد آب بینی در دهان

بر نیارد در میانِ مسجد آوازِ بلند
تنگ نکند صف چو بنشیند میانِ مردمان

منع دان در خانه آوردن ز مسجد ها چراغ ۱۵
ساز روشن با چراغِ خانه اش هم در میان

با چراغِ مسجد ار گوئی سبق پیش از نماز
دان روا تا ثالثِ شب مکروه دانی بعد ازان

بوریه مسجد از بیرون کنی بهرِ نشست
هست مکروه ای برادر رو بفقه اندر بخوان

نیست در مسجد که برخیزی برائے هیچکس
ور بکس برخاستی بنشینی به تبدیلِ مکان

گر فتدِ بیرون ز مسجد نیست حرمت بهرِ وے
حرمتِ خاشاک مسجد هم بمسجد باز دان

تحت عینین ار بود نعلین قدمینِ کسی
در نماز او را نباشد میلِ خاطر سوی آن

بدم مسجد گر برآرد بهتر از وی باک نیست
بهر بانی لیک ناید از برائے دیگران

۱۵ مسئله افروختن چراغ مسجد در خانه منع است و با چراغ خانه در مسجد افروختن جائز است ۱۲ م ب

در بیان اظهار ثوابِ تنگ کردن در مسجد بعد ادائے نماز بعجز و نیاز

گر پس از خفتن ز مسجد خیزی از بعدِ همه
پیش تو بر دند فوجی از ملک تسبیح خوان

باعلمهای منقش هم بجائے خواب گاه
تا سحر گردِ تو باشند از بدیها پاسبان

ور تو برخیزی بسرعت دیو ملعون عاقبت — در نفاق و فتنه اندازد ترا اندر زمان
به که بکث آری بمسجد چون روی بهرِ نماز — تا پس از طاعت نه بینی ور دو خسران زیان

بیان آنکه مؤذن را چند خصلت باید تا اذان او جماعت را بیفزاید

هست ده خصلت که از بهرِ مؤذن گفته اند — اولاً بشناسد اوقاتِ نماز او بیگمان
گوید از بهرِ خدا هر کلمه را خواند صحیح — خشم نکند گر پس از وی دیگری گوید اذان
مژده خواهد از خدا منت ندارد بر کسے — امر و نهی و حق بگوید با تمامی مردمان
تا نه رنجد قوم باشد منتظر بهرِ امام — در کسی جایش بگیرد خشم نارد در میان
طول نکند در میانِ بانگ و تکبیرِ نماز — پاک دارد مسجد از دیوانگان و کودکان
مقتدی را نیست تا گوید بگو تکبیر زود — هر مؤذن را تنحنح نامد از قبلِ اذان

در تقسیم ثواب اہل مسجد که ہر که پیشتر آید مژدہ بیشتر را ستاید

گر بمسجد آید از بعد اذان بهرِ نماز — مر ورا باشد ثواب بست و پنج از مژدهٔ آن
ور کسے پیش از ندا آید ثواب بهر وے — سیصد است و بست و پنج آمد دگر بالای آن

بیان آنکه امام را چند چیز باید تا امامت را پیش آید

مر امامت را است ده شرط ای برادر گوش دار — اولاً دانستنِ قرآن بباید بیگمان
محترز باشد ز الحان کا ورد سوئ سر شد — جزم تکبیرات را ظاهر آرد بر زبان
جار می نکند قرائت را در از اندر نماز — نیز اتمام رکوع و سجده دانی اندر آن
پاک دارد از پلیدی جامهاے خویشتن — واز حرام و شبهت آرد خویشتن را بر کران
همچنین شایع نگردد در نماز ای ارجمند — تا نخواهد مغفرت نیز از برائے مومنان

در امامت بار رضائی مومنان آرد قیام
چون غریب آید بمسجد پرسد از احوال او
مرد و زن گر مقتدی باشند همراه امام
هست مختار آنکه یک کس ایستد پهلوئے راست
بعد تکبیر از امام آید نخست آرد شنن
در نمازِ فجر گر باشد امام اندر قعود
همچنین ملحق شوی چون بینی اورا در رکوع
چون نماند اقتدا اوّل ثناء خواند تمام
مقتدی چون مقتدا را باز بیند در رکوع
نفل بگذارد نشسته در پسِ وتر ار کسی
گر نجاست دید بر جامه وے معلوم نیست
گفتم از شرح حمیدی از فتاوی شمسی است

ورنه بار لعنتِ حق بر سرش از آسمان
احتیاجِ او بگرداند مهیا در زمان
مرد متحاذی بود زن در پس این هردوآن
کودکِ عاقل بود یا خرد یا مرد جوان
بر همان تکبیر گردد پیشوای پیرِ ردوان
اقتدا کن ترک گیر از سنتِ فجر آن زمان
گر ندانی رکعتِ اوّل ز ثانی اے جوان
گر بود در سجده یا قعده امامِ مومنان
اقتدائے او پسِ تکبیرِ ثانی باز دان
جائز است از شرع عبدالحق نوشتم باز خوان
وقتِ او نماند اعادت در نماز از بهرِ آن
بیشتر باشد اگر از قدرِ درم دانی همان

اظهار ثواب قرآن خواندن در نماز و غیر نماز و فضیلت تسبیح و تکبیر و صدقه و صوم بر حسب تقدیم

ای برادر فرد قرآن آنچه خوانے در نماز
وانچه از بیرون نمازش خوانی از روی ثواب
خواندنِ تکبیر و تسبیح افضل آمد در ثواب
روزه را دانی سپر از شعله نارِ سعیر

بیشتر از خواندنِ غیر الصّلوٰة آمد عیان
افضل از تکبیر و تسبیح آمده اندر عیان
از عطائے صدقه و صدقه ز صوم افضل بدان
بر حدیثِ آن رسولِ حق شهنشاهِ جهان

بیان آنکه قرآن خواندن زینتِ مومن است و تحفه است اگر مطیع است و وسیلهٔ عفو او بدرجاتِ رفیع است اگر گنهگار است یا خطا

مومن از قرآن بخواند هست مانند ثمر

طعمِ خوش دارد ولیکن بوی نی مانند آن

مومن ار قرآن بخواند چون ترنجِ نافع ست	کو هم از طعمِ خوش وهم بوئی خوش دارد نشان
فاجر ار نبود بریحانِ چمن ماند ازانکه	بوئی او خوش لیک طعمش تلخی آرد در دہان
فاجر ار قرآن نخواند بر مثالِ حنظل است	هم ز بوئے خالی وهم طعمش بود تلخ ایجوان
باز جو اصلِ حدیث از نسخۂ دُرّ النظیم	هم ز فضلِ فضل بسم اللہ برائے امتحان

در بیان مرتبۂ شقاوت و مدبری بےنمازان

نکتۂ نغزے کہ در ناموس اکبر گفتہ است	عارفِ نخشب ضیائے کلبۂ نورانیان
دان مؤکل بر سرِ ہر بےنمازی یک ملک	جمع میسازد دم بر پئی نماز اندر جہان
حق تعالے میکند مخلوق زان بادِ سموم	سوزد اندر دم وزد گر بر زراعت ناگہان
ور وزد بر مردمان سازد سر از تنہا جدا	گفتم از جان گوش سوی من بیاور ایجوان
من بحکم آنکہ برچین ما صفا دع ما کدر	در کتابِ نظم آوردم حدیثِ خوش عیان

در اظہار تعظیم و افادت پنج خانہ سعادت و عبادت

پنج خانہ بر زمین آمد بزرگ اندر جہان	کعبہ و بیت المقدّس خانہاے تائبان
چارمی مسجد کہ از بہرِ نماز آمد مفید	پنجمی دان خانۂ تعلیم علمِ عالمان
بہترین مردان کسے باشد کہ او تائب بود	بہترین زنہا مطیع شوہر آمد باز دان
آنکہ از خوفِ خدا بر نفس خود گریان بود	در قیامت او رود خندان بجنت بیگمان
عائشہ رضہ کرد این روایت بر حدیثِ مصطفےٰ	مسئلۂ نادر ز متنِ نادرات آمد عیان

نکتہ

پنج چیز اندر جہان باشد صلاحِ پنج کس	خانۂ زندان بدان دائم صلاحِ رہزنان

طفل را مکتب زنان را کنج بیت ای هوشمند | پیر را مسجد کتابِ فقہ از بہرِ جوان

باب چہارم

در احکام زکوٰۃ کہ ادای آن سبب رضای ایزد متعال است وحفظ مال از آفات زوال

از عبار نہای مالی وان زکوٰۃ اے ہوشمند
باشد آن مالش وبالِ او اگر ندہد زکوٰۃ
گرم سازند آن فلوس نقرہ (چاندی) و دینار و زر (سونا)
مار گردد در قیامت مال نادادہ زکوٰۃ
گوئید آن مالم کہ در دنیا ندادی صدقہ اش
ہمچنین پنجاہ ہزاران سال مے بیند عذاب
گفت پیغمبر کہ بادا ہر دم اورا صد سلام
ای برادر فرض شد چون دادنِ مالِ زکوٰۃ
بست مثقالِ زر از بہرِ زکوٰۃ آمد نصاب
بست مثقالِ زر آمد ہفت ونیمی تولچہ
پنج درہم از دو صد ہم زکوٰۃ آمد شرع
نیم مثقال است اندر بست مثقالِ زکوٰۃ

یکدرم فضلش نگنجد در زمین و آسمان
ہر کرا مالی است بر قدرِ نصاب اندر جہان
بہرِ داغ پشت و پہلو و جبینِ مانعان
در گلوئے خصم و زخمش میزند اندر دہان
درد ہر زخمش بود ہفتاد سال اورا بجان
بعد زان در دوزخ افتد باہمان بارِ گران
نیست ایمان ہر کرا ندہد زکوٰۃ اندر جہان
بشنو احکامِ زکوٰۃ از من کہ مانی در امان
باز از نقرہ دو صد درہم بدانی بیگمان
دان دو صد پنجاہ تولہ بر دو نیم آمد عیان
وزنِ آن یک تولہ و ۳ ماشہ و ہشت جو دان
و آن عدد ماشہ بود و سرخ آمد تبیین عیان

در زیادة عفو میدانی تو تا خُمسِ نصاب
در پسِ بر خمس خمس واجب افزون بازدان

یعنی افزاید چهل گر بر دو صد درهم نصاب
یک درم دیگر به پنج افزوده گردد بیگمان

ور شود یک نیم افزون بر سرِ این هفت و نیم
واجبش سته حبه و سته خمس سرخ از زر بدان

همچنین میکن حساب افزون چو گردد سیم و زر
واز برای مستحقانِ زکوٰتش میرسان

از نصاب افزون شود مالش چو در اثنائے سال
ضم سازد با نصاب اندر زکوتش همچنان

هست اندر پیرایه‌های نقرهٔ و زر هم زکوٰة
هر کرا در ملک باشد از زن و مرد ایجوان

نظم از شرحِ بهائم قاصر آمد در زکوٰة
وانچه گوئید مختصر گفتم برائے مومنان

وان نصابِ اُشتران پنج و نصابِ گاو سی
واز غنم چهل از نصاب آمد بفقه اندر عیان

گوسفند از اُشتران گوساله از گاوان بده
گوسفندی وان زکوٰةِ گوسفندان بیگمان

این قدر بس از برائے امتحانِ اهلِ دین
تا بگوئیند آنچه شاید بیشتر بهرِ نشان

مالِ نامی در زکوٰة آمد سبب بهرِ زکوٰة
گرچه آن حکمی بود یا خود حقیقی باشد آن

شرط در وے عقل و اسلام و بلوغت هم نصاب
نیست بر مدیون و مجنون کافر و کودک همان

ابتداء از خویش کن انگه بدرویشان بده
بهرِ مدیون دادن اولیٰ از فقیران بازدان

وان فقیر آن را که حاجت گوئید و بکند سوال
هست مسکین آنکه او نکند سوال از مردمان

در سکندرشاهی آمد این روائت چون صحیح
وز خلاصه در نجات المسلمین کردم عیان

اصل و فرع خویش را هرگز مده مالِ زکواة
بهرِ ذمّی هم نباید رو بفقه اندر بخوان

از زکوٰة افتد چو در خانه برائے پرورش
جامه و نان میدهد بهرِ یتیمان ناتوان

گر طعامِ پخته را تملیک درویشان کند
جائز آمد نیست جائز گر خورند ایشان بخوان

در اهینه مے بگوئند نیست بر مردی زکواة
جمع مے سازد اگر مالِ حرام اندر جهان

آشکارا دادن اولی بازدان مالِ زکواة
خفیه دانی در تطوع بهتر آمد بیگمان

هشت و یکصد سیر شاهی فطره از گندم بود
شد بلا هو این روائت نقش مُهرِ مفتیان

یکمنِ شرعی پنجاه و چهار از روئے شرع
دان درم سہ ماشه و خمس حبه و یک حبه نیز
کیل را دان سی و شش من شرع از روئے حساب
هفت مثقال اوقیه و مثقال شش دانگ است و بس
هشت حبه ماشه و توله دو و شش ماشه بود
درم آمد چار دانگ و خمس دانگ اندر حساب
صد صلوٰة و صد تحیت باد بر ختمِ کلام
هم بر اصحاب او برائے تابعانش صد سلام

سیر شاهی کرده اند این را مقرر عالمان
چار نیمی ماشه دینار آمد از نافع بخوان
صاع آمد چهار من شرعی بفقه اندر بخوان
دانگ شش حبه است و دو شش اوقیه رطلِ گران
نقل کردم از حواشی کتابش بازخوان
ده درم دو توله هفت و نیم ماشه دان بران
بر رسولِ حق که شد شمعِ شبستانِ جهان
باد از حق چون سلامِ صبح دم بر بوستان

باب پنجم

در احکام روزه الصوم لی در باب اوست و انا اجزی به ثواب او

فرض اندر روزهٔ رمضان بدانی چار چیز
از طلوعِ صبح صادق تا غروبِ آفتاب
از پیِ نذرِ معین یا ادائے فرض و نفل
در قضا و در کفاره هم برائے صومِ نذر
نشکند روزه به نسیان گرچه نوشی و خوری
رخصتِ افطار بهرِ ده کس آمد گوش دار
مطنبے و زحمتی و پیر فرتوت همچنین
گرچه از بهرِ مسافر اختیار آمد و لے
در پیِ افطار روزه گر مسافر شد مقیم

ترک اکل و ترک شرب و ترک صحبت با زنان
چارمی نیت که باشد مقترن از اهل آن
شرط نبود نیت از شب رو بفقه اندر بخوان
گر بود غیر المعین نیست از شب بازدان
ور بود عمداً کفاره لازم آید بیگمان
حائض و نفسا و مرضعه حامله چارم بدان
تشنه را و گرسنه را نیز وقتِ خوفِ جان
گر تواند روزه بهرِ وی تو اولیٰ بازخوان
هست امساک از برای شے مقرر بازدان

همچنین زن را که گردد از نفاس حیض پاک
مر مسافر را و حائض را روا نبود طعام

وانکه بخورد در گمانِ شب سحرگه ناگهان
خوردن اندر ماهِ رمضان در حضورِ مردمان

باب ششم

در احکام حج که مومن بعد قطع مسافات چون در موقف عرفات قیام مے آرد حق تعالیٰ ترا بنجات بنام وے نگارد

حج را دانی عبادت هست سه محنت درو
امن راه و عقل و آزادی و اسلام و بلوغ
از شروطِ حج دان احرام بستن همچنین
رکن حج آمد دو چیز اندر کتاب ای هوشمند
وقفِ عرفات از زوالِ روز عرفه ای پسر
واجباتش سعی کردن در صفا و مروه است
در محصر آمدن طوفِ قدوم این هر دو چیز
روئی بر دیوار کعبه داشتن وقتِ وداع
گریه کردن در فراقش ملتزم را در کنار
گر نباشد زادِ راه مرکب از بهرِ رکوب
غیر اذنِ مادران حج ارکنی باشد حرام
شوهر از حجِ فریضه منع نتواند بزان
چون به بینی کعبه سنت بدان طوفِ قدوم
هفت شرط آمد طوافِ کعبه بعد از بهر طواف

رنجِ راه ترکِ وطن صرفِ زر در راه دان
صحتی و استطاعت محرم از بهرِ زنان
پنج میقات از پئی احرام دانی بیگمان
وقفِ عرفات الجبل طوف زیارت دوم دان
تا بصبحِ روز عید آمد برائے حاجیان
هم طوافِ صدر و استادن بمزدلفه بدان
سنت آمد خواندم از تکبیر لبیک را عیان
بوسه دادن آستانِ پاک او را بیگمان
کردن این جمله بدانی مستحب بر همگنان
فرض نبود بهرِ تو حج ای برادر با زنان
ور پدر محتاج خدمت نیست جائز باز دان
گر بود در راهِ کعبه محرمی همراه آن
ابتدا و انتها از حجر اسود شد عیان
استلام او بلبیک کن یا بدست از صدقِ جان

باز از عرفات چون آئی بکعبه بارِ دوم / کن طوافِ رکن کان فرض آمده بر حاجیان
دان طوافِ صدر واجب دان تو در وقتِ وداع / گفتم از تکبیر و احکامِ دگر روے بخوان
افضل از حجِ پیاده باز دان حج سوار / و آن بزِ قربان ز صد اشتر که باشد غیر آن
فطره را دادن بذمی نیست جائز ای پسر / لحم قربانی بجز قسمت تو نامقبول دان
هست سنت ور روافض سنتِ اسلام نیست / اینکه میگیرند بعد از عید دستِ مومنان

باب هفتم

در فضیلت علم که دانستن آن سبب درجات است و نادانستن موجب درکات

ای پسر در خلوة (گوشه) و جلوة (ظاهر) ترا غیر از کتاب / کس نباشد در جهان یار و حریفِ مهربان
رحمتِ حق ز آسمان آید بهر روزی هزار / یک برائی عالمے (جهان) دیگر برائے عالمان
خواندار یک فصل علم خود عمل نکند بر آن / مژده ده صد رکعت او را در قیامت باز دان
مسئلهٔ اول زمتنِ نادرات آمد برون / و این حدیثِ دوم از فیروز شاهی باز خوان
مصطفی فرمود شیّتت (پراگنده) یارب اندر هر دیار / روزئی این عالمان را بهر نفع مومنان
گفت پیغمبر که خوردن همرهِ عالم طعام / از عذابِ گور و رنجِ آخرت بخشد امان
دور گردد زان مقابر تا چهل روزی عذاب / گر پدید آید یکے از عالم و متعلمان
از خدا یابد ثوابِ کردهٔ هفتاد حج / مسئله آموزد و گر نبود بخود محتاج آن
در بیاموزد مسئله محتاج خود میکن قیاس / تا ثواب او چه باید از خدائے مستعان
گفت پیغمبر اگر یک مسئله آموزد کسی / شهرها یابد هزار اندر بهشت جاودان

در قیامت وزن چون سازند مقدار عمل
راجح از خونِ شهید آید مدادِ عالمان

در اظهار انواع علم و تمثیل آن

چار علم است ای برادر خواندم اندر نادرات — آن یکے مانند جان و دوم مثالِ آب و نان
علم سوئم مثل دارو علم چارم مثل زہر — گوش کن تا ہر مثالے را بتو سازم عیان
علم ایمان است و علم معرفت مانند جان — علم فقہ آمد مثالِ آب و نان اندر جہان
از برائی صحت اعراب و ادراکِ حروف — علم صرف و نحو آمد مثل دارو باز خوان
گر بخوانی ما ورائے حاجتِ علم کلام — زہر باشد و از مزیدش پیش بینی بیم جان

تمثیل در اتحاد علم باختلاف طبایع

علم را چون آبِ باران خوانده اند اہلِ تمیز — زانکہ یکسان بارد اندر کوه و دشتِ بحر و کان
آب باران چون ببارد در بہاران بر زمین — در کوِ اشجار ماند چیز انہ وے بیگمان
در کنار اندر درختان چون بماند چند روز — طعم او چون طعم آن اشجار گردد در جہان
تلخ گردد چون درختِ تلخ باشد جای او — ور بود شیرین فزاید آب شیرین در دہان
آب صاف از صحبتِ اشجار یابد چون تغیر — پس مثالِ علم را در آدمی دان ہمچنان
علم شر است ای پسر گو خود نباشد عین شرع — نیک از نیکان شود بگردد از خوئے بدان

نکتہ عجیبہ

از مصیبتہائے چار است ای برادر در جہان — اولاً از فوت تکبیر است بہر مومنان
دوم فوتِ ذکر مجلس از مصیبت دان یقین — فوتِ عرفات است چارم فوت حرب کافران
صحبتِ عالم بود آرایشِ دین ہمچنین — خوارئی دین است صحبت با گروہِ فاسقان
تکملہ تنبیہ در نظمِ نجات المسلمین — جو شد از لطف سخن چون ماہِ حسن تابدان

در نگاه داشت حرمت معلم و پیر که یکی سبب تهذیب اخلاق ظاهر است و یکی صیقل مرآت دل

سه پدر هستند در دنیا ولیکن در حدیث
خدمت استاددان سابق ز حکم والدین
ای پسر هرگز مرنجان اوستاد خویش را
توبهٔ مرتد دین نزد خدا باشد قبول
خفت پیر و امام و عالمان روزگار
چون سبق خواندی بپیش کس غلام او شدی
در حضور او مزن دم جز بحکم اوستاد
در کلام و در قیام و در اقتدام و احترام
گر نشینی پیش او بنشین بقانون ادب
چون روی در خدمت استاد از بهر سبق
لغزش استاد را تابع مشو لیک ای پسر
از ادب نبود اگر در پیش چشم اوستاد
گر ز شاگرد پدر خواند به بیند سوئے او
در پس آنکس که کردی تا چهل روزے نماز
دان ادب خلق کریم مصطفےٰ زیر آنکه گفت

حق استاد از حقوق بر همه افزون بدان
نیز افزون از پدر دانی حقوق مادران
کان ز کفر آمد اشد از حجة الاسلام خوان
توبهٔ مرتد استاد از اجابت دور دان
کفر باشد در رکوب و در جلوس ای نکته دان
زانکه آن تلمیذ رقت در حدیث آمد عیان
خدمت او هم بمال و هم بتن واجب بدان
پیش اوستادان مجو سبقت که مانی در زیان
ور شود استاد و برخیز اے پسر هم در زمان
باش ساکن بر درش چون بندهٔ سبی زبان
در حضور و غیبتش هرگز میاور بر زبان
خلم بینی را بیندازی و یا آب دهان
همچو اوستادان ز سادات الشرف آمد عیان
حق او دانی چو حق انبیاء ذو المکان
من ادب آموختم از خالق هفت آسمان

چون بیع سلم مردم بعلم را سالم از وبال ربوا میگزارد و بنا بر آن کلیهٔ آنرا بوجه اختصار مینگارد

سلم در کیلی و وزنی و گزی آمد درست
ور تفاوت در عدد باشد دران نبود صحیح

ور تقارب در عدد باشد بدانی همچنان
سلم را این هفت شرط آمد بفقه اندر عیان

قبض مال ست و بیانِ جنس وصف و نوع و قدر   هم بیانِ مدت و بهرِ رسانیدن مکان

اظہار در شرائط امر معروف وچگونگی آن

امر معروف اے برادر باز دانی بر سہ نوع   هست سلطان را بدست و عالما نرا بر زبان
خائف ار باشد از ہیجر مستی خویشتن   عامیان را ناپسندیدن بدل لازم بدان

نکته

مسئلهٔ نادر زمن نادرات آمد عیان   هدیه بر سه نوع دانی درمیانِ مردمان
گر دہد از بہرِ حرمت و ز برای آبروے   آن برای آخذ و دافع حلال آمد بدان
ور دہد تا یار او باشد بہ بد کردارش   اینچنین هدیه حرام آمد برائے هر دوان
ور دہد تا ایمن از ظلمتش بماند دان حلال   بر دہندہ لیک بر آخذ حرام آمد عیان
ور دہد از بہرِ حاجت یا دہد بہرِ مدد   بر امیدِ قربِ سلطان باک نبود اندران
ور کسی بدہد بزعمِ آنکہ ہست از اتقیاء   آن زمان دانی حلال او را که باشد همچنان

نکته

ظلم در قرآن بیامد چار وجه اے ہوشمند   گوش نه تا معنی ہر یک میکنم بر تو عیان
حق تعالیٰ ظلم گفت و شرک بود از وی مراد   زانکه ان الشرک ظلم در کتاب آمد بخوان
حق تعالیٰ ظلم گفت و خواست از وی معصیت   بین قالا ربنا خواند و ظلمنا بعد زان
حق تعالیٰ ظلم گفت و نقص از وی خواسته   قول لا تظلم برین معنی است ناطق بیگمان

حق تعالیٰ ظلم گفت کفر بود از وی مراد
چون فویل للذین آمد برائے ظالمان

نکته

وحی در قرآن بیامد نیز بر چندین وجوه
اولاً دانی مراد از وحی امر ای نکته دان

دوم تسخیر و سیوم الهام وان از وحی مراد
چارمی ارسال و استخبار پنجم بازدان

آیتِ قرآن بهر نوعی که گفتم ناطق است
از کتابِ قصّهٔ یوسف نوشتم بازخوان

امن دنیا در دو چیز است ای برادر بازدان
آن یکی پنهان و دیگر آشکارا در جهان

هست پنهان ذاتِ پاکِ مصطفےٰ خیر البشر
آشکارا کلمۂ تمجید در عالم بدان

باب نهم

در بیان فقر اختیاری و اضطراری و مراتب آن

عارفِ حق شیخ یحییٰ گفت در ملفوظِ خویش
فقر در عالم دو قسم آید یکایک بازدان

اختیاری فقرِ عزّ و اضطراری فقرِ ذل
اختیاری آنکه دارد صاحبش را در امان

داردش خورسند و در طاعت نیفزاید خلل
ورنه از دهیچگه نارد شکایت بر زبان

فقرِ عز است آنکه مطلوبِ تمامی انبیا است
معنئ الفقر فخری این بود نیکو بدان

اضطراری آنکه باشد در شکایت صاحبش
ترک فرض و واجب آرد از برای عجزِ نان

یا سوال از خلق و منہیات گردد منہتک
صبر و شکر و عصمت و تقویٰ نماند اندر آن

چون گزارد طاعت و عصیان بورزد مدام
هست محمول آنکه در کفر افتد از ابلهان

چون سواد الوجہ فی الدارین گفت آنرا رسول
هم بدنیا و مدبر آمد هم به عقبےٰ خوار مان

چون ز قیدِ طاعت حق رفت بیرون لاجرم
کیسہ خالی آید اندر روز محشر بیگمان

فقرِ ذل است اینکه از وی لازم آید باز داشت
کو معاذ الله ازین فقر المکب انع بهان

امتیاز مراتب درویشان و دور شدن از مصاحبت مخالفان و بدکیشان

بشنو از من نکتهٔ کاندر بها ارزد بجان ‌ / ‌ در حقائق سهل عبدالله کرده است این بیان
هر کرا توحید خالص باشد و ایمان صحیح ‌ / ‌ همنشین مبتدع (بدعتی) هرگز نباشد در جهان
نے خورد نانے نیاشامد باوی یک جام آب ‌ / ‌ انس نکند باوی اندر خلوة و جلوة (ظاهر) همان
بیند اندر نفس خود باوی عداوة روز و شب ‌ / ‌ تا حلاوت بیند اندر نور ایمان هر زمان
وآنکه در عقد محبت شد رفیق و یار او ‌ / ‌ زو گریزد نور ایمان رو بچرخی باز خوان
وآنکه او در گفتگو مر این بود با مبتدع ‌ / ‌ از کمالات سخن محروم ماند بیگمان

در انواع صحبت با مردمان

صحبت مردم سه نوع آمد نخستین چون غذا ‌ / ‌ دوم چون دارو سوم از زهر قاتل باز دان
صحبت آنکس که گیرد دین تو از وی نظام ‌ / ‌ چون غذا دانی کزو نبود گریز اندر جهان
صحبت آنکس که در دنیا و دین ناید بکار ‌ / ‌ زهر باشد رو ز متن تحفة الاخبار خوان
صحبت آنکس که در دنیا شوی محتاج او ‌ / ‌ در شفای علت آمد همچو دارو بیگمان

در بیان مراتب درویشی

پنج فقر آمد مقرر در طریق عارفان ‌ / ‌ گوش کن تا زیور گوش تو سازم در زبان
فقر اول باز دان کشف القبور از بهر آنکه ‌ / ‌ منکشف گردد ازو ماهیت روحانیان
نام فقر دوم دان کشف القلوب اندر کتاب ‌ / ‌ سیر دلها زو شود روشن بنزد سالکان
هست ادنا ای برادر در جهان فقر سوم ‌ / ‌ هرچه بر روی زمین آید برو گردد عیان
چارمی قطب است هفت افلاک را دارد خبر ‌ / ‌ نیز اطباق زمین را عالم آمد بیگمان

پنجمی غوث آنکه از روی مراتب سپر او — بر سر عرش است و از لوح و قلم دارد نشان
ششمی قطب او تا دانی وضعف اوست غوث — در مراتب فرق هر یک در کتب دیدم عیان
غوث هر شب بر شمار شصت سیصد کس شود — میکند تا صبحدم حق را سجود اندر نهان
قطب را دان نیم پیر و غوث را پیر تمام — خلعت پیری ببخشیدند بهر دیگران
آید اندر عرصهٔ روز قیامت تیره روی — هر که غیر این دو میکردند مرید اندر جهان
در کتاب یافتم نقل از رساله عبهری — سفتم اندر رشتهٔ نظمش چو سلک دُرّ وان
خواندن طومار و تعویذ و عزائیم فقر نیست — فقر ترک خواهش نفس است نزد سالکان
ای پسر پیری ره اکنون جز کتاب شرع نیست — باش بر وی گر همیخواهی سلامت در جهان

بیان آنکه درویش جاهل مغرور است و از قرب حق دور

نکتهٔ نغز از کتاب فقه می سازم عیان — شیخ جاهل را مثال بت بدانی در جهان
دان مریدان از شقاوه گشته همچو بت پرست — نیست جز بیجا اصلی از بت نصیب بدبران
نسبت این شیخ نادان را به بت کردند زانکه — کافران دارند طمع قربت حق از بتان
کین بتان باشند در روز جزا شفعائنا — گفت حق باشد جهنم پس برای کافران
وین مریدان معتقد بر شیخ جاهل گشته نیز — کو شفیع ما بود در روز قیامت بیگمان
باز گو حاشا و کلا کز چنین شیخ و مرید — نفع نبود در قیامت غیر خذلان و زیان
بلکه او بهر مریدان رهبر اندر دوزخ است — از اخیر تحفة الاخبار گفتم باز خوان

گر همی خواهی امان عبدالغنی زین پایه نغز
تابع شرع نبی باش و گریز از رهزنان
دوستدار چار یاری چار مذهب چون توئی
باد یارب دوستداری تو شفیع و مهربان

نکتهٔ عجیبه

متقی آمد دو قسم اندر جهان ای هوشمند — آن یکے عام است دیگر خاص یکیک باز دان
آنکه پرهیزد ز کفر و آرد ایمان بر خدا — متقی عام آن بود خواندم بفقه اندر عیان
متقی خاص آنکه از شرک و فواحش گشت دور — نزد بعضے آنکه شیطان زو گریزد در جهان
نزد بعضے آنکه نکند بر هوائے نفس کار — کس نگیرد دامنش روز قیامت بیگمان
نزد بعضے متقی آنست کاندر ره شرع — نے کند ترک فرائض نے سنن بگذاردان

نکتهٔ عجیبه

صالح آن باشد که چون توبه نماید از گناه — بار دیگر نشکند آن توبه و باشد بران
قول دیگر آنکه باشد با خدای خود بصلح — یا قیام آرد به سنتهای روزان و شبان
قول دیگر آنکه او را در قیامت داوری — با کسے نبود نه کس را داوری باشد بران
قول دیگر آنکه باشد در وجودش پنج چیز — ناتوان گفتن ورا صالح بنزد عارفان
دل بفکر و دیده در عبرت و دست اندر دعا — نفس در خدمت زبان در ذکر حق باشد روان
این بود صالح که کرد ادرا ثناء پروردگار — از کتاب قصهٔ یوسف نوشتم باز خوان

نکتهٔ عجیبه

چار نوع آمد ورع اول بدان ورعِ عدول — آنچه بر فتوی حرام آید حذر کن از ان
وانچه ره دارد بحرمت گرچه در وے رخصت است — محترز بودن ازان دانی تو ورع صالحان
وانچه از وی نیست حرمت لیک مے ترسد از انکه — در حرام افتد تو ورعِ اتقیا دانی همان
وانچه اکلِ او نه از بهرِ رضائے حق بود — ماندن از وی ورع صدیقان بدانی بیگمان

نکتهٔ عجیبہ

نکتۂ نغز است گوش آور بمن تا بشنوی
چار کلمه را میاور تا توانی بر زبان

از انا گفتن بپرہیزی که شیطانِ لعین
گفت انا خیر اوفتاد از روضۂ صدرِ جنان

لی نگو فرعون لی گفت از غرورِ ملکِ مصر
تا شد اندر رودِ نیلِ مصر غرق آن بدگمان

سومی نحن است کانرا چون ملائک خوانده اند
آتش از عرش آمد و بفشرد ایشان را بجان

گفت قارون کلمۂ عندی بفخرِ گنجِ مال
در زمین کردندش از غیرت بآن گنجِ گران

خانه و گنج که با قارون فرو شد در زمین
میرود یک قامتِ قارون بهر روز شبان

در زمینِ اسفل آید چون برآید نفخ صور
از لباب این را الشرح مثنوی خواندم عیان

اظهار آنکه دستیاری کردن در کار با زن و فرزند و خدمتگار از اخلاق حمیدهٔ آن رسول برگزیدهٔ آفریدگار است صلی الله علیه وسلم

جامۂ گفشت بود گر پاره پیوندش بدوز
تا نیابی در قیامت در گروه متکبران

با غلامان با کنیزان با زن و فرزند خویش
دستیاری کردن اندر کارها منت بدان

پاره را گر دوختی عهد حسن را و حسین
باز جنبانیدی و با عائشه می پخت نان

آس کردی با کنیزان خانه را میرُوفتی
گوسفندان را بدوشیدی رسول ذو المکان

تا تواند خصومت با مردمان بگزارد که ترک حقی و باطلی ثوابے دارد

گر کند ترکِ خصومت با وجودِ حق کسے
کوشک اندر جنتِ اعلےٰ بیابد بیگمان

ور گذارد مبطلی دعوائی باطل از کسی
کوشکے یابد جوانبِ بهشتِ جاودان

باب دہم

در مذمت دنیا و منع از متمتعات آن

مالِ دنیا بر سہ قسم است ای برادر گوشدار — آنچہ سازی بر عمارت مالِ شدادی بدان
مالِ قارون است گر ندہی از وحقِ خدا — ہست فرعونی چو خوان آرائے ازوی بہرِنان
گفت پیغمبر حذر کن از لباسِ کاورد — از تعجب اشتہاء اندر میانِ مردمان
گرز ملکی غیر بستانی بدستے از زمین — باشد آن روزی قیامت در گلوئیِ تو طوقان
این تصعد یا عدو اللہ مے گوید ملک — چون عمارت بگذرد از شش گزای صاحب دوکان
ہفت گز باید بلندی نیز بر قولِ دگر — رحمتِ حق باز دانی اختلافِ راویان
خشت از ہامان فرعونش نمود اول بنا — زان بناءِ خشت مذموم آمدست اندر جہان

منع ساختن رسول صلعم عباس رض را از عمارت غرفہ

گفت پیغمبر کہ چون خواہد خدا شرِّ کس — مال او سازد ہلاک اندر گل و خشتش عیان
نزد بعضے بہرِ اظہارِ کراہتہای حق — ہست لاباس از بناہائی قصور از مومنان
گفت پیغمبر چو روزی دید مر عباسؓ را — مستعد اندر بنائے غرفۂ بالا دوکان
عمِ من دنیا عمارت را نیرزد پائدار — یاد کن از طاقِ کسریٰ و رواقِ ارسلان
بین کجا قصری فریدون منظر افراسیاب — بین کجا ایوان خسرو طارمِ نوشیروان
بین کجا آن کاخِ نمرودی و بامِ نودری — بین کجا آن گنجِ قارون دان بناءِ عادیان
بین کجا آن صفۂ رومی و جامِ زرنگار — بین کجا آن تختِ جمشید و سرای چینیان
بگذر ای عباسؓ بگذار این عمارت ہمچنان — تا نیائی در شمارِ آن ہمہ مستکبران

ماند عباس آن عمارت همچنان در نیمه ره — نیکبخت است آنکه گوش آرد به پندِ سروران
تا بدیری بود آن غرفه بنام روزگار — ناتمام اندر پس او بر حدیثِ راویان

امتناع آوردن رسول علیه الصلوٰة والسلام التماس عائشه صدیقه رض از مرمت خانه بآنکه میدید از سبب باران میچکید

در خبر دیدم که دولت خانهٔ پاکِ رسول — چون شدی باران ز شش جا میچکیدی سقف آن
عائشه رض روزی بگفتش کای رسولِ مجتبیٰ — گر بفرمائی کنم سدِّ شقوقِ این مکان
گفت بس کن گر همان ساعت اجل آید ترا — قابضِ جانت نه بیند در عمارت آنزمان

نکتهٔ عجیبه از عبد النبی

گر تو مردی زیرکی مغرور جائی خود مباش — بشنو از من نکتهٔ سلکِ سلوکِ سالکان
هیچ جائے نیست در خوبی بمانندِ بهشت — دید آدم هر چه دید است از بهشتِ جاودان
طاعتِ بسیار گر داری فریبِ وی مخور — برد ابلیس آنچه برد از طاعتِ خود بیگمان
هم بزهد و معرفت تکیه مکن اندر جهان — سرگذشتِ بلعمِ باعور بشنیدی همان
گر تو داری صحبت با صالحان غره مباش — قصهٔ بو طالب احمد بود تنبیه آن

نکتهٔ عجیبه

چار چیز است آنکه حق در چار چیز اندر نهاد — گر بجائے دیگرش جوئی نیابی زان نشان
حق تعالیٰ عزت اندر دامنِ تقویٰ نهاد — از درِ مخلوق گر خواهی نیابی بیگمان
حق تعالیٰ صحتِ تن را به کم خوردن نهاد — گر تو در سیری بخواهی باندمانی ناتوان

حق تعالیٰ در قناعت کرد ثروت را پدید
حق تعالیٰ بیغمی را آفرید اندر بهشت
جبرائیلِ از وحیِ حق کرد دست با موسیٰ خطاب

گر تو در حرصش طلبداری بمانی در زیان
گر تو در دنیا بجوئی نیست سودت جز زیان
نکتۂ نادر ز مسعود می نوشتم باز خوان

نکتۂ عجیبہ

گفت پیغمبر که در عالم شود پیدا سه چیز
در میانِ مردمان رشوۃ شود چون آشکار
چون ہوا پیدا شود در عالمانِ روزگار
در میانِ خلق چون پیدا شود ایامِ قحط

به که خود را باز داری از سه چیز اندر جهان
بهتر است از مردمان ترکِ خصومت آن زمان
ترک گیر از مجلسِ علم ای برادر بیگمان
به بود ترک وصالِ دوستان از دوستان

نکتۂ عجیبہ

در کتابِ قصۂ یوسف غزالی گفته است
حق تعالیٰ کرد از صنعِ کمال اندر جهان
مشک را در نافِ آهو انگبین را در مگس
سیم و زر در سنگ نهاد است لولوئی را در صدف
مشک را عطار داند شهد را حلوا فروش

نکتۂ کاندر بهای او بیرزد نقدِ جان
چیزهای قیمتی در چیزِ بے قیمت عیان
کرد ابریشم بدین خوبی بکرم اندر نهان
نورِ ایمان را نهاد اندر میانِ مومنان
نو عروس اندر بریشم زرگر اندر زرگدان

دیدنِ غواص در لولو بود سنی در صدف
حق تعالیٰ ببیند اندر نورِ ایمان نی جهان
بین بگلزار نجات من که فیضِ نو بهار
فقه را داده بنظم اندر جلائے ارغوان

در اظهار بجا آوردن آداب قرابت و در فضیلت بیمار پرسیدن و بر جنازه رسیدن و در هم پیوستن و با دوستان نشستن

میل رو بهر عیادت بر جنازه چار میل
رحم پیوند ار چه ره یک ساله باشد در میان

ور بود ره تا دو سال از بهر بر الوالدین
باز رو این هر چهار از شرعة الاسلام خوان

تا ترا باشند در روزی قیامت دستگیر
دوستان دین بدست آر ای برادر در جهان

کس نداند جز خدا هرگز ثواب خطوتین
رفتن اول در صف پیوستن رحم ای جوان

نکتهٔ عجیبه غریبه

از پی حفظ ز خیره سه مراتب گفته است
در معادن شیخ یحیی پیشوای عارفان

بهر صدیقان بدانی یک شبانروز تمام
تا چهل روزند بهر اتقیا دان بیگمان

از برای صالحان حفظ ز خیره تا بسال
جائز آمد ز اختلاف امهات مومنان

گر ز سال افزون کند آید میان عام خلق
هیچ از خاصان نصیب ورا نباشد در جهان

در آداب طعام خوردن و تعظیم مهمان بجا آوردن

میهمانرا از عطائے حق بدانی ای پسر
خدمت او خود بکن بر دیگرانش وا مهلان

هر دو عالم را اگر یک لقمه سازی فی المثل
کمتر آید گر نهی اندر دهان میهمان

از یکے خانه پدر را بی پسر دعوت مکن
ورنه آن دعوت جفا باشد بشرعت باز خوان

چون بیاید میهمان تعطیل نکند در طعام
هر چه باشد ما حضر سنت بدان احضار آن

وام نکند بهر وے چیزے نبندد از گرو
ور بود موجود تکلیفش نماید آن زمان

گفت پیغمبر که من با آنکه هست او متقی
هر دو بیزاریم از تکلیف مهمان در جهان

نیست جائز مهمان را دست بردن در طعام
منع تا نکنند رفع زله را دانی حلال
نزد بعضے اذن تا نکند خداوندے طعام
وقت خوردن با ادب باش و بخور از پیش خود
تا بود نکسوره و نان نشکنی نانِ صحیح
تا ترا برکت بود اندر طعام ای هوشمند
از برائے آنکه تا برکت نریزد از طعام
بر سر آن خوان ملک از آسمان آید فرود
از طعامِ جنت ار خواهی که یابی لذتے
پارۂ ساقط بخور زیرانکه بر حکم حدیث
چون روی در خانۂ مردم نظر با خویش دار
بر مرادِ نفس خود باشد منافق را طعام
دست در یکجا بشستن ای پسر بعد از طعام
اجر عتقِ رقبه بنویسند در اعمالِ تو
گر دہی آب از برائے تشنه باشد مژده تو
آتش ار بد ہد کرو ببزند نوعے از طعام
در نمک بد ہد که انداز دکسے اندر خمیر
نول کوزه چون نبشست دیو ملعون آمده است
مصطفٰے سیری نخورد از نانِ گندم تا سه روز
سر برہنه خوردن و با تکیه لاباس آمده
مے اضافت با فلوس غصب گر بخرد طعام

ناظرِ او گر نباشد یا نگوید میزبان
در امینیه ز مبسوط این روایت باز خوان
حرمتِ آن در همه حال ای برادر باز خوان
تا توانی منگر اندر لقمهائے دیگران
نان منه بر قصعۂ و نی قصعه بر بالائے نان
دم مزن ویران مکن لقمه مگیر از وسط نان
در انائی خورده خوردن نا پسند است ای نکته دان
سبزه تر یا نمک یا سرکه چون باشد بخوان
یا شکر مے خور اُرز کاندر حدیث آمد عیان
باشد آن مهرِ تو بهرِ عقد حورات الجنان
منگر اندر سقف و طاقش جز بحکمِ میزبان
یاکل المومن بمیل اهلیه روز و شبان
باعثِ جمعیت است از تفرقه بخشد امان
گر کنی مسواک را بعد از طعام اندر دهان
همچو جان بخشیدن از یعقوب جرحی باز خوان
هم بقدرِ آن طعام او را ثوابے باز دان
همچنان دانی ثوابش بر شمارِ جمله نان
آب خوردن از ره قول ای پسر مکروه دان
نان جوین آمد خوراکِ انبیائے ذوالمکان
هست مختار این روایت رو بفقه اندر بخوان
خوردنش آمد حلال اندر امینه شد عیان

ف
قال النبی صلی الله علیه وسلم من اراد ان یاکل طعام الجنة فلیاکل الارز مع السکر
پیغمبر علیه السلام فرموده کسی که اراده کند که طعام بهشت بخورد پس بخورد برنج بمع شکر
م ب

خوردنِ سیر و پیاز و گندنا اندر جہان
چون پیاز و سیر بر خوانِ مبارک آمدی
عائشہ گوئید کہ دیدم تا طعام آخرین
در فصولِ سیرتِ آن سرورِ عالیجناب
اہل فقہ اندر سفر بہرِ مسافر دادہ اند
سیر را بخورید کان ہفتاد زحمت را دوا است
نزد نعمان لحم اسپ تندرست آمد حرام
بہرِ ناپاک و حلال آمد چو شوئی و خوری
بیضہا را از دجاجِ مردہ گر بیرون کنند
خواند شیرش را شفا و روغنش او را دوا
در طعامِ بادشاہان دان اباحت بیشگی
تا ندانی مالِ ایشان اکثر از وجہ حلال
ہست چون یک قطرۂ آبِ بہشت اندر انار
حبۂ او کامدہ دباغ معدہ در حدیث
خربزہ را دان تبرک میخور آنرا جملگی
ہر ہمشگان نوبہار آید بشاخِ روزگار
چون رسد آخر بہارش میل کم کن سوء او

از پئی ریحِ کریہ نامدہ بر عارفان
خود نخوردی لیک فرمودی برای دیگران
خورد با داغِ پیاز آن پیشوای سروران
وار ذخیرہ روضۃ الاحباب گفتم باز خوان
رخصت اندر خوردن سیر و پیازِ آن مکان
بر حدیثِ مصطفیٰ خواندم بمفتاح الجنان
لیک اجماعاً حلال آمد چو پیرِ ناتوان
گرچہ اشکنبہ نخوردست آن شہِ پیغمبران
قشرہ دار دیا ندارد دان حلالش بیگمان
آنکہ لحمِ بقر را گفت است ورد از امتحان
تا نہ بینی ای برادر عین مغصوب اندر آن
ہدیہ بگرفتن روا نبود ز دستِ ظالمان
مستحب دان خوردنش بی اشتراکِ دیگران
بہ کہ با شحمش خوری دانہ نریزی رائگان
ہمچنان یک قطرۂ آبِ بہشت است اندران
میخور و میکن تناول گرچہ مے ارزد گران
گرچہ ارزان میفروشندش بپیشِ ہر دکان

ظاہر آمد در ہمہ حال ای پسر شور الغراب
زانکہ او منقار را مسح آرد اندر ہر زمان
گفت بوالقاسم کہ فتوی بر ہمین قول است وبس
در خزانہ بر صحیح آرد بشارت باز دان

اظہار فرائض طعام و دانستن آن از حلال و حرام

چار چیز آمد فریضه در طعام اے ہوشمند
فرض اول خوردنِ او آمد از وجه حلال
ہر چه برسد ہمبران راضی شدن فرض سیوم

نقل بستان در کتاب تحفة الاخبار دان
دوئیم آنرا از عطائے حق بدانی بیگمان
صرف نا کردن بعصیان قوتش چارم بدان

باب یازدہم
در انواع فرحت و موجبات افلاس و درویشی

چار چیز از بهرِ حفظ آید بکار ای ہوشمند
خوردنِ لحم حلال و نان خورش ہای لذید
ہم نشستن رو بقبله با وضو بودن مدام
آیة الکرسی بخوان کان حفظ را آید مفید

قول علمای شریعت را ببین و باز دان
میفزاید حفظِ مردم را بنافع باز خوان
خدمتِ مادر پدر زین جمله دانی بیگمان
در رخِ علما نظر کردن بدانے بیگمان

موجبات صحت

چند چیز است آنکه بهرِ صحت آمد سودمند
بوئی خوش بوئیدن و پیوسته بودن باوضو
میل حمّام و تیقّظ در اخیرِ ثلثِ شب

اولاً کم خوردن و کم خفتن آمد باز خوان
داشتن شوقِ ہواہائی خوش اندر ہر زمان
ہمچنین کم کردن آمد میلِ صحبت با زنان

موجبات فرحت

موجبات فرحت آمد اے برادر چند چیز

اولاً غسل است بر آب روان جوئی بدان

علماء
حکیم ...
صد لقمه بخورد
یعنی بار رغن
اندوده بخورد
ازان رغن
یک قطره خون
پیدا شود و از
صد قطرهٔ خون
یک قطره منی
پیدا شود و جه
فرموده حکما
آنست که در
یک تمام سال
یکبار فصد کنانیدن
و در شش ماه
یکبار جلاب یعنی
تنقیه کردن و
در یکبار زنان
خود مجامعت
کردن شاید هم
م ب

خواندن یٰسین بودن باطهارة بردوام
چیدن ناخن گرفتن موی اعضا را تمام

نیز مسواکست صحبت های خوش با دوستان
هم نماز با جماعت پنج وقت آید عیان

موجبات افزونی عمر

چند چیز از بهر افزونی عمر آید بکار
هم نماز با جماعت وهم نماز نیم شب
هم دعا کردن بدان وهم درود مصطفیٰ
خواب کردن جانب ایسر حکیمان گفته اند
داشتن تعظیم امر حق بباید همچنین
صحبت علماؤ فضلا با وضو بودن مدام

خواندن قرآن و ذکر حق تعالی باز دان
خدمت مادر پدر هم صدقهٔ بسیار دان
خوردن تفاح (ای سیب ۱۲) براشجار دانی بیگمان
غسل کردن همچنان با آب گرم آید عیان
باهمه خلق خدا شفقت نمودن همچنان
خاستن وقت سحر بهر عبادت باز دان

موجبات افزود بزرگی

هست آثار بزرگی چند چیز اندر جهان
در سخاوت خویش وبیگانه برابر داشتن
همچنین دان در تواضع خویشتن آراستن
باز استغفار و راز خویش با خود داشتن

ادا اذان صحبت علماؤ دوری از بدان
طاعت بسیار بیدارئی شبها باز دان
همچنان تحسین خلق آمد که داری برزبان
هشت چیز است آنکه گفتم رو بنافع باز خوان

موجبات مفلسی و درویشی

موجب افلاس و پیری و غم است این چند چیز
نان خریدن از گدایان سست ماندن در نماز
دست شستن با سبوس و جامه با تن دوختن
هندی چهان ۱۲

بهر نفع مومنان میسازم از نافع عیان
چیدن ناخن بدندان از فقر آرد نشان
کاسه ناشستن بماندن لعن کردن باکسان

باز ماندن درمیانِ خانه تاری عنکبوت — خوار ماندن ریزهای نان بدانی همچنان
خواندنِ مادر پدر را بانام گفتن پس دروغ — درمیانِ مبرز انگندن همان آبِ دهان
آمدن بیگه ز بازار و شدن وقتِ پگاه — ماندن اندر خانهٔ تنها بشب دانی همان
داشتن دستار شلوار ای پسر در زیر سر — هم نشسته بستن و استاده پوشیدن بدان
آرد افلاس ارکنی با کاهِ دیواری خلال — پوست از سیر و پیاز ار سوزی آید همچنان
پیش رفتن از بزرگان و بدم کشتن چراغ — شوهر و زن را بنام آواز کردن بیگمان
باجنابت خوردن و نان ازمیان برداشتن — پختن و خوردن در آوندی شکسته باز دان
خانه را شب روفتن در خانه ماندن روفته — کردنِ جاروب با ثوبِ نو کهنه بدان
خواب کردن همچنین بعد از طلوعِ آفتاب — مفلسی آرد بسے کردم بعالم امتحان
بول در خانه نمودن شب برهنه خاستن — بر سرِ دروازه بنشستن بدانی همچنان
جائی استنجا وضو سجده کردن زود زود — شانهٔ بشکسته استعمال کردن بیگمان
آرد افلاس ای پسر ناخن بکارد گر بری — موجباتِ مفلسی کردم تمام اندر بخوان

موجبات پیری

دیدن اندر عورت و کردن بمتوضی کلام — خواب بر روئی بآبِ گل نشستن سرهمان
آب در شب خوردن و جمع آمدن بسیار بار — دیر کردن در خلا پیری بیارد بیگمان

موجبات غم

ریش با دندان بریدن دست چپ خوردن طعام — درمیانِ گوسفندان بر گذشتن ای جوان
پاک کردن رخ بدامانِ قباءِ آستین — در گذشتن بر پیاز و سیر و تخم ماکیان
بازی آوردن بنر هگیر و دگر با آستین — جمله را از موجباتِ غم بدانی بیگمان

موجبات فراموشی

چند چیز است آنکه نسیان آرد اندر آدمی
کثرتِ ضحک و مزاح و دیدنِ نامحرمه
عورتِ خود را بگرمابه برہنه ساختن
بول کردن ہمچنین زیرِ درختِ میوه دار
خفتنِ بسیار و خندیدن میان مقبره
بازی آوردن باوازِ خود و خوردن طعام
خون کشیدن در قفا انداختن زنده سپش
بول کردن اندر آبِ ایستاده ہمچنین
ہدیهٔ روحِ پیغمبر باد اکنون صد سلام

گویم از نافع بیا بهرِ منافع بازخوان
بازنانِ مستحاضه صحبت آمد ہمچنان
خوردنِ ترشی و بگذشتن میانِ اشتران
دیدنِ مطلوب و رفتن در دوزن دانی ہمان
در جنابت رُخ بسوئی قبله کردن بازخوان
غیر بسم الله دگر نزدیک گورِ مومنان
آب را بسیار خوردن دیدن اندر فرجِ زنان
خوردن سیب و دگر پس خوردهٔ فاره بدان
شد تمام از فضلِ حق چون فضل افلاس این زمان

باب دوازدهم
در اظهارِ گناہان صغیره و کبیره

در گناہانِ کبیره اختلاف آمد پدید
ابن مسعود از کبائر چار گفته در عدد
نُه عدد ہست از کبائر نزد بعضے در شمار
شیخ بوطالب بگوید در احادیثِ رسول
اولا شرک است کاری با خدائی لاشریک

در صحابه یا در رضوانِ خدا بر ہمگنان
ہفت نزدِ ابن عمر آمد لقبقه اندر عیان
نزد عباس ای پسر ہفتاد دانی بیگمان
یافتم ہفده کبائر عدد یک بازدان
بر معاصی ہست اصرار دوم آمد ہمچنان

قال علیه السلام خمس من الکبائر لا کفارة فیهن الاشراک بالله وعقوق الوالدین والفرار من الزحف والیمین الغموس وقتل المؤمن بغیر حق رسول علیه السلام فرمود که پنج گناه کبیره اند که در دنیا کفاره نیست شرک آوردن بعد از ایمان و آزار مادر و پدر رسانیدن و در جنگ از کافران رو گردانیدن و سوگند بدروغ خوردن و خون ناحق کردن ہمچنان [illegible] پنج گناه کبیره را در دنیا کفاره نیست اگر در نماز واجبی را بعمد [illegible] [illegible]

نا امیدیها ز رحمت ایمنیها از عذاب
سحر سوگند دروغ و قذف محصن شاهدی
شرب خمر و خوردن مال یتیم اکل ربوا
وز ره فرج آمد لواطت هم زنا اندر حدیث
دان گناه پا فرار وه کس اندر جنگ نیست
دان گناه هم قد هم دانی عقوق الوالدین
این بود قول ابی طالب ولی قول صحیح
نیست لفظ قطع در عدد کبائر مختصر
ظاهر ابهام بوجه قصد آن حضرت درین
همچو ابهام شب قدر از پی ترغیب عام
وانچه نهی آمد از و در نص قرآن عظیم
یا بود در ارتکاب او وجوب حد شرع
جمله را دانی کبائر نیز بر قول صحیح
باز گویم آنچه از عیبم آمد در نظر
دیده را از دیدن دیدار نامحرم بپوش
وانچه از جرم زبان باشد میاور در قلم
گوش خود را پنبه کن از استماع فحش و لهو
دست از آزار مومن پای را از جای فسق
ای پسر دل را هم از لوث ذمائم پاکدار
فخر و عجب و کبر حقد و بغض با دیگر حسد
گویم اکنون این درود تازه بر ختم کلام

هر چهار آمد گناه دل یکایک باز دان
بر دروغ این هر چهار است ای پسر اندر زبان
هر سه را در شکم دانی بقول عالمان
قتل ناحق دوم سرقه ز دست آمد عیان
چون شود بر پا میان مومنان و کافران
کان تعلق با تمام اعضا بدانی همچو جان
آنکه مبهم آمده لفظ کبیره در جهان
بل حدیث چند متعارض بیارد اندران
از پی تحذیر خلق از جمله عصیان بیگمان
تا قیام آرند در طاعت پی وجدان آن
یا گذشته بر زبان انبیای ذو المکان
یا وعید دوزخ آمد از برای وی عیان
از ذخیره تحفه برچیدم برای مومنان
تا نجات آمن شود گلدسته شاه جهان
وز سخن چینی و غیبتها نگهداری زبان
چون قلم احد اللسانین آمد است از عارفان
زانکه شنونده شریک قائل آمد بیگمان
لیکن اندر آستین و دامن عفت نهان
شش بود و زر دل از من یک بیک بشنو عیان
دور شو زینها که یابی قرب رب مستعان
بر رسول و آل اصحابش کرامش هر زمان

در بعضی از ممنوعات و دیدن خود را یکجانب کشیدن

ای برادر نام حق هرگز میاور در سرود
چون مزامیر آمد اند جمله مذهب ها حرام
بازی شطرنج و نرد و کعبتین و گنجفه (ای سرود ۱۲)
آمد استعمال آوند از زر و نقره حرام
خاتم از آهن مکن زیرانکه بر حکم حدیث
داشتن انگشتری از مس و روئین و حدید
جامهٔ ابریشمین و خاتم زر داشتن
ای پسر آمد خضاب دست و پائی رویها
رنگ دندان کردن آمد بر همه مردان حرام
بر کمر سیلی مبند زیرانکه این رشته سیاه
ور بداری رشته سرخ و سفید و سبز رنگ
هست مکروه از پئی زینت نه دفع حر و برد
صحت از داروئی رزق از کسب جستن کار نیست
زخم فعل مردم است و درد زخم فعل حق
ور پری خوانی حذر کن زانکه احضار پری
فال از مصحف گرفتن هست مکروه ای پسر
ظلم بر مسلم بر آمد لیکن از وی بدتر است
فاسقی باشی چو بنشینی به پیش فاسقی
گر طمع دارد ثواب از صدقهٔ مال حرام

ور بیاری در زمان کافر بگردی بازدان
گر بمصر آری ز خوف خاتمت ترس آنزمان
بر همه آمد حرام از بهر همه پرهیزدان
مطلقاً هر چند دوات است یا خود سرمدان
باشد آهن زیور اهل جهنم بیگمان
هم پئی مردان حرام آمد هم از بهر زنان
دان حرام از بهر مردان هم برای کودکان
بر همه مردان حرام الا برائی غازیان
غازیان باشند یا باشند غیر غازیان
بود زنار از پئی ترسا و از بهر مغان
باز دانی بدعت از بدعت حذر لازم بدان
جامهٔ سرخ ار بپوشی در غرائب بازدان
دفع حر و برد دیدن از لباس آمد همان
مرگ از فعل خدادان و نه فعل بندگان
موجب کفر و طلاق آمد ز چرخی بازخوان
در آئینهٔ شمس الدین محمد شد عیان
در حق کافر و نه بدتر بحیوان بازدان
کافری باشی چو بر خیزی ز پیشش شادمان
ور کند آخذ دعاء کافر شود این هر دو آن

سائل و معطی خجالت گر براندازد اندکے ۔۔ در قیامت آتشِ دوزخ بود ماوائے شان
گر کند تصدیقِ کاہن یا بقولِ فال بین ۔۔ کفر باشد در امینه این روائت باز خوان
غیر ما واجب اگر ندہد کسے نبود بخیل ۔۔ بخل منع واجب آمد و نفقه اندر بخوان
در رضاءِ حق دہی گر شمۂ آب از طرف جو ۔۔ به که بخشی در ہوائی نفس املاکِ جہان
عمر کودک چون شود افزون ز حدِ چار سال ۔۔ نیست جائز گر برہنه آئد او پیشِ زنان
چون شود فرزند نُہ ساله جدا کن بسترش ۔۔ تا نه خسپد بر ہم فراشِ مادران و خواہران
ای پسر بر ذمۂ مادر پدر دانی وبال ۔۔ نقرۂ و زر گر بپوشانند بہرِ کودکان
ہم بوقتِ بول و غائط سوی قبله داشتن ۔۔ کودکان را ہمچنان دانی گنه بر مادران
ہم وطی کردن بسوئی قبله میدانی گناہ ۔۔ جامۂ نجس از بشوئی سوی قبله ہمچنان
در وطی بائد که نامِ حق بگوئے اولا ۔۔ ورنه شیطان را شریک کار دانی بیگمان
گر لبان گیری و گر ندیان بہنگامِ جماع ۔۔ از عذاب القبه مانی تا قیامت در امان
مستحب است آن قدر تاخیر من بعد الوطی ۔۔ تا برون آید ز فرج آب نشاطِ زن ہمان
چون تونگر را برای ثروتش کردی عزیز ۔۔ چار دانگ دینِ خود برباد دادی آن زمان
ور کسے مضطر شود در احترام با کسے ۔۔ ہست لاباس ار کند نیت برای کاتبان
فضل آبا را نسب دان حسب فضلِ شد وجو ۔۔ گر حسب نبود نسب را نیست چندان مکان
در قیامت بازمانی از شفاعت بی نصیب ۔۔ ریش را از قبضه گر سازی تو خرد ای نکته دان
ہمچنین آنکس که دارد موی شارب را دراز ۔۔ بہرِ وی ہر روز بنویسند جرمِ زانیان
از تکبر گر کنی مکروہ دان دیوار گبر ۔۔ خوردنِ دارو برائے فربہی آمد ہمان
حقنه کردن جائز آید بہرِ دفع لاغری ۔۔ دیدن در فرج وقتِ حقنه جائز بدان
خواہر و اخ رضاعی گرچه باہم محرم اند ۔۔ لیک خلوة را نشاید صحبتِ این ہر دو آن
فاسق ار توبه نماند اعتبارے او مکن ۔۔ تا مضی سال کامل در کتب دیدم عیان

کسبِ فرزندی که او باشد به همراهِ پدر
بر زنی اول زنی دیگر نباید کرد زانکه
از دو زن گر با یکی مائل شود گفت آن رسول
گر بمیرد زن عروسِ دیگر آرد در نکاح
مرده زن را زنده گر باشد چنین اندر شکم
خوردنِ خمر آن قدر کز وی بود دفع العطش
اُجرتِ ذابح حلالست ای پسر بالاتفاق
از کراهت باز دان پوشیدنِ جلدِ سباع
ای پسر در خانقاه مکروه مے دانی نماز
شعر گفتن آن زمان دانی حرام از روئے شرع
هفت احزاب است آنکه در دوزخ روند بالاتفاق
گویا بیند بفرجِ مادر از روئے حدیث
سطحِ بی محوط اگر باشد بیالائش مخسپ
زیرِ در در خانهٔ بی در مخسپے زینهار
گفت در شرع اگر گردی گرفتاری بلا
باز منشین در میانِ ظل و ضوءِ آفتاب
مقعدِ شیطان بود ناخن که بگذاری دراز
گر ز بیمِ موت بگذاری حدودِ شهر و دهِ
هر کجا باشد وبا نرود در احیانا برفت
کافره را سوختن نه بد بشوئی مرده اش
میت اہلِ کافر بود زنهار بگذر پیش او

جمله از بهرِ پدر دانی بقولِ مفتیان
لذتِ این زن نیرزد با غمِ او در جهان
در قیامت نیم تن ساقط بیاید بیگمان
خود ندارد طاعتِ بے جفت ره بر آسمان
کن شگافش پهلوئی چپ بر کش او را بیگمان
باک نبود گر بود خوفِ هلاکت در میان
ذبح بے نامِ خدا دانی حرام از ذابحان
دیگر آن جامه که بنماید تن از وی همچنان
کان معد است از برائے بدعت از نافع بخوان
کاندرو سازی بیانِ زلف و خالِ دلبران
باز دانی زان همه اوّل گروهِ منشیان
بے اجازت آنکه مے بیند بمکتوبِ کسان
همچنین در خانهٔ تنها مخسپ ای نکته دان
تا بلائی آسمانی بر تو ناید ناگهان
زین عمل خود را ملامت کن مرنجِ دیگران
زانکه آنجا مقعدِ شیطان بدانی بیگمان
نتف موئی لحیه را از رحمتِ حق باز دان
نیست بهرِ وی شهادت رو بفقه اندر بخوان
دیر نکند زود تر بیرون بر آید زان مکان
همبرین قول است فتوی بر دیاری مهتران
زانکه شیطان میرود در پیشِ او آتش فشان

نیست لایق خواجه را بعد از غروب آفتاب — خدمتے فرمودن اندر شب برای بندگان

نیست جائز خوردنِ نانِ مرید از بهرِ پیر — همچنین دان مژده طاعت بقولِ سابقان

لیک جائز داشتند این مژده را متاخرین — از پی ترویج احکام شریعت در جهان

مے نهد شیطان ببالائی دو دستِ او قدم — گر نه بردارد به هنگامِ دعا از زانوان

سه[۳] گروه اندر بهشت آیند با حکمِ خبر — گرچه باشند ای برادر از فریقِ عاصیان

گفت پیغمبر رجا دارم ز فضلِ حق که او — بهر وزرِ خود مر ایشان را نگیرد آن زمان

اولاً آن زن که شد از خدمتش خوشنود شوی — دوم فرزندِ مطیعِ والدین آمد همان

سوئمی آنکس که دارد با همه کس خلقِ نیک — در خلاصه گفته است خاص از برای حق بخوان

[۳] گفت پیغمبر که دو چشم آنکس سوخته گردد بنگاهم دعا بیند بسوی آسمان ـ

بیان آنکه عافیت در چند چیز است

عافیت در چار چیز آمد بقولِ معتبر — اولاً خانه که باشی شب در آنجا با امان

دوم روزی کان بود قدرِ کفایت مر ترا — جفتِ فرمان بر سیوم هست ای برادر باز دان

چارمی نشناختن سلطان بود ای هوشمند — گفتم از تنبیه گر داری فراغت باز خوان

از دو یک فقر است کثرت در عیالِ همچنین — از دو یک ثروت بود قلت که باشد اندران

بیان آنکه چار چیز را تا تجربه نکنی تحسین نباید کرد

چار چیز است آنکه تحسین را نشاید اولاً — گوش جان نه تا بخوانم بر تو قولِ راستان

هضم تا نشود مکن هرگز تو تحسینِ طعام — تا نگردد توده مستائی زراعت را همان

تا بنصرت غازی از جنگِ عدو ناید همے — از شجاعت ذکرِ او هرگز نیاری بر زبان

زن اگر خود نیک سیرت باشد و بس صالحه — ذکرِ خیرِ او نگوئی تا نمیرد همسران

مسئله بستان نوشتم در نجات المسلمین — باد از حق بر رسولِ حق تحیت جاودان

بیان آنکه چند چیز در جهان غریب اند

بو ہریرہ رض از رسولِ حق روایت میکند
چار در دنیا غریب آمد یکایک باز دان

اوّلاً مصحف بخانہ چون نخواندند اندرو
دوم قرآن گر بود محفوظ جوفِ ظالمان

سوئمی مسجد بکوئی بینمازان دان غریب
مرد صالح چارم اندر قوم بد دانی ہمان

بیان آنکه نظر کردن در چہار چیز عذاب است

ہمچنین پرہیز لازم دان ترا ہنائی ملوک
زانکه ایشانرا بود شہوت چو شہوات زنان

چار شیطان بہرِ زن ہفتاد بہرِ امرد داشت
تا بیارایند ایشان را بچشم مردمان

گر زنِ ارا ستہ آید میان چار سوے
آن قدر نقصان نیاید زو بدین مومنان

کامردِ نوخاستہ آید ببازار اندرون
زانکه دردی رغبت افزاید بمردان و زنان

ہمچنان کامد نظر در عورت مردم حرام
آنچه زو گردد جدا در دیدن آمد ہمچنان

بعد استحداد می پوش از نظر موی زہار
خصیہ و آلت اگر گردد جدا میکن نہان

ای پسر اندر ربوا ہفتاد و دو دانی گناہ
کمترینش چون زنا باشد بحق مادران

گفت اعظم تا نیفتی در عقوبات ربوا
سود نکنی در تجارت غیرِ نقد ای کاردان

اظہار مشروعات چند که مردم را در کار است و عمل کردن بران موجب خوشنودی پروردگار است

فرض دان دانستن ہر چار کرسئی رسول
حق میانِ چار مذہب دائر آمد ہیگمان

شافعی در مذهبِ نعمان گر آید باک نیست / لیک حنفی را نمی شاید طریقِ دیگران

جامهٔ کوتاه باشد با نظافت همقرین / دان نماز افضل بدستارِ دراز از مومنان

چون بپوشی کفش تو مسکن ادائی رکعتین / تا ترا مزد بود نزدِ خداوندِ جهان

غیبتِ فساق اہلِ بدعت آمد جائزت / گر پئی تنبیہِ ایشان بازرانی بر زبان

فسق فاجر گو دگر چیزے مگو از بہرِ آنکہ / اُذکروا الفاجر بما فیہ آمدست از راویان

فرج را شوید جنب از بہرِ قربانِ دگر / محتلم را نیست قربان غیرِ غسل ای شہ جوان

جامہ خوابِ شب بباید مردمانرا بر سہ نوع / یک برائے مرد و زن دیگر برائے ہر دو آن

شکر گفتن بر غنی ہر چند نیک آمد ولے / صبر کردن بر فقیری افضل آمد باز دان

عطسہ زن را چون جوابِ عطسہ گفتی دوم بار / سوئمی بارش مگو کو ہست مزکوم ایجوان

بہرِ مومن یرحمک گو بہرِ کافر یہدیک / عطسہ چون بزنند پیشِ تو یکی زان ہر دو آن

کسب کردن از برای لابدی فرض آمدہ / دشمنِ حق دان تو کاہل را اگر باشد جوان

زانکہ بیکار است شیطان را بدانی یار او / ور بود در کارِ شیطان رہ نیابد نزد آن

چون فقیرِ حرفتِ خود عاجز آید بہرِ وے / قوتِ خود جستن بطوفِ خانہا واجب بدان

سائل ار گوئید بدہ چیزی بحقِ آن خدای / نیست واجب بہرِ وی دادن بمسعودی بخوان

خوردنِ خمر آن قدر کزوی بود رفع العطش / باک نبود گر بود خوفِ ہلاکت در میان

ور کسے افتد ز خوفِ جوع اندر مخمصہ / ہمچنین مردار خوردن آمد او را در جہان

نخورد ار مردار میرد ہمچنان در خوفِ جوع / مرگِ او مرگِ حرام آمد بفقہ اندر عیان

دزد کالا را اگر گوید کہ این ملکِ من است / دست نبرندش بکم از دہ درم دانی ہمان

بانگِ مسجد گر بگوش آید بہنگامِ جماع / پیر را آمد توقف نیست از بہرِ جوان

ور برہنہ بشنود اندر میانِ مستراح / بین بمسعودی کہ در گوش اندر آرد اصبعان

گر بپیچد در نماز اندر شکم بادِ شکم / قبض کن تا ناید از آوازِ ریحِ خود نشان

خط تر را خشک با آتش مکن خاکش مریز — وقتِ خوردن گوشت با کارد مبر از استخواں

قابضِ جاں بہائم دستِ عزرائیل نیست — ذکر بگذارند ایشاں را سر آید چوں زماں

نیست میدار از پئے جن و ملائک در بہشت — لیک یکبار از پئے جبرئیل دانی از جہاں

چوں برائے سجدۂ آدم خطاب آمد ز حق — جبرئیل آورد پیش از جملہ سجدہ بیگماں

شد قبول از وے چو سر برداشت از روئے زمیں — جملہ قرآں گشت بر لوحِ جبینِ او عیاں

نزد بعضے در بہشت آئند و باشند اے پسر — خادمانِ اہلِ جنت کودکانِ کافراں

واں شرف تازی زباں را بر زبانہائے دگر — گر بیاموزے ازو یابی ثوابِ بیکراں

اہلِ جنت را بود تازی زباں یا فارسی — اہلِ دوزخ راست افغانی زنا فع بازخواں

اہلِ ایماں از گناہ کافر نگردد ہیچ گاہ — کافراں را سود نکند نیکیٔ ہر دو جہاں

باب سیزدھم در بیان آنکہ معاشرت نیک بازناں سنت اسلام است و از اخلاق و راہ رسول علیہ الصلوٰۃ والسلام

سنت آمد لہو بازی با زنِ خود اے پسر — مرد را در زیر یک چادر غنودن بیگماں

سوختن عود و بخوردن مائدہ یکجا ہم — لقمہ دادن از برائے ہر دواں سنت بداں

بوسہ دادن ہمچنیں سنت بداں از بہرِ زن — تا دہد مر شوہرِ خود را ز لب یا بر رخاں

آتشِ دوزخ بہفت اندامِ شاں دانی حرام — ہفت بوسہ گر زناں بدہند بہرِ شوہراں

بیں تجاتے در بیانِ دفترِ ثانی کہ گفت — آں رسولِ حق حدیثے چند در بابِ زناں

آنکہ بدہندش ثوابِ گریہ خوفِ خدا اے — زن چو گرید و دیدہ تر از تیرہ دود و دیگداں

پاک گردد از گنہ ہر گہ کہ دیگ آید بجوش — پختہ چوں گردد شود از جملہ عصیاں برکراں

در پسِ ہر زناں بہا بدہ مژدہ عتقِ رقبۂ — یابد از نہ دانہ درجہ بہشتِ جاوداں

در کند جاروب و اندازد بساط از بہرِ شوے — یابد از حق جنتی ہمچند دنیا در جہاں

در پسِ هر تار صد نیکی بباید در بهشت
در بترشی بنگرد در روئے شوئی خویشتن
گر دو آویزاں ز موئے سر بنارِ ملتهب
لعنتِ حق بر سرِ شاں بارد از چرخِ کبود
خواب بر چشمِ زناں اندر حدیث آمد حرام
نیست مقبول از زنانِ ناشزه صوم و صلوٰة
زن برهنه خسپد اندر خانهٔ مادر پدر
سه عروسی دلبه ملعون داں یکے ست و دگر
سوئے مُجے داں آں زنِ بدبخت کامد مطربه
باز بشنو بیست و یک حقِ دگر هم زاں کتاب
اولا مهر است و دوم نفقه سوم کسوتش
چارمی نفقه آں بود لازم پس از هر چار روز
مستحب است آنکه آرد مشک و عطر از بهرِ زن
گر بود مقدور پیشِ او گزارد خادمه
حلیه پوشاند ورا از نقره و زر و حریر
از جهازِ دیگراں نکند حکایت آں چناں
گر یکے باشد فقیره و آں دگر زن مالدار
اقربائی زوجه را اعزاز و حرمت ها کنند
در حضورِ زن نسازد با کنیزک التفات
چوں بیاید از سفر هدیه بیارد بهرِ زن

گر برائے جامهٔ شوهر بریسد ریسماں
داں گناه او را شمارِ هر همه سیارگاں
گر کشاید موئے سر در دیدهٔ نامحرماں
بهرِ گریه چوں زناں کردند گرداگر گراں
عرض تا نکنند خود را شب به پیشِ شوهراں
نیز از مرداں که بگریزند از دستِ زناں
مستحقِ لعنتِ حق گردد از نافع بخواں
آں زنِ فاسق که هست او نوحه گر اندر زناں
مسئله از نسفی نوشتم رو ز متنش بازخواں
کاں بود بر ذمهٔ شوهر ز اطرافِ زناں
هر سه بر تقدیرِ حال آمد انفقه اندر عیاں
روزِ هفتم دادنِ اسبابِ غسلش بیگماں
در میانِ خانهٔ خالی کند او را مکاں
هم نرنجاند بغیر از حکمِ شرعش هر زماں
خشم نکند با تلطف باشد او را هر زماں
کز جهازِ خود شود شرمنده در پیشِ زناں
هر دو را یکساں بدارد در رعایت بیگماں
ور دهد دشنام لعنت باردش از آسماں
ور دهد چیزے به پیشِ او نیارد بر زباں
بعدِ موتِ او قرابتها بدارد همچناں

بیانِ آنکه هژده سالی عمرِ زناں بقدرِ ایشاں رانحالی و بحالی مے آید

زن محلِ امن و امید آمده است اندر جهان　　از حدِ ده سالگی تا بست نزدِ عارفان
چون گزشت از بست تا سی سال از لطفے و بےو　　باشد آرامِ دل و راحت فزائے طالبان

در اظهار حق شوهران بر زنان

اے برادر آنچه خواندم در نهی الواعظین　　بست و یک گفته است بر زوجات حقِ شوهران
خویش را پاکیزه دارد بهر خوشنودئ شو　　حاجت از خواهد از و دفع نیارد در میان
جز پنیر و با نمک یا آنچه باشد اندکے　　غیر حکمِ شوی ندهد چیزے از بهرِ کسان
روزهٔ نفل و دگر از خانه بیرون آمدن　　جز بحکمِ شوهران رخصت نیامد بر زنان
هم وجودِ خویش را از معصیت دارد نگاه　　نیز پوشد روے خود از دیدهٔ نامحرمان
دوستدار شوی باشد و نشمار عیبِ او　　آبروے او نریزد در میانِ مردمان
از درونِ خانه نرود بر در و بالاے بام　　روز و شب باشد براے مالِ شوهر پاسبان
فخر نکند بر جمالِ خویش بر زشتئ شوی　　جز توسع طاقت او را تنگ نکند هر زمان
از براے فقرِ او او را نه پندارد حقیر　　شفقتے بکند بفرزندانِ او چون مادران
رنج بردارد کند خدمت چو گردد زحمتی　　در شو و عاجز مهیا سازد از خور و آب و نان
یاورش باشد در اسبابِ عبادت روز و شب　　خدمت اندر خانهٔ شوهر کند قدرِ توان
مغفرت خواهد براے او بهنگامِ دعا　　واز پسِ شوهر صلاحیت نورزد بیگمان
چار ماه بالاے ده روز ار بمیرد شوهرش　　سوگ دارد ور بفزاید گنه بیند عیان

در اظهار حقوق زنان بر شوهران

چون زنی بگذشت تا چهل سال دیگر باشد او　　صاحبِ اولاد و مال و جاه و همت در جهان
چون ز چهل بگذشت تا پنجاه سال او بشود　　طالبِ ناموس و نام و زرق سالوس آن زمان
باز چون عمرش بیفزاید ز حد پنجاه سال　　آفت مالِ دو سال است و وبالِ خان و مان
همچو دیوارِ خراب و گلشنِ نادیده آب　　چون زمینِ خشک و جوئے خالی از آب روان

چوں گلِ پژمردہ چوں چشمہ انباشتہ — ہمچو باغِ کو ز بے گنجی کشد زہر از دہاں
شاخِ بے گل شیشہ بے مل خانہ بے نورِ چراغ — سخت روئے تند خوئے سرد چوں بادِ خزاں
گفت واعظ چوں در انوارِ سہیلی ایں سخن — گوش کن قولِ حکیماں را بنظم درفشاں

بیان آنکہ از چند قسم زناں احتراز باید کرد

واجب آمد احتراز از پنج زن اندر جہاں — گر خبر داری بیا قولِ حکیماں باز خواں
اوّلاً حنانہ کاو لاوش ز شوئی دیگر ست — مالِ ایں شوہر کند صرفِ ہوائے دیگراں
دوم منانہ زنے را داں کہ باشد مالدار — بہر مالِ خود نہد منت بشوہر ہر زماں
سوئمے انانہ آں زن کو ز شوئی اولیں — باشد اندر خانۂ ایں شو حکایت بر زباں
چارمی آں زن کہ از عفت ندارد بہرہ — داغ ذکر او بود در گردنِ شوہر عیاں
ہست خضراء الدمن آں زن کہ باشد خوبرو — لیک از اصلِ بدش باشد شکایت در جہاں
آنچہ گفتم گفتم از تہذیبِ اخلاقِ حکیم — بیشتر گو ہم ز نافع گر حدیث آمد عیاں
داں حداقہ آں زنے کو ہرچہ آید در نظر — خواہد از شوہر کہ بہر من بیار و در زماں
داں براقہ آنکہ خود را روز و شب صیقل کند — با خصومت میکند وقتِ پختن ہر زماں
باز میدانی شداقہ واں زنے بسیار گو — در تعقیمہ بود یا در خانہ بہتر باز داں
واں کہ دارد خلقِ سگ یا خلقِ موش و بوزنہ — یا بود مانند گژدم یا کہ باشد مار ساں
چوں شتر گردن دراز یا فرو گردن چو فیل — یا بود گندہ بغل یا در نسازد باکساں
یا بود بسیار گوئی یا بود بسیار شوئے — یا بود روباہ وش بر حیلہ و مکر و زباں
ایں چنیں زنہا کہ بشمردم نیاری در نکاح — ہست در نافع ز بخشیں ایں روایت بیگماں
آں چو گوید کلمۂ کفر و جدا گردد ز شوہی — ہم بعقدِ شوہر اول بجبرش باز خواں

بیان آنکہ خیر بندہ در چند چیز است

گفت پیغمبر کہ بادا بر روانش صد سلام — چار چیز است از برائے بندہ خیرِ دو جہاں

اولاً باید زباں مشغول ذکرِ کردگار چشم گریان و تنِ صابر زنِ نیک ایجواں

بیان آنکہ رسول علیہ السلام از چند چیز باز داشت طلبید علی الدوام

ازخدا پرہیز مے جستی مدام از چار چیز آں رسولِ حق کہ بادش صد تحیت بر رواں
اوّل از فرزند نافرمان وگر زاں زن کہ او پیر پیش از وقت سازد شوی خود را ناگہاں
سوئم از ہمسایۂ بدکو شرارت پیشِ خلق بد کند اظہار نیکیہا بدارد در نہاں
چارم از مالِ کہ بر صاحب شود آخر وبال ختم کردم ایں حدیث خوش بیا و باز خواں

بیان آنکہ خلق نیک از صفات کریمہ است فرزند مطیع و زن فرمانبردار از مغتنمات عظیمہ

گر برارد کودکِ نابالغ از چہ دلو آب ہم وضو ہم خوردنِ آں آب اجائز مداں
در دعا ہائے نباید گفت عمرِ تو دراز یا گوارا بادت الابا مریضِ ناتواں
شب سمر گفتن نباید لیک استیناس را بہر رنجور و مسافر رخصت آمد باز خواں
(اے پاسبان) ہست لاباس از تعاقب در سہ کس بردار لیک در ردیف اندر سہ کس ملعون مقدم باز داں
از پئے خوفِ تصدق غلہ را در شب میار برکتش زائل شود در شرعۃ الاسلام خواں
در تطوعہا مشو شارع بہنگام ملال تا نگہ باشد نفع او اندک تر از نقصانِ آں
بعد صحت باز گر عصیاں کند گوید ملک دارو ہش کردند لیکن بہ نگردید ایں جواں
آنکہ خواند توبہ و ماند بعصیاں مرتکب گفت پیغمبر بود احمق ترین مرداں
در قیامت باوے آویزند پیش از بت پرست تالی ار مفسد بود دیدم بفقہ اندر عیاں
زیں سبب گفت آں رسولِ حق کہ بادش صد سلام (اے تلاوت کنندہ) ویل بر جاہل یکے ہفتاد بہرِ عالماں
گفت پیغمبر کہ عاصی گر بود امیدوار بہتر است از عابدِ مقنط کہ باشد بد گماں
گر روی در خانۂ کافر برائے تعزیت (اے ناامید) نیست مکروہ اے برادر رو بنافع باز خواں

مرد را در عورت مردان حرام آمد نظر
چون نظر کردن برای هر فریق آمد حرام
محرمه را دست تا بازو اگر بینی رواست
مس کردن هم روا دانی برای محرمه
هرچه از مس و نظر آمد روا در محرمه
محرمه هست آنکه نبود عقدِ وے دائم صحیح
بنده را چون اجنبی دانی بحق مالکه

عورتِ زن بر زنان دیدن بدانی همچنان
مس کردن همچنان دانی برای هر دوان
همچنین از پائے تا زانو ز سر تا سینه دان
همدرین اعضا چو نبود خطرِ شهوة در میان
سوی واهِ دیگران بے شهوة آمد همچنان
از نسب یا از سبب یا باشد از خسراچیان
فحل و خصی را درین مسئله تو یکسان باز دان

نظر کردن در چند چیز ثواب است

دیدنِ دیدار کعبه پاک سازد از گناه
همچنین دانی عبادت دیدن اندر والدین
گفت پیغمبر که دیدن در زنِ صاحب جمال
همچنین دیدن بروئے مصحف آمد بندگی

همچنان بهرِ زنان دانی لقائے شوهران
بندگی باشد نظر کردن بروئے عالمان
نور افزاید بچشمِ شوهر اندر هر زمان
بوسه دادن بر رخِ فرزند دانی همچنان

بیان آنکه زن مستوره را شاید تا هفت جا بیرون آید

بشنو از من کاین روایت کز محیط آمد عیان
از برائے دیدنِ مادر پدر دانی نخست
دوم از بهرِ قریبانِ محارم همچنین
باشد ار مرضعه رود در خانهٔ طفلی رضیع
رخصتش دان در ادائے حق اگر آید برون
همچنین گر بهرِ حج آید برون با محرمے

هفت جا بیرون شدن رخصت بدان بهرِ زنان
بر عیادت هم برائے تعزیت ایشان روان
همچو عم و خال و جد دیگر تمامی محرمان
همچنین غساله بهر غسلِ میت بیگمان
نیز گر از بهرِ حقِ خود رود بر دیگران
مسئله از ترغیب بنوشتم برغبت باز خوان

بدانکه مهتر آدم صلوٰة الله علیه پانصد سال در بهشت راحت دید و بدنیا آمد محنت کشید

چوں ملائک خلقتِ آدم صفی آراستند
ماند پانصد سال آدم در بہشتِ جاوداں

چوں کشیدندش بشخ نیلے عصی آمد فرود
بر سرِ کوہِ سراندیپ از زمین ہندوستاں

ماند تا صد سال آنجا زار و گریان و سجود
تا شفاعت یافت از نامِ شہ پیغمبراں

بعد زاں از فرقتِ حوا بعالم میگریست
تا بسیصد سال گشت او را ملاقی در جہاں

یافت آرام و بزاد او را پسر از وے ہزار
نزد بعضے چل شکم زادش ز حوا بیگماں

نزد بعضے چوں بدید آدم ہزار اولادِ خویش
رخت کوچ از منزلِ دنیا بہ بست و شد رواں

نزد بعضے دید آدم چہل ہزار اولادِ خویش
تا بدار الملک عقبیٰ شد رواں نوبت زناں

عمر او بوده بقولے نہصد و پنجاه سال
قامتِ او ہژده فرسخ رو بنافع باز خواں

شصت گز بوده است قدِ او بقولِ واعظین
نہصد و سی سال عمرش بر حدیثِ راویاں

از کتابِ روضة الاحباب میگویم کہ گفت
سال عمرش بود نہصد شصت بر بالاے آں

بیان آنکه در ایجادِ خلقتِ بشر بعضے اعضا از طرفِ مادر است و بعضے از طرفِ پدر

از پدر آمد در ایجادِ پسر ایں چار چیز
ہم رگ و ہم پوست و پی چارم بدانی استخواں

خون و مو و لحم و چربی باز بیں کیں ہر چہار
در حقِ فرزند مے آید ز طرفِ مادراں

سمع و نطق و روح و بینائی و پنجم ذائقہ
از عطاے حق در اجسادِ بشر گردد عیاں

چار دیگر چوں کہ دادند بہرِ زیستش
عقل و علم و نیز ایمان و حیا اندر جہاں

چار دیگر ضدِ ایں چار آمد اندر آدمی
خشم و جہل و شرک و دیگر جدال سوال از مردماں

اظہار آنکه شش کودکِ صغیر در وقتِ خوردنِ شیر تکلم کرده اند

در جہاں گفته است شش کودک سخن وقتِ رضاع
اولا آں شاہدِ یوسف کہ بود از کودکاں

دومی آں کودکِ مشاطۂ فرعون بود
سومے یحییٰ و عیسیٰ چارم آمد بیگماں

پنجمی کودک جریحِ راہب آمد در سخن
داں ششم آں کودکِ اخدود نار آمد بداں

ہفتمے کودکی بمانہ کو تکلم کردہ است ‌ ‌ در زمانہ سرورِ عالم شہِ پیغمبراں

اظہار انواع خواب

اے پسر انواعِ خواب آمد بسوئے دو و شش ‌ ‌ اولاً قیلولہ خوابِ سنت آمد باز داں
دوم خواب بدعت آں خفتن بود وقتِ نماز ‌ ‌ خواب بعد از دیگر از دیوانگی آرد نشاں
باز داں خوابِ عقوبت کاں بود پیش از عشا ‌ ‌ خوابِ عادت بعد خفتن باز دانی بیگماں
بعد بیداری اگر خفتی بوقتِ صبح گاہ ‌ ‌ ایں بود خوابِ ندامت محترز باشی ازاں
خوابِ غفلت آنکہ خسپی عین وقتِ صبحدم ‌ ‌ برکتِ روزے زدست تو رباید آں زماں
خواب درویشی بود بعد از نمازِ بامداد ‌ ‌ خفتن اندر مسجد از خواب غرامت باز خواں
اے پسر خواب عبادت با طہارت خفتن است ‌ ‌ خواب احسن خواب بیماراں بدانی در جہاں
باز داں خواب کرامت آنکہ ہنگامِ نماز ‌ ‌ درمیانِ سجدہ خسپد مومنی از مومناں

اظہار آنکہ روز پوشیدن جامہ کدام است

جامہ گر پوشی بیکشنبہ شود پارہ شتاب ‌ ‌ یا گزد سگ یا بسوزد قولِ حکما باز داں
ور بپوشی در دوشنبہ زاں شوی بیمار زود ‌ ‌ لیک بینی عاقبت صحت ازاں رنجِ گراں
ور بپوشی روز سہ شنبہ خبر ہائے گریہ ‌ ‌ بشنوی چند آنکہ غمگیں باز مانی در جہاں
ور بپوشی چارشنبہ جامہات دیگر دہند ‌ ‌ دولت و جاہ و سعادت باز بینی اندراں
ور بپوشی پنجشنبہ مر ترا نصرت کنند ‌ ‌ حشمت و جاہت بیفزاید میانِ مردماں
ور بپوشی روز آدینہ مبارک آیدت ‌ ‌ سرخرو مانی میانِ مردماں دائم دراں
ور بپوشی روز شنبہ جامۂ نو دمبدم ‌ ‌ تنگی و غم آیدت ہرگز نباشی شادماں

باب چہاردہم در بیان خصوصیات سور و آیات قرآن عظیم نقلاً عن النسخۃ المتبرکہ در النظیم

ہر چہ خوانی اے پسر اول بسم اللہ خواں ‌ ‌ نیست بسم اللہ جز فضلِ خدا بر بندگاں

ختم بسم اللہ چو آمد نامِ رحمٰن و رحیم ہم بدنیا بس بود ہم کافی از بہرِ جہاں
بہرِ ہر درد و الم رنج سقم دانی شفا فاتحہ را بر حدیثِ سرورِ عالی مکاں
نیست در توریت و در انجیل و نے اندر زبور مثلِ او ہم در فضیلت ہم ثواب اندر جہاں
ماہِ نو بینی اگر سی بار خوانی فاتحہ تا بمانی اندراں ماہِ تمام اندر اماں
فاتحہ خوانی چو با اخلاص ہنگامِ خواب غیرِ مرگ از جملہ آفتہا بمانی بر کراں
سورۃ البقر اندر آں خانہ کہ خوانندش مدام نیست شیطاں را دراں خانہ مقام از فضلِ آں
آلِ عمراں ار بخواں با سورۃ البقر اے پسر تا ترا باشند در روزِ قیامت شافعاں
بہرِ خوشنودیٔ حق میخواں نساؤ مائدہ بہرِ خاصیت بخواں درِ النظیم عارفاں
گر بخوانی سورۃ الانعام بے قطعِ کلام بینی اندر جنت الماویٰ عطائے بیکراں
ور نویسی و براو بیزی بر اعناقِ دواب باشد ایمن از مخافاتِ مہالک بیگماں
سورۃ الاعراف گر خوانی بخاصیاتِ او در جہاں ایمن بمانی از بلیاتِ جہاں
گر بخواہی از خدا خشنودیٔ دنیا و دیں سورۂ انفال را بہرِ رضائے حق بخواں
سورۃ التوبہ ترا باز آرد از خشمِ خدا گر بخوانی بہرِ حق یابی بہشتِ جاوداں
گر ترا چیزے شود گم گفت درِ النظیم سورۂ یونس پئے وجدانِ سارق ہا بخواں
سورۃ الہود ار تو بنویسی تا بآبِ زعفراں تا سہ روز اورا خوری گردی قوی دل بیگماں
نصرتت بخشد بر اعدا غالب آئی بر ہمہ گر بداری پیش خود در وقتِ جنگِ دشمناں
سورۂ یوسف چو بنویسی و تعویذش کنی نزدِ زن محبوب تر باشی بقولِ عارفاں
سورۃ الحجر ار بآبِ زعفراں سازی رقم شیرِ زن از خوردنِ آبش فزاید در زماں
ور کنی حرزش فزاید برکت اندر کسبِ تو در تجارت دوست تر باشی بنزدِ مردماں
سورۃ الرعد ار نویسی بر قوائمِ کتاب ہم ز متولی شوی ایمن ہم از سلطانیاں
گفت پیغمبر اگر خوانی تو ابراہیم را بر شمارِ عبدۃ الاصنام یابی عزۃ آں

درنویسی وبداری درگلوئے طفلِ خرد
سورۃ النحل ار بخانہ یا بہ بستانِ عدو
گر بآبِ زعفران بنویسی اسرافیل را
سورۃ الکہف ار بخوانی روزِ جمعہ دائما
درنویسی وبداری درمیانِ غلہ اش
مثلِ انصار ومہاجر آمد از روے ثواب
گفت پیغمبر کہ نتواند مگر اہلِ بہشت
گفت پیغمبر اگر خوانی تو سورہ انبیاء
مومنوں بر خرقۂ بیضا چو بنویسد کسے
سورۃ النور ار بداری زیرِ فرشِ خوابگاہ
گفت پیغمبر بخوانی سورۃ الفرقان اگر
در امورِ دین ودنیا گر بخواہی ایمنے
سورۃ النمل ار نویسی وبداری پیشِ خود
از سباع واز دواب واز تمامی موذیات
گفت پیغمبر اگر خوانی بصدقِ دل قصص
واقع حمی المرابع عنکبوت آمد یقین
ور بخوانی بہرِ حق یابی ثواب از کردگار
سورۃ الروم ار بخوانی بہرِ تو باشد ثواب
سورۃ لقمان چو بنویسی وآبِ او خوری
سورۃ السجدہ بیابد در قیامت بادہ پر
سورۃ الاحزاب را میدانِ فضائل بے شمار

دفعِ گرد وزوبکاؤ فزع عینِ مرداں
ورنہ گردد خراب آں خانۂ وآں بوستاں
خوردنِ آبش برائے طفل بکشاید زباں
تا بجمعہ دیگر از عصیاں بمانی در اماں
کل مابو ذبہ را زود دور سازد درزماں
خواندنِ طٰہٰ ومریم از برائے قاریاں
تا بخواند سورۂ یٰسٓ وطٰہٰ درجہاں
واں حسابِ خویش آساں در قیامت بیگماں
شاربِ خمر ار بدارد خمر نخورد بعد ازاں
مانی ایمن تا بروز از لعبتِ شیطانیاں
بیحساب اندر بہشت آئی ویابی خوش مکاں
سورۃ الشعرا پئے خوشنودئ حق باز خواں
بر طریقے آنکہ گفت آں خواجۂ تفسیرداں
ہم ز حیات وعقارب ہا نی ایمن در جہاں
شاہدت باشند جمعے از ملک بر آسماں
ہم برائے شرحِ صدر آبش تو نافع باز داں
ہم چوں ثواب ملکۂ تسبیح بر ہفت آسماں
دہ جزء اخر دل از شمارِ مومناں وکافراں
علتِ دل را بر دہم بہرِ تپ نافع بخواں
تا برائے قاریِ خود بر سر آید سائباں
الشکور آید خطاب قاریش در آسماں

گفت پیغمبر ہر انکو ہست قاری سبا
وربدارد ہمچو تعویذ شش نوشتہ در گلو
گفت پیغمبر کہ سورۃ فاطر از خوانی مدام
در گلوئے وا بہ گرداری نگہدارش بود
سورۂ یٰسٓ اگر در شب بخوانی یا بروز
ہر قاری یشفع و یغفر برائے مستمع
شادی آرد گر بخواند مرد را اندوہ گیں
قاریش را از بلائے آخرت دارد نگاہ
گرسنہ را سیر و عاطش را کند سیراب زود
ختم او ہفتاد بار از بہر حاجات آمدہ
وار پئے محبوس ختم او بداں ہفتاد و پنج
گفت پیغمبر ہر آنمومن کہ والصافات را
سورۃ الصافات بخوانی از گناہ ایمن شوی
سورۃ المزمل چو خوانی در شبانروزی مدام
سورۃ الغافر برائے مغفرت میخواں مدام
سورۂ حٰمٓ سجدہ خواں کہ بر حکم حدیث
در نویسی و بگیری بعد ازاں آب مطر
از رمد نافع بدانی و از بیاض العین نیز
گر نویسی سورۃ الشعرا و داری پیش خود
سورۃ الزخرف بخواں تا در قیامت مر ترا
خانہ از بہر تو در جنت بنا گردد زنور

باشد او را در قیامت صافح پیغمبراں
تا بود پیشش بماند از ہوام اندر اماں
در بہشت آئی بہر بابیکہ خواہی بیگماں
در شب و روز از تمامی طارقان و سارقاں
اندراں روز و شب از عصیاں بمانی بر کراں
سورۃ یٰسٓ بقول خاتم پیغمبراں
ور گدا خواند غنی گردد بلا شک در جہاں
مستمع را از بلائے ایں جہاں بخشد اماں
از کتاب روضۃ الاحباب گفتم باز خواں
واز برائے دعوت باران چہل و یکبار خواں
تا بفضل حق خلاصی بیند از بند گراں
خواند ایمن ماند از شر شیاطین بیگماں
بر حدیث احمد مرسل شفیع مومناں
مژدہ یابی کاں نگنجد در زمین و آسماں
تا بیابی در قیامت بارخ چوں ارغواں
عشر مرات از حروفش باز یابی مژدہ آں
سرمہ را با وے بسائی و کنی در دیدگاں
ور بیابی سرمہ بشد دیدہ را از آب آں
باشد ایمن مر ترا از شر جملہ مردماں
باز گو بندہ اینکہ لا خوف علیکم از ہول آں
گر بخوانی روز جمعہ اے پسر سورۂ دخاں

گفت پیغمبر اگر خوانی تو سورۂ جاثیہ
وز پئے دفعِ ہوام و حفظ ز آسیب پری
سورۃ الاحقاف گر خوانی تو بر حکیم خبر
در نویسی و بداری زیرِ سر ایمن شوی
باز شو سورۂ محمدؐ را ز زمزم اے پسر
چوں مہِ رمضاں بہ بینی سورۃ الفتح سہ بار
در نویسی و بداری پیش خود در وقتِ جنگ
گر نویسی سورۃ الحجرات را از بہرِ شیر
سورۃ القاف ار نخواند کس درونِ خانہ خود
بہرِ تسہیلِ ولادت سورۂ والذاریات
گر بسجن اندر بخوانی سورۃ الطور اے پسر
ور مسافر خواند ایمن ماند از شرِ سفر
سورۃ النجم ار کنی تحریر بر حکیم کتاب
روز آدینہ اگر سورہ قمر وقتِ نماز
نزد مردم نیک و باشی شود آسان ترا
سورۃ الرحمان با آبِ پاک بشوء و بخور
در بداری پیش خود ایمن بمانی از رمد
سورۃ الواقعہ برائے دفع فقر و فاقہء
در بخوانی نزد آں کس مرگ گردد بمقرین
اسم اعظم یاز دہ اں در اولِ سورہ حدید
در بجرب اندر بداری رحم نائد مر ترا

از حسابِ آخرت مانی سلامت برکراں
در گلوئے طفل گرداری در آید در اماں
مژدہ یابی بر شمار ہر چہ ہست اندر جہاں
ہم ز طارق ہم ز سارق ہم ز شرِ انس و جاں
میخور آبش تا شوی محبوب نزدِ مرداں
باز خوانی وسعتِ رزقِ تو باشد اندراں
نصرتت بخشد ز غرقِ بحر ہم آمن بداں
شیر زن افزائد و ہم حفظ کودک داں دراں
دولت افزائد دراں خانہ بقولِ عارفاں
مے نویس و ہم لتخفیفِ المرض ور انجواں
در خروج از مے بہ بینی قدرتِ حق را عیاں
آبِ او بر عقرب ار ریزی بمیرد در زماں
قوۃ و نصرت بیابی بر گروہِ دشمناں
بر نویسی و بداری زیرِ دستار ایجواں
کارہائے صعبتر در دین و دنیا بیگماں
تا بہ بینی صحت از رنجِ طحال اے ناتواں
ور بدیوارش نویسی از ہوام آر داماں
روز و شب میخواں بقولِ سرورِ عالمیکاں
گردد آساں انزہاق روح او اندر زماں
در ششِ آیا تش بقولِ ابنِ عباس ایجواں
ہم پئے دفع ورم واز بہر تپ نافع بداں

گر تو برخوانی مجادل را بنزدیکِ مریض   نام و شکن بہرِ وے گفت آں شہِ تفسیر داں

ور کنی وردِ شب و روزش بہ فضلِ کردگار   از ہمہ طارق بمانی در پناہِ جاوداں

ور نویسی و نگہداری در اندر جیوب   ہر چہ ما یفسد بود انجا شود دور آں زماں

گر بخوانی سورۃ الحشر اے برادر روز و شب   باشد ایمن مر ترا در دین و دنیا بیگماں

ممتحن را گر نویسند و خورند آبش سہ روز   دور گرداند خدا رنجِ طحال از فضلِ آں

سورۃ الصف اے پسر دائم بخواں اندر سفر   تا ترا کافی بود از طارق و دعشار آں

گر بخوانی سورۃ الجمعہ شب و روزے مدام   مانی از وسواس شیطانِ لعین اندر اماں

دفعِ اوجاع و دمامیل و رمد را بس بود   منافقین را گر بخوانی و دمے بالائے آں

بازخواں سورہ تغابن تا ترا کافی بود   ہم ز خوف دیو ملعون ہم ز شرِ ظالماں

گر بریزی در مقامِ دشمناں ما را الطلاق   ہمچناں بینی کہ گفت آں عاملِ فرخ بیاں

سورۃ التحریم را ہر شفائے ہر الم   بازخواں وہم قضائے دین را نافع بداں

سورۃ الملک است بہرِ تو شفیع آخرت   ہم پئے دفعِ رمد سہ روز متواتر بخواں

گر بخوانی سورۂ نون و القلم اندر نماز   از عنا و فقر مانی دائما اندر اماں

سورۂ الحاقہ بہ بند اندر گلوئی حاملہ   تا بماند حملِ او ز آفاتِ دوران و زماں

ور خورد مولود آبش ہمہ انساعت کہ زاد   ماند اندر حفظِ حق از رنجِ طفلاں بیگماں

گر معارج را بخوانی آمن آید مر ترا   ہم ز احلام الردیہ واز جنابت ہمچناں

سورۂ نوح ار بخوانی دائم اندر روز و شب   جائے خود بینی میانِ ہشت جنت جاوداں

ور بخوانی بہرِ حاجت گردد آسان حاجتت   درد و غم بہر شود آمن ز شرِ ظالماں

سورۃ الجن از پے حفظِ خزائن نافع است   بہرِ نفعِ جورِ سلطاں ہم مفید آید بداں

خواند ار ما سور بہرِ دفعِ خروج آسان شود   ور بخواند معتقل بیند خلاصی در زماں

سورۃ المزمل ار خوانی شوی روزے فراخ   باشد از ہر بد ترا و ز قیامت پاسباں

سورۃ المدثر افزاید ترا حفظ و ذکاء
خواندنِ سورہ قیامت خوفِ حق آرد بدل
سورۃ الدہر ار بخوانی در شب و روزش مدام
از نفاقِ شک بری گردی چو خوانی مرسلات
غالب آئی بر ہمہ خصماں قوی حجت شوی
ور بخوانی سورۃ النبأ اے پسر اندر سفر
قوۃ افزاید چو تعویذش بہ بندی بر ذراع
در رخ دشمن چو خوانی سورۂ والنازعات
ور بود ہمراہِ تو آئی بہ پیش بادشاہ
گر ترا سورہ عبس ہمراہ باشد در سفر
کورت برخواں بچشم از بہر تیزیِ نظر
بہرِ تیسیر الخروج از بند میخواں انفطار
بہرِ حفظِ شئ مخزوں سورۃ المطففین
ور بخوانی خاصہ بہرِ حق دہندت در عوض
بہرِ تیسیر الولادۃ گر نویسی انشقاق
ور نویسی گرد حافظ ماند ایمن از ہموم
در امانِ حق بمانی تا بوقتِ صبحدم
ور بہ بندی در گلوئے طفلِ مفطوم اے پسر
سورۃ الطارق اگر خوانی بمنع الاختلام
ور تو بر شیر و سبہ برخوانی کہ باشد او دبہ
سورۃ الاعلیٰ بہ پہلوئے بیابن حاملہ

حفظِ قرآں گر ہمیخواہی مدامش باز خواں
ہر سحر میخواں کہ گردی از گروہِ خاشعاں
دل پر از نورِ یقیں بینی پر از حکمت زباں
ور بخود واری کند دفع وبا میل آں زماں
وار ہی از شر اعدا و ز قہر دشمناں
از برائے دزد و موزی حافظ آید بیگماں
ہم ز جورِ بادشاہ ایمن بمانی در جہاں
رو بگرداند ز تو ہرگز نہ بینی زو زیاں
با قضائے حاجتِ خود باز گردی شادماں
جز براہِ خیر ننماید ترا راہِ در جہاں
ہم کند دفع غشاوہ ہم رہد گرد و نہاں
دافع تپ داں ز آبش گر کنی غسلِ ابجداں
گر بخوانی اذ خسفت الارض ماند در اماں
آں رحیقِ خوش کہ مختوم آمدہ است اندر جناں
نافع آید بحر حفظِ دابہ دانی ہمچناں
خواندنِ آں درد را ساکن کند ہم در زماں
بر فراشِ خواب گر خوانی بروح اے نکتہ داں
شیر مادر را کہ گردن بر و آسانِ بداں
تا بوقتِ صبح از شیطاں بمانی در اماں
شارب از نقصانِ آں ایمن بماند بیگماں
گر نویسی در مہِ اوّل ز حمل از فضلِ آں

بیگماں بخشند ورا فرزند نر لطف خدا ۔ هم بدرد گوش و هم رنج بواسیرش بخواں

ور بروز جمعه بنویسی ورا بعد از نماز ۔ هر که دارد واں پناه او را از آفات جهاں

هم پئے حفظ و صفائی ذهن تعویذش بکن ۔ دار با خود تا ببینی قدرت حق آنزماں

حاشیه را چوں بخوانی بر الم ساکن شود ۔ ور بخوانی بر طعام ایمن شوی از بیم آں

سورة الفجر ار بخوانی یازده بارے سحر ۔ تا بصبح روز دیگر باز مانی در اماں

داری از سوره بلد اندر گلوئی طفل خرد ۔ وقت زادن ماند ایمن از هوام اندر جهاں

ور بپوشی جامه نو تجدید بنویسی برو ۔ حرمتت باشد بنزدیک بزرگان و مهاں

حاجتت گردد روا پوشی چو بهر حاجتی ۔ مر ترا باشد قبول و هیبت و قرب شهاں

سورة الشمس ار بخوانی وقت صبح و شامگاه ۔ مر ترا بخشند توفیق و قبول مردماں

ور خوری آبش ز فضل حق شود ساکن زلو ۔ اعتراضات الرجیف و الرخیر اندر زماں

سورة اللیل ار بخوانی پانزده بارے بشب ۔ هیچ مکروهے بخواب اندر نه بینی بیگماں

دافع حمّی بود محموم گر آبش خورد ۔ چوں تپ و ابهم و هر رنجش به تشویش گراں

سالم آید گر بخوانی بهر غائب والضحی ۔ ور پئے نسیاں خوانی یادت آید در زماں

از پئے ضیق النفس آمد الم نشرح دوا ۔ چوں دمی بر سینه از وجع الفؤاد آمن بداں

ور نویسی و خوری آبش ترا نافع بود ۔ از حصی و نیز از وجع المثانه بیگماں

گر بخوانی سورة التین بر ذخیره از طعام ۔ دور گردد زو ضرر برکت ببینی اندراں

گر ترا همراه باشد در سفر سورة علق ۔ از همه دعشا بر و بحر باشی در اماں

گر تو خواهی تا شوی صادق بقول خویشتن ۔ سورة القدر اے برادر باز خواں قدرش بداں

ور بخوانی بر جبین آنکه داری دوستش ۔ هرچه داری دوست از شے باز بینی بیگماں

جامه چوں پوشی بدم بر آں سه باره مدرا ۔ می بپراں بر جامه تا برکت ببینی اندراں

بینه را در گلوئی صاحب یرقان ببند ۔ یا بده آبش بخوردن تا ببینی نفع آں

همچنیں بنویس و بر بندش بہر درد والم — حاملہ را ہم برائش منفعتہا باز داں
سورۃ الزلزال خواں چوں پیشِ سلطاں میروی — تا ز خوفش ایمن آئی در میانِ خان و ماں
باز بکشاید خدا گنجِ زمیں بر روئے تو — گر بخوانی بیشتر اندر نماز او را عیاں
در عدالت نصف قرآں آمد از روے ثواب — بر حدیثِ سیّدِ مرسل شہِ ہفت آسماں
گر نویسی و بداری پیشِ خود والعادیات — رزق بکشاید ترا مانی ز فقر اندر اماں
بہر تکثیر معیشت قارعہ با خود بدار — ور بخوانی روز و شب ایمن بمانی در جہاں
گر بخوانی بر شقیقہ یا بخوانی بر صداع — نفع بینی در تکاثر بعد عصرے تا تواں
از پئ حفظِ دفینہ و از برائے دفع تپ — باز میخواں سورۃ العصر از برائے ہر دواں
سورۃ الہمزہ ہمیخواں در نمازِ نافلہ — تا مزید مال و رزقِ خویش بینی اندراں
سورۃ الفیل ار بخوانی بہرِ تسکین الریاح — یا علی وجہ العدو از ہر دو مانی در اماں
گر بخوانی وقتِ خوردن بر طعامِ خود قریش — آں شفائے تو بود و از تخمہ ہم آمن بداں
ور بخوانی بہرِ دفعِ سُم و وجع الکلیتاں — وا رہی از ہر دو علت اے مریضِ ناتواں
ہم شود مقبول قولت ہم دعاءت مستجاب — سورۃ الماعون اگر خوانی بروز آں و شباں
ور تو صد بارش بخوانی صبح دم بعد از نماز — تا بصبحِ روزِ دیگر باز مانی در اماں
سورۃ الکوثر بگرداند ز تو شرِ عدو — تا بود پیشِ تو مکروہے نہ بینی بیگماں
ور پئے دیدار آں سرور کہ بادش صد سلام — الف بارش شب بخواں در آنکہ صلوتش ہمچناں
با وضو خواب ار کنی باشد طعامِ تو حلال — در شبِ آدینہ دریابی ازیں دولت نشاں
کافروں را در طلوع و در غروبِ آفتاب — باز خواں تا مانی از شرک و نفاق اندر اماں
ہم ز شک ہانی سلامت ہم ز سوءِ الاعتقاد — خواندنِ او در فضیلت ربعِ قرآں باز داں
سورۃ النصر ار کنی نقشش بپارہ از رصاص — واں رصاص اندر میانِ شبکہ داری نہاں
قدرتِ حق را تماشا کن بچشمِ اعتبار — تا چساں آیند بروئے فوج فوج انہا ماہیاں

گم شود درد و شفا بینی به تقدیر خدا
ور بخوانی وی بیائی پیش جبار و عنید
سورة الاخلاص گر خوانی باخلاص و یقین
یازده باره بخوانی بر مقابر چون وحی
ثلث قرآن در حدیث آمد چو از روی ثواب
از پئے تیسیر روزی ورد کن سوره فلق
ور نویسی و بداری در گلوئے طفل خورد
ور بخوانی هر دو را هم بر فراش خوابگاه
ور بخوانی هر دو را در پیش سلطان جن آن وی
ور بخوانی هر دو را از بهر هر درد و مریض
من ز قرآن جز رضائے حق نمیخواهم ولی
هست قرآن چون شفا و رحمة للعالمین
گنج دیدم در میان نسخه در النظیم
فارسی خواهم ز عربیة بدارم حاصلے
اندکی از خاصیت قرآن نوشتم در نجات
هر چه دانی باز گو عبد الغنی حجت بسر

سورة اللهب ار بخوانی بر سر درد و جع ایجوان
از تو شر او شود دور اے پسر هم در زمان
بر جهنم الحجم تو گردد حرام از فضل آن
بر شمار جمله اموات مرده او بدان
گر ترا اخلاص باید سورهٔ اخلاص خوان
سورة الناس آمد از بهر سلامت باز خوان
آمنش دان از هواء جن و انس اندر جهان
باقی ایمن از همه وسواس انس و جنیان
باز گردی ایمن از شر همه سلطانیان
صحت خود و میدهم ببند مریض ناتوان
بندهٔ محتاج را محتاج دانی بیگمان
زان دوائی درد خود را زو همیخواهم نشان
چیدهم از روے این ره چیز از برائے مومنان
ورنه پر میکردهم از گنج گهر این گنج دان
در زیادت خواهی از نقش بجوئی باز خوان
قول حق بهتر بود از قیل و قال دیگران

باب شانزدهم در شمار بعضے از مخلوقات حضرت آفریدگار که خلقت ایشان و جنت ایشان قلیل است و فریق ایشان اهل ایمان مقبول الجملات است

اے برادر غیر مخلوقات دیگر در جهان
نه جز از روے دان ملائک جز انس و جن وان

آدم و جن و ملائک تو ده جزء باز دان
باز این جزء منقسم سازد اے پسر هر ده جزءان

نه جز از وی جن دان و یکجز از وی آدمی
باز جز این آدمی را ساز قسمت همچنان

منقسم بیکن ورا بر یکصد و بر بست و پنج
صد از و یاجوج و ماجوج است باقی دیگران

بست و پنج از وی که باقی ماند بیکن قسمتش
شش جز از وی سوئے مشرق باز دانی کافران

شش جز از وی کافران سوے مغرب ساکن اند
شش جز از وی کافران در جنوب آمد سکان

شش جز از وی کافرانرا باز دانی در شمال
ماند یک جز اے برادر در فریق مومنان

باز این یک جز شده مقسوم بر هفتاد و سه
هر همه را دعوئے اسلام بر خود باز دان

باز زین هفتاد و دو در راه شیطان رفته اند
حکم ایشان بعد مرگ آید پدید اے نکته دان

گر بخود بردند ایمان هم بقدارے گناه
باشد ایشان را عذاب نار در دوزخ عیان

ورنه دائم بهر ایشان دان عذاب رنگ رنگ
باشد ایشان را خلودی چون خلودی کافران

ماند زان هفتاد و سه یک فرقه ناجی کنون
آنکه ایمان بر خدا دارند و بر پیغمبران

دوستدار چار یار و تابع شرع رسول
از ره اسلام و دین نا رفته بیرون یک زمان

بهر ایشان دان ریاض جنت و حور و قصور
زانکه ایشان را بهشت است و لقائے جاودان

گفتار در شرح بعضے از مخلوقات رب العالمین که قلم از رقم آن مکسور است و زبان در بیان آن معذور

باز بشنو شرح مخلوقات رب العالمین
کانچه در نافع پدیدم بر تو بیسازم عیان

این همه اجزائے انسان اول آدم صفی
تا بانجام قیامت هست عشر جنیان

وانگهی جن و بنی آدم بدین کثرت بهم
عشر حیوانات بری باز دانی بیگمان

باز حیوانات بری با همه انسان و جن
با همه کثرت همی باشند عشر طائران

باز بشنو کین چهار اصناف بر حکم خبر
عشر حیوانات بحری آمدند اندر جهان

باز حیوانات بحری با چهار اصناف صدر
عشر املاک اراضی آمدند اے نکته دان

باز این هر شش صنف عشر ملائک بوده اند
آنکه بر اول فلک دارند طاعت را مکان

باز این سبع الخلائق را بحکم کردگار	عشر املاک سپهر دوم دانی همچنان
باز اندر جنت افلاک سپهر سیومی	عشر میدان آنچه شد مرقوم بر بالائے آن
همچنین تا آسمان هفتمی میکن قیاس	عشر دانی جمله را ز املاک کرسی بیگمان
باز میدان کانچه مسطور القلم آمد کنون	هر همه عشر ملا یک سرادق عرش دان
عرش را میدان سرادق در عدد شش صد هزار	اینهمه را در عرش دان قطره در بحر روان
وان ملائک را که گرد عرش طایف بوده اند	کس شمار شان نداند جز خدائے غیب دان

گفتار در بزرگی عرش بلند که تعالی او را عظیم خوانده و در نظر مهندسان فلک پیما مے در پرواز ادراک قضائے قدسش بال و پر افشانده

حق تعالی عرش را زان گفت در قرآن عظیم	تا ابتدائے آفرینش تا قیامت بیگمان
راه پانصد ساله هر روزے همی گرد و بلند	چار رکن او راست متحقق بقول راویان
واندران هر رکن از یاقوت سرخش قائمه	بازدان سیصد هزار و شصت الف بالائے آن
باز بشنو کز بلندی جسم آن هر قائمه	چل هزاران ساله ره آمد بتکرار اے جوان
نیست آن راه بر حساب راه دنیا منحصر	حد و عد آن زیر واز ملائک بازدان
پس بدان در هر دو رکن عرش شصت صد هزار	عالمی هر عالمش را باز بشنو ساکنان
بر شمار جن و انسان مرغ و حیوان و ملک	هرچه مخلوق حق آمد در زمین و آسمان
ساکن اند آنجا ملائک هر یکے را بدو و چو و	مغفرت از حق همیخواهند بهر مومنان
قصهٔ یوسف چو دیدم چادرم از وے این گهر	بستمش چون سلک دُر در رشتهٔ نظم روان
پیش کرسی بازدان چون حلقهٔ انگشتری	در بیابان هفت اطباق زمین و آسمان

گفتار در بزرگی هفت آسمان و بیان اصل خلقت ایشان

وان طبقهائے فلک هفت و میان هر فلک	قدر پانصد ساله راه دانی بقول عارفان

همچنین هر آسمان دارد سطبری وجود — هم زمینها بر مثالِ آسمانها باز دان

چرخ اول از زمرد چرخ دوم از نقره است — سیوم از یاقوت سرخ آمد بقولِ راویان

چارمی از نور سفید و پنجمی از زرِ سرخ — وان ششم مخلوق از یاقوت سبز آمد بدان

هست از نورے برادر آسمانِ هفتمی — گفتم از نافع همی جاذب بنافع باز خوان

گفتار در کیفیت هفت اطباق زمین که چگونه معلق هست بقدرت رب العالمین

هفت اطباقِ زمین آمد فرادوشِ ملک — زیر پائے او زمرد پاره دانی بیگمان

در بزرگی آن زمرد هست پانصد ساله راه — بر نهاد او را قضا بر پشتِ ثور از بر گران

گاو بر سنگ است وان سنگ از سطبری وجود — هست مانند طبقهائے زمین و آسمان

هست سجین نام آن سنگ سیه کانجا بود — جا نهاد نامهائے کافران و فاجران

نیز سنگِ صخره نام اوست بر قول دگر — کان مقر است از برائے لشکرِ شیطانیان

سنگ را بر گردنِ ماهی بقدرت بر نهاد — پشتِ آن ماهی همه خالی هست زان سنگِ گران

زیر ماهی هست دریا زیر دریا هست باد — زین سبب باد میگویند بنیادِ جهان

باد را با قدرتِ خود حق همی دارد نگاه — ختم شد چون این سخن آغاز و انجامش بدان

گفتار در کیفیت آفتاب و مهتاب و اظهار روایات مختلفه درین باب

دان چهل فرسنگ جرمِ ماه و جرمِ آفتاب — شصت فرسنگ آمد از بستان بنافع باز خوان

هست نهصد فرسخ اندر نهصد از روئے حساب — نزد بعضے طول و عرضِ مهر و ماهِ آسمان

چون ز هر اطرافِ دنیا دیده آمد یک طباق — نزد بعضے هر دو را یکچند دنیا باز دان

نیز از شرحِ مشارق گشت در نافع پدید — شصت صد بار از زمین مهرِ فلک آمد کلان

نزد بعضے اصلِ هر دو آتش هست اے هوشمند — نزد بعضے خلقتِ ایشان ز نور آمد عیان

باز بشنو مسئله دیگر که روئے آفتاب — هست بر بالا و پشتش سوئے دنیا بیگمان

هفت اطباقِ زمین هفت اطباقِ فلک — هست روشن از وجودِ آفتاب اندر جهان

بیان کیفیت انجم که بقولی معلق اند چون قنادیل و بقولی مرکب اند چون فص در خاتم

وین کواکب که می بینی بقولِ معتبر — چون قنادیل اند آویزان بزیرِ آسمان
هر یکے با سلسله از نور هست آویخته — وان سلاسل هست در دستِ ملائک بیگمان
در قیامت چون فنا گردند اهلِ آسمان — آن سلاسل بگسلد از دستِ ایشان ناگهان
چون نماند بر فلک از سلسله گیران کسے — بر زمین ریزند لاچار این همه سیارگان
هر ستاره را بدان بر قامتِ کوهِ بزرگ — نزد بعضے آمده است از وسعتِ دنیا کلان
نزد بعضے دان معلق زیرِ چرخِ اولین — آنچنانکه شرح آنرا پیش تر کردم عیان
نزد بعضے دان مرکب هر یک اندر جرمِ چرخ — چون نگینه درمیانِ خاتم از نافع بخوان
باز گو عبد النبی والله اعلم بالصواب — اختلافِ راویان را چون به بینی درمیان

تقریر بدلپذیر و صریر قلم پر نور که بر لوح نوشته است اُمَّتِی مُذْنِبَة وَ رَبٌّ غَفُوْرٌ

شد قلم از نور طولِ وست پانصد ساله راه — عرض او چل ساله راه آمد ز نافع باز خوان
لوح شد مخلوق از یکدانهٔ دُرِّ سفید — هر کنارِ او مرصع از دُر و یاقوت دان
هست پهنائیش یسان شرق و غربِ آفتاب — بر مثالِ تخته طولش از زمین تا آسمان
هست پایانش در آغوشِ ملک طیوف نام — بر فرازِ آسمانِ هفتم است او را مکان
جانبِ بالائے او پیوسته با عرشِ عظیم — هست از یاقوت سرخ او را غلاف از هر کران

گفتار در اظهار قدرت حضرت آفریدگار که باران از عرش برین میبارد و بر فرش زمین میبارد

گفت آن شیخ محقق وان حکیم ترمذی — آن علیؑ بعد از محمدؐ خواجه تفسیر دان
زیر عرش لیک بعظمت هست دریائے عمیق — نام او بحر الحیوة هست اے برادر با دل
چون بوحی حق شود باران ازان دریا جدا — میرسد بر چرخِ دنیا آسمان بر آسمان
میکند پر گنده باد آنرا بحکمِ کردگار — ابر چون غربیل گردد پیش الله زمان

ابر و باران را ملائک مے زنند آن جایگاه
گه برائے آن زمین آید بخطاب حق روان

پس ازینجا باطل آمد قولِ جملهٔ فلسفه
کابر از دریا برد باران که بارد در جهان

بیان خلقت صور که مومنان را باعث سرور و کافران را سبب نفرت است و غرور

صور چون شاخست اسرافیل را اندر دهان
همچو نے اندر دهان نے زنی آمد بیگمان

ده هزاران ساله ره هست اے برادر دورِ او
سی هزاران ساله طولش بفقهٔ اندر بخوان

جملهٔ صور اندرو دو دستِ او دست پنج انگشت دست
هست خالی آن بقولِ خاتمِ پیغمبران

هفت شاخ او راست و در روز قیامت بشکنے
آید از هر شاخِ او جانها بقالبها دوان

بیان آفرینش ترازوے اعمال سنج که در یک پلهٔ او بہشت و در پلهٔ دیگر دوزخ

آن ترازو گر پئے سنجیدنِ اعمال ما است
پلهٔ نور است و دیگر پله‌اش ظلمت بدان

پلهٔ نورش پئے سنجیدنِ اعمالِ نیک
پلهٔ ظلمت پئے وزنِ گناهِ مردمان

گفتار در صفت دوزخ قهر و قار که شعلهٔ نارش برائے کفار و فجار برافروخته و زبانهٔ آتشش سنگ سیاه را چون هیزم و کاه سوخته با عاصیان بستیز و از مومنان گریز

مے نویسم از کتاب حجت الاسلام آنکه
هفت دوزخ کرد حق بهرِ مکافاتِ بدان

آتشِ آن یک بدان سوزندهٔ هفتاد بار
ز آتشِ آن دیگرے کو هست بر بالائے آن

اولین دوزخ جهنم دان گذرگاهِ همه
اندرو باشند از امت گروهِ عاصیان

دومی دوزخ لظی بهرِ جهودان منتظر
سیومی حطمه نصاری را بدانی بیگمان

دوزخِ چارم سعیر است اے برادر گوش دار
آتشِ آن شعله ریز آمد برائے صابیان

دوزخِ پنجم سقر بهرِ مغان آتش فروز
دان ششم دوزخ جحیم آمد مقامِ مشرکان

هاویه را دوزخِ هفتم بدان زیرِ همه
ساخته هم بهرِ قارون هم پئے فرعونیان

هم پئے هامان بدانی آتشِ سوزانِ او
بهرِ منکر و منافقهائے امت همچنان

خشمِ حق دانی تو دوزخ گشت ور وے پدید
سہ ہزاراں سال او را چوں ملائک تفتند
بہرِ ہر فردے بدوزخ باز دانی ہفت پوست
جسمِ ہر گژدم بود مانندِ برج اے ہوشمند
قولِ دیگر کافرانرا باز داں ہفتاد پوست
در خبر دیدم کہ گردد جملۂ عالم سوختہ
گر یکے زاں حلقہائے دوزخے بیروں کنند
حلقۂ زنجیرِ دوزخ را گراں دانی ہنوز
کافراں چوں لقمہ گیرند از طعامِ دوزخے
زاں جحیم و زاں ضریع تلخ و غل و سلسلہ
باز گو از صدقِ دل ہر دم کہ وقنا ربنا

ہم ز خشمِ حق ہزاراں آں جملہ مار و گژدماں
گشت قیر و تیرہ و تنگ از برائے کافراں
در تہِ ہر پوست شاں باشند مار و گژدماں
قامتِ ماراں بود مانندِ اشجارِ کلاں
بر حدیثِ سرورِ عالم شفیعِ اُمتاں
قطرہ از زہرِ دہانِ شاں گر افتد در جہاں
جملۂ عالم میرد از بوئے بدش ہم در زماں
وزن گر سازند با او آہنِ جملۂ جہاں
سال پانصد در گلو ماند مشوش ہمچناں
رو پناہ آور بدرگاہِ شفیعِ مہرباں
من عذاب النار تا یابی نجات از بیمِ جاں

بیان آنکہ صراط پلی است بر روئے دوزخ کشیدہ کہ بر وے گذشتن لاچار است بر مومناں پہن و فراخ و بر کافراں باریک و دشوار است

ہفت جسر آمد صراط اندر حدیثِ مصطفےٰ
تیز تر باشد ز شمشیر و ز مو باریک تر
باشد از بہرِ عبورِ مومناں پہن و فراخ
بگذرند از وے خلائق در خورِ اعمالِ خویش
کافراں افتند در دوزخ ہم از اول قدم
ہم رسولِ حق برائے مومناں تسبیح گوئے
گردد از ہر سجدہ گشتی بر وے پل صراط
چوں خلائق بر صراط آیند از بہرِ عبور

سہ ہزاراں سالہ راہ ہر قنطرہ را باز داں
در حقیقت نے بتاویل مرو اے نکتہ داں
تیز باریک از برائے گذشتن کافران و عاصیاں
ہفت جا باشد سوال از بہرِ ایشاں بیگماں
مومناں بگذرند بر وے حسبِ کردار آنزماں
ہم ملائک ہر طرف دستِ دعا بر آسماں
بگذراند مر نمازہائے خود را در زماں
گردد از نقرہ زمیں بر قدرتِ حق آنزماں

گفتار در صفتِ صفا ساختِ بہشت کہ فراشِ فرشِ زرنگارش رضوانست

وشعلع در و دیوارش لامع تر از خورشید تابانست و صافی تر از لمعان

از برائے آنکہ تا بد ہر جزائے بندگی
ہست دار الخلد از نقرہ بہشت اولین
دومی دار المقام است از زر سرخش آساس
سومی دار السلام آمد ز یاقوتش بنا
چارمی دار القرار است از زمرد سبز رنگ
ہم اماما نرا و ہم بہر غلامان باشد او
اے پسر جنات عدن آمد بہشت پنجمی
اندرو دانی مقام عالمان کم محل
وان ششم جنت کہ نام اوست جنات النعیم
جنت الماوا است از نور آن بہشت ہفتمے
ہم برائے کاظمان ہم آنکہ باشد متقی
جنت الفردوس وان ہشتم بہشت از نور زالک
غرفہ از نور رضا آمد میان آن بہشت
ہم ورا خوانند محمود و وسیلہ بہر آنکہ
خاکش از مشک است و از نقرہ زمینہا بہشت
ہست طوبی اندران وان چار جوئے از بہشت
شاخ اشجارش زمرد اید و بیخ از سیم خام
گفت پیغمبر کہ در ہر میوۂ باغ بہشت
آنہمہ غلمان و ولدان و ہمہ حور و قصور
ہم نباشد بول و غایط ہم نباشد احتلام
نے بود موئے زوائد نی بود ناخن دراز
ور نیابی در جمال و اعتدال اندر بہشت

حق تعالی ہشت جنت ساخت بہر مومنان
آن مقام مومنان عام باشد بیگمان
ہست آن جنت مقام اغنیا و شاکران
اندرو باشد مقام صابران از امتان
مستقر عاذلان و غازیان و زاہدان
نیز از بہر کنیزان و برائے معطیان
اصل آن جنت زمرد اربد روشن بازدان
حافظان را ہم اقامت باز دانی اندران
باشد آن حکمے شہیدان را و بہر مومنان
کو شہیدان حقیقی راست ما و اے عیان
نیز بہر عافیان آمد بفقہ اندر رنجوان
ہست بہر انبیا و عالمان عاملان
کان مثال ابر باشد در نظر بالائے آن
باشد آنجا احمد مرسل شہ پیغمبران
وان بنائش از زر و نقرا است و مشک و زعفران
و اندران بشگفتہ در ہر خانہ چندین بوستان
و از زبرجد برگ شان گفت آن شہ صد جنان
ہست لذات تمامی میوہای این جہان
ہست موجود اندران عشرت سرائے مومنان
ہم نباشد فازہ و فی در بہشت جاودان
نی لمحاسن جز برائے چار کس پیغمبران
ہیچ فرق الاشوارب بین مردان زنان

سالِ عیسیٰ قامتِ موسیٰ و حسنِ یوسفی — مرد و زن را باشد اندر روضهٔ صدرِ جناں
ہر یکے باشند در جنت بہنگامِ جماع — سال پانصد بر بساطِ کامرانی کامراں
از زمین نان و ماہی آں زیادت ہر جگر — در بہشت اول بود نان و کبابِ مونساں

گفتار در کرشمۂ لطیف حور از عنبر سرشت کہ پرتو حسن و جمال ایشاں با نغز نظر اربابِ بہشت

خلقتِ حورِ بہشت آمد پدید اے ہوشمند — ز اختلاطِ عنبر و کافور و مشک و زعفراں
تا بزانو زعفران و تا بہ پستان جملہ مشک — باز تا گردن ز عنبر باقی از کافور داں
موئے او ہست از قرنفل موج رو لیکن چار رنگ — گاہ سپید و گاہ زرد و سبز گاہی ارغواں
از ذبابِ او شود شرمندہ مشکِ اذفرختن — گر ببیند از وے بدنیا از برائے امتحاں
ناخنِ خود ار بدنیا وانماید حورِ عین — پیشِ نورِ او شود شرمندہ مہرِ ایں جہاں
تا بتو باشند با ایشاں حلۂ ہفتاد رنگ — واز لطافت مغزِ شاں بنماید اندر استخواں
حسن و طرز و خوبی و ناز و جمال و دلبرے — ہیچ کس را نیست چوں حورِ بہشت اندر جہاں
در حدیث آمد مسافت قدرِ فرسنگِ تمام — در میانِ منکبین ہر یک از حورِ جناں
بر سرِ صدرش نوشتہ اسمے از اسمائے حق — نیز نامِ آنکہ ہست او نامزد از بہرِ آں
در شمارِ حلیہ اش عبد النبی خاموش باش — در میانِ ذکرِ خوباں چیست یادِ دوستاں
چند گوئی شعرِ تر در یادِ خلخالِ زرش — حلقۂ زلفش بجو و سیرِ بستانِ جناں
گر قضا بر سینۂ حورے نوشتہ نامِ تو — عاقبت یابی بصدرِ جنت از وے کامِ جاں

مقولہ مصنف شرمسار امیدوار رحمت پروردگار

مرگِ چوں حقست بر فرزندِ آدم بعد ازیں — آنچہ میگوییم ز احوالِ قیامت باز خواں
ہست دنیا چوں زراعتگاہِ روزِ آخرت — ہر چہ کاری ثمرۂ آں عاقبت بینی ہماں
نیکیِ مومن ذخیرہ داں برائے عاقبت — تا عوض گیرد بجنت در جہانے بیکراں
خیرِ کافر ہم بدنیا داں کہ گیرد عوض — تا بغیر از درکۂ دوزخ نماند جائے آں
گفت پیغمبر بماندہم بہر پند تا دو چیز — آں یکے ناطق دگر خاموش یک یک باز داں
ہست گویا و نصیحت نصِ قرآنِ عظیم — تا صحیح خاموش مرگ آمد بتشریح باز خواں

باب ششم در آداب زیارت قبور کہ بر گزیدۂ بہارستانِ عمر و وقت دنیا

چون بگورستان روی بهرِ زیارت مرترا — هر قدم باشد ثوابِ حج و عمره بازدان

پیرزن بهرِ زیارت گر رود در مقبره — رخصتش وان لیک رخصت نیست از بهرِ جوان

پیشِ میت آنچنان بنشین که در حینِ حیات — می نشستی پیش وے خواندم بفقهٔ اندر عیان

مقبره را جاے عبرت دان چو آنجا بگذری — گریه کن بر حالِ خود چون دیدی احوالِ کسان

اکل و شرب و قهقهه سوداگری و انتفاع — جمله مکروه آمد آنجا روبمسعود وے بخوان

گفت پیغمبر که اکل و شرب اندر مقبره — آورد مر طاعتِ هفتاد ساله را زیان

اے برادر چون بگورستان روے تکبیر گو — تا نباشی از بخیلان در زمین و آسمان

هست مکروه ار بدانی شب چراغ افروختن — درمیانِ مقبره هم بر سرِ چاه از کسان

همچنین در شب برات افروختن شمع و چراغ — گر بود بیرون ز معتاد اے پسر مکروه دان

بدانکه صدقه از مالِ حلال است و ثواب او بدین منوال است

اے برادر چون ثوابِ صدقه آمد بر وجود — مستمع شو تا بسازم پیشِ تو بلیک عیان

آنچه بدهی بهرِ ظالم یا دهی بهرِ غنی — آن یکے را یک ثواب آمد ز نافع بازخوان

باز نزدِ حق بدانی آن یکے را ده ثواب — آنچه بدهی با مساکین و فقیرانِ جهان

وانچه بدهی بهرِ خویشان آن یکے صد ثواب — مزد تو باشد بنزدِ خالقِ هفت آسمان

وان تصدقها که بدهی از براے بیوه زن — وان ثوابِ آن یکے نهصد بقولِ عارفان

وان یکے را تا هزار و چار صد دانی ثواب — آنچه بدهی از براے عالمان و حافظان

بدانکه تصدق بر ارواحِ میت از طعام بهتر است و ثوابِ آن بدین نمط معتبر است

گر طعام آری تصدق بهرِ میت پیشِ کس — گوئی او را فاتحه برخوان برِ روحِ آن فلان

نزدِ بعضے بهرِ میت دان ثوابِ فاتحه — وآن طعام او را عوض از فاتحه اجرت بدان

ور بداد و فاتحه از بهرِ میت ور نخواست — بازدان او را ثوابِ آن طعام اے زنده جان

ور نخواند فاتحه بے آنکه از وے خواسته — مرده را دان از طعام و فاتحه مزد روان

رفته اند اکثر مشائخ همبرین قول اے پسر — مسئله از شرحِ صحاحِ اخبار بنوشتم بخوان

در احکام مرض و تلقین کردن و تجهیز کردن میت و بیان آنکه بعد از مرگ میت چه چیز مر او را فایده میرساند

مرگِ مومن چوں نزدیک آیدش تلقین بکن
شافعی تلقیں بگوید بعد تعمیر لحد
چوں شد از دنیا بروں تجهیز و تکفینش بکن
اوسط الاحوالِ میت سنت آمد در کفن
چار تکبیر نماز مرده فرض آمد بتو
آب نبود یا نباشد فرصت از بهرِ وضو
چوں رکوع و سجده در وے نیست بر قولِ دگر
در حضورِ مرده مکروه است تاخیرِ نماز
گر ولی غائب بود آمد توقف بهرِ وے
بعد شستن چیزے از میت بروں آید اگر
گر نباشد پاک جائے وضعِ میت باک نیست
گر بود جامه نجس کس را و یا باشد جنب
مسئلهٔ اول بروں آمد ز متنِ نادرات
فاتحه قبل از جنازه نیست نزدِ شافعی
گر طعامِ پخته با میت بگورستاں برند
مستحب است آنکه متفرق شوند از نیم راه
گر مسافر در سفر میرد شود گورش فراخ

لقنوا موتاکم آمد در خبر بشنو عیاں
نزدِ ما تلقیں بوقتِ انزهاقِ روح داں
همچناں که گفت پیغمبر شفیعِ امتاں
سه کفن داں بهرِ مرداں پنج از بهرِ زناں
مستحب آمد دعاها گر بخوانی بعد ازاں
کن تیمم در نمازِ مرده و عید آں زماں
بے وضو آمد به فقه اندر نمازِ مردگاں
گوئیم از نافع هم از فیروزشاهی بازخواں
ور بود حاضر توقف نیست بهرِ دیگراں
ور طهارت حکم حرج سائل آنرا باز داں
جامه و جائے نمازی پاک باید بیگماں
با تیمم داں رواں هر دو نمازِ بهرِ شاں
مسئلهٔ ثانی ز مسعودی نوشتم باز خواں
نزدِ اعظم جائز آمد و لقنیه بیں عیاں
داده باید از برائے حاملان و حافراں
بعد تدفین چوں بگردند از مقابر مرداں
تا بشهرِ موکدِ او در جلالیه بخواں

نکتهٔ عجیبه

آبِ غسلِ مصطفیٰ در چار شیشه داشتند
از پئے آسانی سکراتِ عزرائیل زو
در لحد میکال میریزد بکامش قطره
باز اسرافیل در کارِ روزِ آخریں
مومناں را بهرِ رویت تا شود داده چشم

آں امانت هست بر اربع ملک و ز آسماں
میچکاند وقتِ مردن مومنی را در دهاں
تا شود آساں سوالِ گور بر میت ازاں
از پے رفع العطش ریزد بکامِ مومناں
میچکاند جبرئیل آں آب او در چشمِ شاں

چوں عاقبت در گور باید خفت لاجرم احکامِ گور باید گفت

چوں سوالِ گور حق آمد برائے ہر ہمہ
کودکاں را داں سوالِ وز میثاق از الست
ہم عذابِ گور را بر حق بدانی و حدیث
گورِ کافر حفرۂ باشد ز حفرات السقر
کافراں را دمبدم گویند گرزِ آتشیں
کافراں را آنچناں دشوار گیر و ضغطِ گور
آخرینِ روزِ دنیا ہست نفخِ اولیں
نزدِ بعضے نفخ شد آں اولا نفخ فزع
برزخ آمد درمیانِ ہر دو نفخ اے ہوشمند
مدتِ برزخ رسولِ حق چہل مجہول گفت
نے بود از روزِ دنیا نے ز روزِ آخرت
برزخِ مطلق ہمے باشد کہ از تائیدِ حق
برزخِ عام آنکہ بعد از انفکاکِ جان ز تن
ہم سوالِ گور قبح دوزخ و رنج بہشت
در وند چوں باز اسرافیل نفخِ دومی
بعد زاں اجساد را سازند حشر از گورہا
کافراں خیزند ازرق چشم با روئے کریہ
مومناں خیزند با زاعتِ گنج و چشم سیاہ
از پئے تکفیر وزدِ سنج واز بہرِ قصاص
چوں قصاصِ خویشتن گیرند ہر یک از یکے
گفت پیغمبر کہ روزِ بعث ہم بر جائے خویش
کافراں را در عرق سازند غرقہ تا دہن
نیز ہفصد سالہ مدت خواندہ اہم اندر کتاب
عام باشد ایں شفاعت از برائے ہر ہمہ
تا بپایند ایں ہمہ اندر زمینِ ساہرہ

ہر ہمہ را داں سوالِ گور جز پیغمبراں
نزدِ بعضے انبیا را ہم ز حالِ امتحاں
از برائے کافراں وہم بہ بعضے عاصیاں
گورِ مومن روضۂ باشد ز روضات الجناں
مومناں را دمبدم راحت رسد از آسماں
تا کہ خورد و ش بشکند پہلو بہ پہلو استخواں
اولیں روزِ قیامت نفخِ ثانی باز واں
بعدہٗ نفخِ اماتت نفخِ احیا بعد آں
ریزہائے ہر جسد را جمع سازند آنچناں
سال و ماہ و روز و شب تعیین نکردہ اندر آں
بلکہ باشد فاصلہ اندر میانِ ہر دو واں
از کتابِ معتمد فی المعتقد کردم بیاں
تا بروزِ بعث باشد ہر یکے را بیگماں
بہرِ ہر یک در خورِ اعمال باشد اندر آں
جانِ ہر فرقے بسوئے قالب آید باز واں
ہمبداں صورت کہ بود اول برائے مرد ماں
زشت و ناپاک و پلید و گندہ و تیرہ رواں
بارخِ تاباں چو خورشید از چہارم آسماں
حشرِ حیوانات باشد در قیامت بیگماں
نیست گردند آں زماں بے محنت و رنج رواں
مردماں گریند خوں ہفتاد سال از وبدگاں
مومناں را ظلِ عرش آرد پناہِ جاوداں
بعد زاں باشد شفاعت بہرِ آں درماندگاں
مومناں و ملحداں و کافران و عاصیاں
کردۂ خود را بدانند از بد و نیک آں زماں

باز خواہد عاصیاں را ز آتشِ دوزخ نجات — خاص باشد ایں شفاعت از برائے مومناں

نکتۂ غریبہ عجیبہ

چند چیز از قدرتِ حق زود میگردد سپید — اوّلا خونِ دو دیدہ چوں دوید از دیدگاں
شیرِ پستان و منی ہرچند خوں باشد ولیک — چوں بروں آید شود دردم سفید آں نکتہ داں
نامۂ عاصی بنزدِ حق ملک آرد سیاہ — باز جے بیند سفید از قدرتِ حق در زماں
گویند اے رحمانِ دنیا وی رحیمِ آخرت — من غلط کردم نگردد نامہائے بندگاں
حق بگوید بندۂ من چوں خجل گشت از گناہ — آں سیاہی شد بفضلِ ما سفید اے رازداں
برحاشی کتابِ فقہ چوں دیدم رقم — کردم ایں غمازی از فضلِ خدا بر بندگاں

نکتۂ عجیبہ

آتشِ دوزخ شود سرد از دو خاک و از دو آب — در قیامت از کتابِ واعظیں کردم عیاں
اوّلا آبِ وضو کاسرافِ نکنی اندرو — دوئم آبِ دیدہ گر از خوفِ حق گردد رواں
خاک اوّل آنکہ بروے سجدہ آری در نماز — خاک دیگر بیگماں خاکِ تیمم بازداں
امرِ حق آید کہ بستانید بر آتش زنید — نگزرید از وے سلامت اے گروہِ مومناں

کیفیت اجتماع در موافقتِ سوال و خواندن نامہ و وزن اعمال و رفتن مومن در بہشت و شرح ثوابِ آں و رفتن کافر در دوزخ و بیانِ عذابِ آں

چوں بعرصاتِ قیامت جمع گردد ہر گروہ — نامہا پراں شود بر وفقِ اعمالِ آنزماں
کافراں را نامہ دستِ چپ دہند از سوئے پشت — مومناں را نامہ سوئے دستِ راست آید رواں
کافراں نخوانند و واویلا بگویند از الم — مومناں خوانند و واشوقاہ گویند آنزماں
بعد ازاں سنجیدنِ اعمال را میزاں نہند — رستگار است آں کسِ آید پلۂ طاعت گراں
ور بچربد از شقاوت پلۂ عصیانِ کس — از برائے او گرفتاری ہماں مقدار داں
پس خطاب آید کہ ببرند از فرازِ پلصراط — ہر گروہے را بسوئے مسکن و ماوائے شاں
فرقۂ را سوئے جنت باہزاراں عز و ناز — آورند و فرقہ را سوئے دوزخ رو کشاں
مومنِ عاصی اگر بے توبہ میرد چند گاہ — ماند اندر دوزخ و آخر رہانندش ازاں
چوں کنم شرحِ عذابِ مومنانِ عاصیاں — مومنانِ عاصیاں را در بہشت باز داں

عاصیاں چوں از مکافاتِ عمل فارغ شوند
باز میخواہم بتوفیقِ خدا لطفِ سخن
مرگ را آرند و بکشند ش مثالِ گوسفند
داں خلود کافراں مردود در نارِ سعیر
کافراں بینند در دوزخ عذابِ بیشمار
کافراں باشند در دوزخ سیاہ و تیرہ رنگ
کافراں باشند در دوزخ گسستہ آرزو
کافراں باشند در دوزخ فتادہ سرنگوں
کافراں باشند در اسفل بخواری در عذاب
کافراں را در جہنم دستہا باشد بہ بند
کافراں باشند اندر بانغال آتشیں
کافراں را حلقۂ زنجیر در مقعد کشند
کافراں را در کمر زنجیر سبعون الذراع
کافراں را دست و پا باشد بریدہ در سقر
کافراں را در گلو پیچند حبلِ متن مسد
کافراں را باشد اندر ساق بندِ آہنیں
داں طعامِ کافراں زقوم و غسلین و حمیم
کافراں را داں ضریعِ تلخ در دوزخ خوراک
کافراں را داں شرابِ معدہ سوز اندر سعیر
کافراں را باشد انباں شکم پر زہر مار
کافراں را قرح خوں آلودہ باشد در دہن
کافراں را تشنگی سوزد زبان و حلق و کام
کافراں خائیند در دوزخ زبانہا ہر نفس
کافراں را ریم و خوں باشد رواں ز اندامہا
داں لباسِ کافراں قطران و غل و سلسلہ

در بہشت آیند خنداں با رُخِ چوں ارغواں
تا بگویم شرحِ حالِ کافران و مومناں
تا رود بیم از مسلماناں اُمید از کافراں
داں خلودِ مومن اندر ہشت گلزارِ جناں
مومناں یابند در جنت عطائے بیکراں
مومناں تابند در جنت چو ماہ از تابداں
مومناں باشند در جنت شگفتہ بوستاں
مومناں را سر فرازد بتاجِ خسرواں
مومناں باشند در اعلٰی علیین کامراں
مومناں را در بہشت از نقرہ و زر و ستواں
مومناں را بر سر از تاجِ مرصع سائباں
مومناں را در مقعدِ صدق آید و منگستاں
مومناں را تا کمر پیچاں کمندِ گیسواں
مومناں را در ہر انگشت از زمرد خاتماں
مومناں را داں حمائل ساعدِ سیمیں تناں
مومناں را بر فرازد دوش رنگیں طیلساں
مومناں را چار جوئے پر شکر باشد رواں
مومناں را لقمہ ہائے چرب و شیریں در دہاں
مومناں را آں عسل کا مصفّٰی در جناں
مومناں را باشد انباں ہائے مشکِ زعفراں
مومناں را از تبسم بشگفد گل در دہاں
مومناں سرخوش ز جامِ وصلِ حیراتِ الجناں
مومناں را ہر نفس باشد زباں گوہر فشاں
مومناں را مرغِ بریان و کبابِ خوں چکاں
حلۂ استبرق و سندس لباسِ مومناں

کافران را از پلاسِ دوزخی باشد لباس | مومنان را حلّہاے سبز و زرد ارغوان

کافران را جامۂ قطران بود چسپیدہ تن | مومنان را دامنِ والاے خواجگی و رپاکشان

کافران را نے بود خادم نہ کس فریادرس | مومنان را پیش در بہشتی ستادہ خادمان

کافران را نے کسے ہمدرد و نے کس غمگسار | مومنان را غمگسار آید وصالِ مہوشان

کافران باشند لا مولیٰ لہم یوم العسیر | مومنان را دستگیر آید شفیعِ عاصیان

کافران را مار و کژدم بار و از قہرِ خدا | مومنان را عنبر و کافور و مشک و زعفران

کافران از نیشِ حیّات و عقارب در خروش | مومنان را لحنِ داؤدی کند رطب اللسان

کافران را سود نکند در سقر صبر و جزع | مومنان باشند فارغ از غم و رنج و زیان

کافران را مستی آرد نعرہاے آتشین | مومنان را مست گرداند صہبلِ تازیان

کافران را سر بغل خواری آید در کمند | مومنان را در کمندِ زلفِ تابدار غوان

کافران را آتشِ سوزندہ باشد در سقر | مومنان را باغ تجری تحتہا الانہار خوان

کافران باشند در دوزخ بغایت زشت رو | مومنان را مغز بنماید میانِ استخوان

کافران را صورت باشد بسانِ بوزنہ | مومنان تابندہ چوں شمس از چہارم آسمان

کافران را صورتِ سگ باشد و خوک و حمار | مومنان را از جمالِ یوسفی باشد نشان

کافران را شکلِ خر باشد بہنیق جانگزاے | مومنان باشند چوں بلبل بگل ہمداستان

کافران را در سقر مالک بدانی داغ زن | مومنان را باشد اندر خلد رضوان باغبان

کافران را در جہنم دان مقام از ہاویہ ویل | مومنان را روضۂ خلدِ بریں باشد مکان

کافران بر دارہاے آتشیں آویختہ | مومنان را دارہا باشد بسانِ بوستان

کافران باشند گریان از نشیبِ زمہریر | مومنان باشند خندان از عذارِ گلرخان

کافران سوزندہ در کانِ نار از التہاب | مومنان سازند از درجاتِ جنت شادمان

کافران را آتش افروزند غلطانِ شدید | مومنان را بستر آرایند حورانِ جنان

کافران باشند در نارِ جہنم خالدین | مومنان را نعم دار المتقین باشد مکان

کافران را انہا باشد ز آتش داغ داغ | مومنان را دامنہاے زرکش زیر ران

کافران باشند محروم از تجلیہاے حق | مومنان باشند محرم در حریم دوستان

کافران باشند شرمندہ دل از حکمِ خذوہ | مومنان باشند از طوبیٰ لہم شگفتہ جان

سینهٔ کافر بسوزد از عذاب دردناک
چهرهٔ مومن برافروزد لقائے دلبران

کافرانرا بدتر از مردار باشد تن بتن
مومنان را خوشتر از عنبر بود بوئے دهان

کافران را خشم حق دوری فزاید دمبدم
مومنان را قرب حق دانی زمان اندر زمان

کافران را آرزو آید بمرگ خویشتن
مومنان گویند وارستیم از قید گران

کافران باشند حیران از شراب بیخودی
مومنان باشند سرمست از رحیق ارغوان

رحمت حق در نیابد کافر مردود را
لطف حق دانی دمادم از برائے مومنان

کافران را دمبدم باشد عذاب اندر عذاب
مومنان را دمبدم باشد امان اندر امان

کافران باشند در قعر جهنم بسته چشم
مومنان را دیده از دیدار جانان کامران

کافران باشند در دوزخ اسیر درد و غم
مومنان باشند شادان از لقائے جاودان

ذل کفر و عزت اسلام کردم چون تمام
صفت پهلک باز بین و صفت یحیی باز دان

در ختم کتاب که مجلی دیدهٔ اولی الالباب است سمع قبول رامی شهواری و طبع ملول را طبلهٔ عطار پژمردهٔ جگر کمترین مخلوقات عبد الغنی زیور دهن مبتدی و صبحی چراغ ظلمت زدای الطلبت و عطلت شمع نورافزای خبرت و فطرت در دیدهٔ اعتبار بهائے در جریدهٔ روزگار یادگاری نیز و زده طور کلیم و زر نیز کلیم و سلک در یتیم آراستهٔ طبع سلیم امیدوار که تحسین صاحبدلان صفا پذیر و انگشت خطا جویان حرف گیر در پیچم رَبَّنَا تَقَبَّلْ مِنَّا اِنَّكَ اَنْتَ السَّمِیْعُ الْعَلِیْمُ

شکر حق گویم که شد باغ مرادم میوه دار
وقف کردم میوهٔ این باغ بهر مومنان

شد تمام اندر زمان عدل عالمگیر شاه
آنکه او هست از کمال دین شاه دین وران

بوالمظفر خسرو غازی شه اورنگ زیب
بانی شرع محمد ثانی صاحب قرآن

پیر بودم یادگاری ماندم اندر روزگار
هر که باشد در جهان مقبول پیر و هر جوان

از کریمان جهان هستم چنان امیدوار
تا به نفع من بکوشند هر که گیرد نفع زان

استخوان من فرو ریزد چو در خاک مزار
خاک را جان بخشد از یاد آوری هر زبان

صد صلوة و صد تحیت صد درود و صد سلام
هدیهٔ ختمش نمودم بر شه پیغمبران